

MONITOR

E PERJAVSHME VITI i XXV i BOTIMIT NR. 42 (1204) - 27 TETOR 2025 Çmimi 500 lekë

BIZNES • EKONOMI • TREG

 www.monitor.al

integrimi europian

"Edhe 100 vjet varfëri"

Faqe 10

industria automotive

Mes sfidave lokale dhe rreziqeve të tregut

Faqe 16

kinematografi

Hollywood-i? Jo më një ëndërr

Faqe 32

QIRAJA

SHTRENJTOHET PËR VENDASIT, E LIRË PËR TURISTËT

Zgjidhje inteligjente për pagesat e biznesit.

E-commerce

Pagesa me
Kartë

UPay POS
dixhital

Pagesa me
QR kod

Pagesa me
URL link

NFC

Çfarë përfiton biznesi juaj?

- Aktivizim i menjëhershëm i llogarisë
- Pagesa në çast
- Fonde direkt në llogari
- Arkëtim i pagesave CASH në agjencitë Unionnet – Western Union
- Njoftim në kohë reale për transaksionet tuaja

SKANO KËTU

Më e madhja e të gjitha kohërave

KINA, KAMPIONIA E INXHINIERISË. APO JO?

Plani i saj i ardhshëm pesëvjeçar duhet të përballët me kalimin nga prodhimi te shërbimet

përmbajtja

editorial

- 7 Pse kaq inat me shëndetësinë dhe arsimin?!

lajme shkurt

- 8 Pas FMN: Edhe Instituti i Vjenës ul parashikimin e rritjes për Shqipërinë
- 9 Eficienca e energjisë: Masat mbështetëse për familjet

integrimi

- 10 “Edhe 100 vjet varfëri”
Shqipërisë do ti duhen edhe 100 vjet të tjera të arrijë standardet e Bashkimit Europian për varfërinë, gjatësinë e rrugëve, mjedis, apo kapacitetet e energjisë. Vendi ynë synon të bëhet anëtar i BE-së brenda katër viteve të ardhshme, por nga 40 tregues kryesorë socialë, ekonomikë, në 14 prej tyre, ose 35% e totalit, Shqipëria po bën hapa pas për të arritur standardet e Unionit. Në 4 tregues e kemi arritur standardin dhe në 22 të tjerë duhen dekada dhe madje më shumë se një shekull, përlogarit Instituti i Vjenës për Studime Ndërkombëtare, i cili ka ndërtuar platformën e konvergencës të rajonit me BE. Platforma tregon

se sa vite i duhen secilit prej 6 vendeve të arrijnë standardet e BE-së në 8 drejtime kryesore dhe 40 nënfusha. Ekspertët pohojnë se anëtarësimi në BE, pa u afruar me standardet, rrezikon të thellojë plagën emigracionit

BLERINA HOXHA

ecuri

- 16 **Automotivja, mes sfidave lokale dhe rrezeqeve të tregut global**
Industria mbështetëse automotive në vend po shfaq tendenca të ndryshme. Ndërmarrjet që prodhojnë pjesë për autovetura kanë pasur rënie të porositjeve, ndërsa ato në segmentin e makinave industriale kanë treguar rritje. Të dy këto segmente reflektojnë zhvillimet në shkallë globale. Rritja e kërkesës për prodhim, por potencialisht edhe zgjerimi i bizneseve në Shqipëri, po përballen me fleksibilitet gjithnjë e më të ulët duke reflektuar qartë faktin se tashmë kemi humbur avantazhin e dikurshëm konkurrues që ishte forca e disponueshme e punës. Paparashikueshmëria e politikave, sidomos lidhur me rritjen e bërë të pagave, ku njoftimet bëhen nga institucionet në afat shumë të shkurtër duket se është një nga sfidat kyçe për këto ndërmarrje që nuk gjejnë mundësi për ta parashikuar në buxhet koston e shtuar. Industria, që nisi lulëzimin e saj në 2015

duke u rritur në mënyrë të qëndrueshme për vite me radhë, tashmë ka përpara një të ardhme të paqartë e ndikuar jo vetëm nga zhvillimet e jashtme, por edhe nga sfidat lokale.

NERTILA MAHO

- 17 **Eksportet, 8-mujori shënoi rritje me rreth 6%**
- 18 **2024, ngec industria mbështetëse automotive, bie punësimi**
- 20 **“Është rritur kërkesa për prodhim, por kemi humbur avantazhin e forcës së punës”**
Flet Eris Jaçaj, Drejtor Menaxherial i “Forschner Albania”
- 22 **“Pasiguria në tregun europian të automobilitave reflektohet edhe te parashikimet tona në rënie”**
Flet Ertjan Çabiri, Drejtor Menaxherial i “Delmon Group Shqipëri”

opinion

- 24 **Dy shqiptarë në horizontin e Inteligjencës Artificiale të së nesërme**

Donald Leka, Mira Murati the Immanuel Kant

NGA NIKO PELESHI

KRIJUAR
PËR BOTËN
E VËRTETË
Jeep

NEW
JEEP AVENGER
e-HYBRID

AUTO MASTER

+355 67 605 0744 | Automaster, distributor zyrtar | **Jeep** në Shqipëri

Katër rrota mirë, dy rrota edhe më mirë

HARROJINI MAKINAT ELEKTRIKE. ÇIKLIZMI PO REVOLUCIONARIZON TRANSPORTIN

përmbajtja

38 Ulliri shqiptar shkon në satelitë në hapësirë

Ulliri është në ADN-në tonë mesdhetare, është peizazh, është natyrë, është kulturë, është e ardhur, është punë që të heqësh të zinj të ullirit, por kur i kemi thënë ne jo punës, është shëndet dhe shije. Çfarë po hani? Vaj luledielli a ulliri të nxjerrë me solventë?

NGA FATOS FICO

pasuri e paluajtshme

26 Qira të shtrenjta për vendasit, të lira për turistët

Kërkesa e shtuar për strehim nga familjet që kanë shtyrë blerjen e një apartamenti, për shkak të çmimeve të larta, së bashku me zgjerimin e strukturave të qirasë ditore, që ka reduktuar ndjeshëm stokun e pronave të disponueshme, kanë ndikuar drejtpërdrejt në rritjen e çmimeve të qirasë afatgjatë edhe në vitin 2025. Rritja më e lartë deri në 30% arrin në zonat afër qendrës, që parapëlqehen për qiratë ditore. Në total, në vitin 2024 të ardhurat totale nga qiratë arritën në 350 milionë euro, me rritje 10% krahasuar me 2023, sipas raportit të "Deloitte".

DORINA AZO

29 Të blesh një shtëpi apo ta marrësh me qira?

30 Qiratë e zyrave dhe dyqaneve

30 Familjet e reja kryesojnë kërkesën për strehim me qira

kinematografi

32 Hollywood-i? Jo më një ëndërr

Pas dekadash në periferi të vëmendjes ndërkombëtare, Shqipëria po kthehet në një destinacion të lakmuar për prodhime filmike globale, falë kombinimit të bukurive natyrore, vullnetit politik dhe politikave nxitëse për industrinë kreative.

NGA DEADA HYKA

34 Tregu global

35 "Jemi konkurrues me skema lehtësuese, peizazhe unike dhe talente vendase"

Flet Jonid Jorgji, Kryetar i Qendrës Kombëtare të Kinematografisë

rajon

43 Hetime për korrupsion gjatë ndërtimit të Korridorit Vc

bota

46 Kina, kampionia e inxhinierisë. Apo jo?

Më e madhja e të gjitha kohërave. Plani i saj i ardhshëm pesëvjeçar duhet të përballët me kalimin nga prodhimi te shërbimet

48 Krimi kibernetik po godet bizneset e mëdha. Si të zbutet dëmi

Krimi nuk duhet të shpërblehet. Ndalimi i pagesës së shpërblimeve (ransom) do të ishte një fillim

49 Harrojini makinat elektrike. Çiklizmi po revolucionarizon transportin

Katër rrota mirë, dy rrota edhe më mirë. Fuqia e pedaleve po lulëzon, duke nxitur një luftë të re kulturore, shkruan The Economist

52 Zjarri që po djeg menaxherët e mesëm Pa drejtues të mesëm. Pse kompanitë po "hollojnë" strukturat e tyre

53 Italia synon të rrisë me 50% taksën e sheshtë për të huajt e pasur

Rritja në 300 mijë euro do të ishte një goditje e fortë për të pasurit që kërkojnë të shmangin taksat e larta në pjesë të tjera të Europës

54 Kriza e mishit "të rreme": Rënia dramatike e kompanisë së mbështetur nga Bill Gates

statistika

56 Prodhimi - ulliri

30 *pranë vjet jush!*

DEL DITËN E HËNË

Nr. 1204, 27 Tetor 2025

Revistë ekonomike e përjavshme

Botim i
"Media Union" sh.p.k.Drejtores:
Anda LaskaKëshilli Botues:
Rinald Guri
Ornela Liperi
Eridon Lameborshi
Enklid Milaj
Gent JocaKryeredaktore:
Ornela LiperiZv. Kryeredaktor:
Ersuin ShehuGazetarë:
Blerina Malaj
Nertila Maho
Deada Hyka
Dorina Azo
Eralda ZitoDesign & Layout:
Orest MuçaRedaktore letrare:
Mira Leka

Email: revista@monitor.al

Reklama & Abonime:
E-mail: advertising@monitor.al
E-mail: abonime@monitor.alMobil:
+355 67 20 49 198Faqe në internet: www.monitor.alAdresa: Rruga "Murat Toptani",
Qendra e Biznesit "Eurocol"Shtypet në shtypshkronjën
DeaPrint
Tel: 04 441 5079

PSE KAQ INAT ME SHËNDETËSINË DHE ARSIMIN?!

Në një kohë kur financat publike shqiptare shfaqin një tablo të rrallë për rajonin, me një buxhet me suficit dhe të ardhura në rritje, prioritetet e qeverisë duken sërish të përmbysura. Në rishikimin e fundit të buxhetit, fondet për arsimin dhe shëndetësinë janë shkurtuar për të disatin vit me radhë duke konfirmuar një tendencë që është kthyer në rregull: dy sektorët më të rëndësishëm për zhvillimin afatgjatë të vendit po marrin gjithnjë e më pak vëmendje buxhetore.

Sipas të dhënave zyrtare, shpenzimet për arsimin në raport me të ardhurat buxhetore janë në rënie të vazhdueshme që prej vitit 2019, kur zinin 11.4% të totalit të fondeve buxhetore. Në buxhetin fillestar të vitit 2025, Ministria e Arsimit kishte parashikuar 62 miliardë lekë, ose 8.2%, por pas rishikimit, fondet u ulën në 61 miliardë lekë, duke përfaqësuar vetëm 7.3% të shpenzimeve totale.

E njëjta tablo përsëritet edhe për shëndetësinë, ku fondet janë rritur nominalisht më pak se vetë buxheti total. Ndërsa shpenzimet e përgjithshme të qeverisë u zgjeruan me 6.7% në krahasim me 2024, ato për shëndetësinë vetëm me 3.6%. Si rezultat, pesha e shëndetësisë në shpenzimet publike ra nga 10.45% vitin e kaluar në 9.7% këtë vit – një rënie që tregon mungesë të prioritetit për një sektor që është bazë e mirëqenies dhe sigurisë sociale.

Kjo prirje nuk justifikohet me mungesë fondesh. Përkundrazi, buxheti i shtetit ka krijuar suficit, çka nënkupton se qeveria ka të ardhura më shumë sesa shpenzon. Sipas të dhënave të Ministrisë së Financave, në 9-mujorin 2025, buxheti i shtetit rezultoi me suficit prej 47 miliardë lekësh për të tretin vit radhazi. Gati gjysma e suficitit, një shumë prej 23.3 miliardë lekësh, erdhi nga mosrealizimi i shpenzimeve publike. Pra ajo që mungon është aftësia për t'i përdorur këto burime në mënyrë produktive dhe me ndikim të qëndrueshëm. Në arsim e shëndetësi ulja e fondeve në fund të vitit lidhet me mospërdorimin e fondeve ekzistuese, që tregon mangësi administrimi, që në rastin më të mirë vijnë nga paaftësia.

Nëse shpenzimet për rrugë dhe infrastrukturë rriten çdo vit, madje në situata kur ka mjaft paqartësi nëse kostot reale të infrastrukturës janë ato që paraqiten në raporte institucionesh, si dhe me cilësi jo të kënaqshme, arsimit dhe shëndetësisë, dy sektorë mjaft problematikë për cilësinë e shërbimit që ofrojnë, po shndërrohen në "viktima" të një planifikimi fiskal që parapëlqen investimet e tenderueshme, me kthim të shpejtë nga fondi i prokuruar dhe me përqendrim në një numër biznesesh të afërta me qeverinë ndaj investimit afatgjatë në kapitalin njerëzor dhe që siguron një rishpërndarje të shëndetshme dhe me përfitim të gjerë të të ardhurave publike. Për më tepër që cilësia e dobët e shërbimit në këta sektorë është një ndër faktorët e rëndësishëm që nxit emigrimin e shqiptarëve, duke përforcuar efektin negativ. Në fakt, të dy sektorët janë themel për çdo vend që aspirojnë integrimin në Bashkimin Europian, por që rruga deri aty duket gjithnjë e më e gjatë.

Sipas Institutit të Vjenës për Studime Ndërkombëtare, Shqipëria është ndër vendet me ecurinë më të ngadaltë në konvergencën me BE-në në fushat e arsimit dhe shëndetësisë. Shpenzimet për arsim historikisht kanë përfaqësuar vetëm 3% të PBB-së (rreth 57% e mesatares së BE-së), ndërsa për shëndetësinë – 3% të PBB-së, ose vetëm 43% të nivelit europian.

Ky hendek nuk është vetëm statistikor. Ai reflekton cilësi më të dobët në arsim, rezultate të ulëta në testet ndërkombëtare, mungesë mjekësh, emigracion të lartë profesional dhe ulje të produktivitetit në ekonomi.

Në raportin e fundit të platformës Converge2.eu, që mat procesin e afrimit me standardet e BE-së, Shqipërisë i duhen 39 vite për të arritur nivelin europian në shëndetësi dhe më shumë se 50 vite për arsimin, nëse ritmet aktuale vazhdojnë.

Në aspektin e varfërisë, vendit do t'i duhen rreth 100 vjet për të kapur mesataren e BE-së, një tregues që lidhet drejtpërdrejt me mungesën e shpenzimeve publike për arsim, shëndetësi dhe politika sociale. Në thelb, ky është paradoksi i ekonomisë shqiptare: një buxhet me të ardhura në rritje, por me shpenzime publike që prodhojnë pak ndikim cilësor social. Arsimit është baza e zhvillimit dhe e barazisë së mundësive; shëndetësia është parakushti për një forcë punëtore të qëndrueshme dhe për jetëgjatësi produktive. Të dyja janë shumë të rëndësishme në këto momente në dy ekstreme, e para për të krijuar një të ardhme të qëndrueshme për brezin e ri, si një parakusht për frenimin e emigracionit të të rinjve. E dyta për të krijuar infrastrukturën e nevojshme për një popullsi që sa po vjen e po plakët, me moshën mediane që i është afruar BE-së (në mbi 44 vjeç).

Kur këto dy shtylla lihen në hije, çdo kilometër rrugë e re dhe çdo ndërtesë e ndërtuar mbetet bosh nga përmbajtja. Në një vend ku buxheti "nuk mungon", por vizioni mungon, çdo rishikim që lë pas dore arsimin dhe shëndetësinë është më shumë se një gabim teknik – është një zgjedhje politike që vonon konvergencën me Europën dhe shpresën për një zhvillim të qëndrueshëm. ■

Pas FMN

EDHE INSTITUTI I VJENËS UL PARASHIKIMIN E RITJES PËR SHQIPËRINË

Pas Fondit Monetar Ndërkombëtar, edhe Instituti i Vjenës ul parashikimin e rritjes ekonomike të Shqipërisë. Ekonomia shqiptare do të zgjerohet në masën 3.5% nga 3.7% që pritej në raportin e pranverës. Parashikimi për dy vitet e ardhshme mbetet i pandryshueshëm. “Presionet inflacioniste vijuan të mbeten të moderuara dhe nën nivelin e synuar të Bankës së Shqipërisë, pasi inflacioni bazë mbetet relativisht i ulët. Politika monetare vazhdon të jetë mbështetëse për ekonominë, ndërsa sistemi SEPA, që është në funksion prej tetorit 2025, pritet të forcojë më tej integrimin financiar me Bashkimin Europian dhe të nxisë e

formalizojë transaksionet ndërkufitare. Bilanci i llogarisë korrente po përfiton nga rritja e turizmit dhe dërgesave të emigrantëve. Interesi i investitorëve të huaj direkt në Shqipëri mbetet i fortë, pavarësisht sfidave të ekonomisë globale. Megjithatë, mbiçmimi i mëtejshëm i monedhës vendase po krijon vështirësi për kompanitë e orientuara drejt eksporteve”, thuhet në raport për Shqipërinë. Sipas Institutit të Vjenës, gjashtë vendet e Ballkanit Perëndimor po vazhdojnë të paraqesin rezultate të mira. “Me një rritje mesatare prej 2,5% në vitin 2025 dhe 3,4% në vitin 2026, edhe pse Serbia pritet të përjetojë një ngadalësim të ndjeshëm të rritjes në

2025. Turqia, ndërkohë, do të vijojë të ketë rritje relativisht të fortë si këtë vit, ashtu edhe vitin e ardhshëm (2025: 3,4%; 2026: 3,9%)”.

Më herët, edhe FMN rishikoi me ulje parashikimin për rritjen ekonomike të Shqipërisë në vitin 2025. Sipas raportit më të fundit të Pasqyrës Ekonomike Globale të tetorit, ekonomia shqiptare parashikohet të zgjerohet me 3.4%, nga 3.8% që ishte pritshmëria në raportin e pranverës. FMN thekson në raportin e turistit që nxiti rritjen në 2023-2024 po humbet intensitetin, ndërsa kostoja e jetesës dhe normat e larta të interesit në Europë po ngadalësojnë ardhjet dhe shpenzimet e vizitorëve të huaj. ■

Buxheti

ULEN SI GJITHMONË FONDET PËR ARSIMIN DHE SHËNDETËSINË

Qeveria e Shqipërisë ndryshoi për të tretën herë këtë vit buxhetin e shtetit, duke reduktuar më tej fondet për arsimin dhe shëndetësinë dhe duke rritur ato për infrastrukturën. Sipas tabelave që shoqërojnë ndryshimet, fondet për Ministrinë e Arsimit u shkurtuan me rreth 851 milionë lekë ose 1% më pak krahasuar me qershorin. Në raport me buxhetin fillestar 2025, fondet për Ministrinë e Arsimit u shkurtuan me 1 miliard lekë, rreth 10 milionë euro ose 1.6%. Kjo rënie vjen në një kohë kur sistemi arsimor përballlet me nevojat e mëdha për investime në mjedise mësimore, staf dhe programe të reja studimore, ndërsa kërkesa për arsim cilësor po rritet. Edhe Ministria e Shëndetësisë ka shënuar ulje të fondeve, ndonëse më të lehtë. Ndryshimet e fundit reduktuan një shumë prej 336 milionë lekësh, ose rreth 3.4 milionë eurosh, një tregues i mungesës së politikave të qëndrueshme në një sektor ku kërkesat për shërbime janë gjithnjë e më të larta. Në raport me buxhetin fillestar, fondet për shëndetësinë u reduktuan me 0.5%. Në të kundërt, Ministria e Energjisë dhe Infrastrukturës (MIE) është përfutjesja më e madhe e rialokimit buxhetor, me një rritje prej mbi 6.1 miliardë lekësh, ose rreth 60 milionë euro më shumë. Në raport me ndryshimet e muajit qershor, fondet për Ministrinë e Infrastrukturës u rritën me 9%, ndërsa me buxhetin fillestar, 1.6%. Përqendrimi i fondeve në këtë zë tregon prioritetin e qeverisë për të përshpejtuar investimet në projektet infrastrukturore. Ministria e Bujqësisë ka përfituar një rritje modeste prej 331 mijë eurosh, ose 2%, duke reflektuar një mbështetje të lehtë për sektorin rural, por pa ndikim të dukshëm në raport me nevojat e sektorit. Në tërësi, të dhënat tregojnë tendencë të vazhdueshme të nënfinancimit të shërbimeve sociale dhe orientim drejt rritjes së shpenzi-

meve për investime infrastrukturore. Vendet e zhvilluara veçohen nga të tjerat për investimet e larta në shëndetësi, arsim dhe në përgjithësi në kapitalin njerëzor, si investimet më të qëndrueshme në kohë. Më pak investime në arsim dhe në shëndetësi përkthehen në kosto sociale për të gjithë shoqërinë. Një shoqëri me arsim joefikas dhe e “sëmurë” nuk do të mund të rrisë produktivitetin në ekonomi.

Ndërkohë që numri i nxënësve në shkollë po ulet dhe tani ka më shumë kapacitete financiare për nxënës, cilësia e shkollave shqiptare ka pësuar rënie të dukshme, nisur nga rezultatet e testimit global PISA. Treguesit e konvergencës me BE tregojnë se Shqipëria, në fushat e arsimit dhe shëndetësisë, po thellon hendekun, duke bërë hapa pas në vend që të arrijë standardet aq të nevojshme për anëtarësim.

Raporti

55% E SHQIPTARËVE KANË VËSHTIRËSI TË MBYLLIN MUAJIN

Kur pyeten shqiptarët se “Sa të lehtë e keni që të përballoni fundin e muajit”, rreth 55% e tyre përgjigjen me “me shumë vështirësi” ose “me vështirësi”. Kjo shifër është shumë më e lartë sesa mesatarja e Bashkimit Europian, ku vetëm 17.4% e evropianëve ndihen të varfër. Në rajon, të varfër ndihen 34% e serbëve, gjysma e malazezëve dhe gati gjysma e maqedonasve. Eurostat mat dhe varfërinë subjektive, që është një fushë e re studimi, e krijuar për të plotësuar treguesit tradicionalë të varfërisë, si p.sh. rreziku për të qenë i varfër, mungesa e rëndë materiale dhe sociale, apo jetesa në familje ku pothuajse askush nuk është i punësuar.

Ky është një tregues që mat perceptimin personal të njerëzve mbi aftësinë për të përballuar shpenzimet e përditshme, ndryshe nga varfëria relative që matet në bazë të të ardhurave. Pyetja mbi të cilën bazohet anketa është: “Sa e keni të lehtë

ta përballoni fundin e muajit?” Ndryshe nga treguesit relativë të varfërisë – që llogariten në bazë të të ardhurave mesatare të familjeve në një vend – treguesi i varfërisë subjektive mat perceptimin e vetë të anketuarve mbi vështirësinë për të përballuar shpenzimet e përditshme. Vlerësimi merr parasysh gjendjen materiale të familjes, përfshirë të ardhurat, shpenzimet, borxhet dhe pasuritë. Të anketuarit kanë 6 mundësi zgjedhjeje: Me shumë vështirësi; Me vështirësi; Disi vështirësi; Mjaft lehtë; Lehtë; Shumë lehtë. Sipas përkufizimit të Eurostat-it, familjet që përgjigjen “me shumë vështirësi” ose “me vështirësi” konsiderohen si pjesë e varfërisë subjektive. Shqiptarët renditen të dytët në Europë në konceptin e varfërisë subjektive. A e dini se cilët banorë mendojnë që janë më të varfër? Ata janë fqinjët tanë grekët. 67% e grekëve e perceptojnë që janë të varfër, rekordi në Europë.

Megjithatë Shqipëria ka diferencë të lartë mes nivelit të varfërisë monetare të matjeve zyrtare, që është rreth 20% në 2024-n, dhe perceptimit të banorëve që mendojnë se janë të varfër, që i kalon 50%, me një diferencë prej mbi 30 pikë përqindje. INSTAT raportoi më herët se në vitin 2024, treguesi i rrezikut për të qenë i varfër në Shqipëri, është 19,2%, duke pësuar rënie prej 0,6 pikë përqindje, krahasuar me të dhënat e rivlerësuar për vitin 2023. Kufiri i rrezikut për të qenë i varfër për një person në vitin 2024 është vlerësuar me 324.336 lekë, në krahasim me 262.325 lekë që ishte në vitin 2023.

Gati 1 në 5 shqiptarë në rrezik varfërie – jetojnë me më pak se 324 mijë lekë në vit. Perceptimi i varfërisë nga shqiptarët afrohet më shumë me treguesin e varfërisë dhe përjashtimit social, që përfshin 40.5% të popullsisë, sipas të dhënave që u publikuan së fundmi nga INSTAT. Kjo do të thotë se 40.5% e popullsisë plotësojnë të paktën një nga këto tre kritere:

-Janë në rrezik të varfërisë monetare – të ardhurat e një personi janë më të ulëta se 60% e mesatares kombëtare.

-Kanë mungesa materiale ose sociale të rënda – personi nuk ka mundësi të përballojë shpenzime bazë si ngrohja, pagesa e faturave, blerja e ushqimit, rrobave, pushimeve etj.

-Jetojnë në familje me intensitet shumë të ulët pune – kur të rriturit në një familje punojnë shumë pak ose aspak gjatë vitit.

Paketa e maleve po ecën ngadalë

RAMA: BASHKITË TË PËRCAKTOJNË ZONAT PRIORITARE BRENDË TETORIT

Kryeministri Edi Rama deklaroi se zbatimi i paketës për nxitjen e investimeve në zonat malore po ecën me ritëm të ngadaltë, duke kërkuar nga bashkitë që të përshpejtojnë procesin e përcaktimit të zonave prioritare për zhvillim ekonomik. Kryeministri Rama kërkoi që brenda muajit tetor të jenë gati hartat për përcaktimin e zonave prioritare. “E pamë të arsyeshme ta bënim publik këtë takim, sepse besojmë se bëhet fjalë për një politikë nxitëse për krijimin e një platforme investimesh në zonat malore. Fakti që në ditën e parë të hapjes së komunikimit online pati mbi 800 shprehje interesi – kryesisht nga jashtë vendit – tregon fuqinë tërheqëse që ka kjo paketë. Nga ana tjetër, ky takim po zhvillohet sepse po ecet me ritëm të ulët për një proces që në thelb ka shpejtësinë e dhënies së përgjigjeve ndaj atyre që kanë shprehur interes. Kjo është dekurajuese për investitorët që duan të hyjnë në proces, por nuk kanë marrë ende përgjigje, dhe kjo bie ndesh me frymën e paketës. Paketa është ndërtuar për t’u dhënë njerëzve akses të lehtësuar në pronat që i dispononin de facto, por jo de jure (me dokumente). Për këtë arsye, u kam kërkuar disa deputetëve të përgatisin amendimet përkatëse për të lehtësuar procesin.

Eficiencia e energjisë

MASAT MBËSHTETËSE PËR FAMILJET

Qeveria synon të aplikojë një sërë masash mbështetëse për familjarët të parashikuara në Planin Kombëtar për Rinovimin e Ndërtesave që përpos ndikimit në kursim, vijnë edhe me tregues më të ulët të varfërisë energjetike. Në dokumentin e nxjerrë tashmë për konsultim pranohet se janë një sërë masash afatshkurtra që po ndërmerren për të mbështetur konsumatorët vulnerabël, duke synuar konkretisht familjet me të ardhura të ulëta. “Masat përqendrohen në grupet më vulnerabël, siç janë personat me aftësi të kufizuara, pensionistët dhe individët me të ardhura të ulëta, bazuar në ndihmën shtetërore që vlerësohet çdo vit të jetë e barabartë me rreth 25 milionë euro” thuhet në dokument. Plani nënvizon një seri masash që mund të zbatohen për të përmirësuar me tej situatën. Së pari program Afatgjatë për Mitigimin e Varfërisë Energjetike: Do të jetë e rëndësishme të miratohet një program formal që kombinon mbështetjen financiare të drejtpërdrejtë me masat e eficiencës së energjisë dhe zgjidhjet strukturore për të zvogëluar varfërinë energjetike në planin afatgjatë. Së dyti, analiza e mësipërme tregon përmirësimet e rëndësishme në EE-në e ndërtesave të banimit, veçanërisht ato që mbështeten në zarfin mbështjellës të ndërtesave dhe sistemet jo-eficiente të ngrohjes, do të ndihmonin në uljen e kërkesës së përgjithshme për energji, kostove, uljen e EPL-së, dhe do të sillnin kurse energjie dhe ulje të gazeve me efekt sere. Së treti, subvencionimi i Zëvendësimit të Pajisjeve: Familjet në nevojë shpesh përdorin pajisje të vjetra dhe joeficiente. Një skemë për të zëvendësuar këto pajisje mund të çojë në një përdorim më eficient të energjisë dhe të ulë faturat. MIE dhe AEE kanë zbatuar programin e parë me 2000 sisteme diellore për ujë të ngrohtë që mbështesin familjet në banesa dhe po planifikojnë programe të tjera për vitet 2025-2027. Së katërti, këshilla dhe Edukimi për Energjinë: Ofrimi i auditimeve të energjisë me kosto të ulët dhe këshillave për kursimin e energjisë mund të ndihmojë konsumatorët vulnerabël të zvogëlojnë konsumin dhe të përmirësojnë eficiencën në shtëpitë e tyre. ■

Megjithatë, kjo nuk lidhet me vonesën në zbatimin e saj. Ty, Kreshnik, çfarë të ka penguar të përfundosh hartën e zonave prioritare dhe ta dërgosh në qeveri?

Nuk ke kuptuar ligjin, as paketën, nëse pret përgjigje nga ASHK. Kjo paketë është “ilaçi” për dhimbjen 30-vjeçare të atyre që kanë tokën, por për arsye të ndryshme nuk kanë marrë dot dokumentin që ua njeh me letra. Ata duan të investojnë në tokën e tyre, por për vite të tëra janë dorëzuar sepse s’kanë pasur dokumente. Po ashtu, një problem shtesë është vështirësia për të marrë përgjigje nga bashkëpronarët që ndodhen jashtë Shqipërisë ose nuk duan të përfshihen. Kjo paketë u jep mundësi atyre që kanë tokën të ndërtojnë një agroturizëm ose një fermë, duke i dhënë zgjidhje një problematike që ligji 20/20 nuk arriti ta adresojë.” Kryeministri theksoi se vonesat në proces janë të pajustificuara. ■

“EDHE 100 VJET VARFËRI”

SHQIPËRISË DO TI DUHEN EDHE 100 VJET TË TJERA TË ARRIJË STANDARDET E BASHKIMIT EUROPIAN PËR VARFËRINË, GJATËSINË E RRUGËVE, MJEDIS, APO KAPACITETET E ENERGJISË. VENDI YNË SYNON TË BËHET ANËTAR I BE-SË BRENDË KATËR VITEVE TË ARDHSHME, POR NGA 40 TREGUES KRYESORË SOCIALE, EKONOMIKË, NË 14 PREJ TYRE, OSE 35% E TOTALIT, SHQIPËRIA PO BËN HAPA PAS PËR TË ARRITUR STANDARDET E UNIONIT. NË 4 TREGUES E KEMI ARRITUR STANDARDIN DHE NË 22 TË TJERË DUHEN DEKADA DHE MADJE MË SHUMË SE NJË SHEKULL, PËRLLOGARIT INSTITUTI I VIENËS PËR STUDIME NDËRKOMBËTARE, I CILI KA NDËRTUAR PLATFORMËN E KONVERGJENCËS TË RAJONIT ME BE. PLATFORMA TREGON SE SA VITE I DUHEN SECILIT PREJ 6 VENDEVE TË ARRIJNË STANDARDET E BE-SË NË 8 DREJTIME KRYESORE DHE 40 NËNFUSHA. EKSPERTËT POHOJNË SE ANËTARËSIMI NË BE, PA U AFRUAR ME STANDARDET, RREZIKON TË THELLOJË PLAGËN EMIGRACIONIT

Blerina HOXHA

Teksa Shqipëria synon të anëtarësohet në Bashkimin European brenda vitit 2030, vendit i duhen dekada, madje në drejtimet kryesore, arsim, shëndetësi dhe qeverisje po bëhen hapa pas, duke thelluar më tej hendekun, në vend që ta ngushtojmë. Ndryshe nga shtetet e pjesës lindore të Europës, vendet e Ballkanit Perëndimor nuk kanë përparuar njësoj në ekonomi, demokraci, qeverisje dhe infrastrukturë. Diku regjimet autokratike dhe diku luftërat pas viteve 1990 kanë lënë pasojë që ende nuk po kapërcehen. Instituti i Vjenës për Studime Ndërkombëtare (WIIW) ka ndërtuar platformën e konvergencës, e cila tregon se sa vite i duhen secilit prej 6 vendeve të arrijnë standardet e BE-së në 8 drejtime kryesore dhe 40 nënfusha.

Duke analizuar secilin nga komponentët shihet se në 14 fusha, Shqipëria po bën hapa pas, në 4 prej tyre ka arritur standardet dhe në 22 të tjera duhen dekada deri mbi 100 vite për të arritur BE.

Anëtarësimi në BE pa arritur standardet rrezikon të thellojë më tej plagën e migracionit, thotë Selami Xhepa, Ekspert i Ekonomisë. Sipas tij, përvojat e anëtarëve më të rinj të BE tregojnë për valë emigracioni, të cilat stimulohen nga lëvizja e lirë dhe hendeku i thellë i nivelit të jetesës.

Pavarësisht efekteve pozitive dhe nega-

tive që ka anëtarësimi në BE, qytetarët dhe bizneset shqiptare e dëshirojnë më shumë se çdo vend tjetër. Barometri i Ballkanit 2024 evidentoi se 77% e qytetarëve shqiptarë mbështesin integrimin e plotë të vendit në BE, niveli më i lartë nga 6 vendet.

SHQIPËRIA PO BËN HAPA PAS NË NJË TË TRETËN E FUSHAVE

Procesi i konvergencës së Shqipërisë me Bashkimin European po përballet me pengesa serioze në 14 fusha kyçe nga 40 në total, ose 35% e tyre, sipas të dhënave nga platforma Converge2.eu.

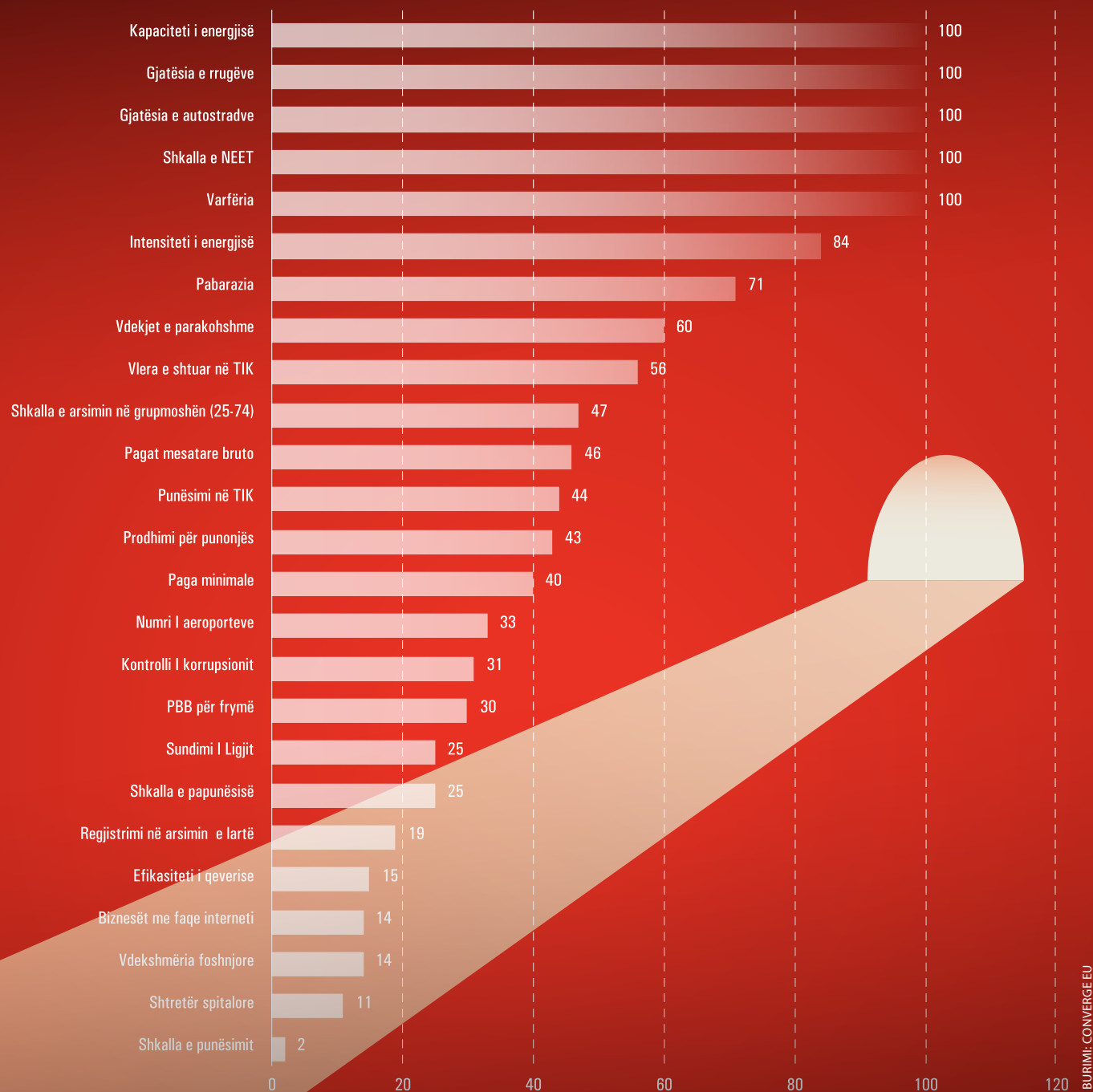
Të klasifikuara si divergjencë “diverging”, këto fusha përfshijnë pensionet mesatare, hendekun gjinor në punësim, si dhe shpenzimet publike për shëndetësi dhe arsim, që mbeten dukshëm nën nivelin e vendeve të BE-së. Po ashtu, jeta e qytetarëve shqiptarë reflekton një mungesë përmirësimi në jetëgjatësi, numrin e mjekëve për banor dhe rezultatet në testin ndërkombëtar PISA, që masin cilësinë e arsimit.

Në fushën e mjedisit dhe energjisë, Shqipëria po largohet nga BE në tregues si intensiteti i karbonit dhe riciklimi i mbetjeve, duke treguar se rritja ekonomike nuk po shoqërohet me politika të gjelbra.

Në aspektin e qeverisjes dhe institucioneve, tre tregues të rëndësishëm si llogaridhënia, stabiliteti politik dhe

NUMRI I VITEVE SIPAS FUSHAVE, QË SHQIPËRISË I DUHET TË ARRIJË STANDARDET E BE-SË

cilësia rregullatore kanë regjistruar prirje negative. Kjo tregon dobësim të perceptimit për qeverisjen demokratike dhe të kapacitetit institucional për reforma.

Në sektorin e ekonomisë dhe infrastrukturës, eksportet e shërbimeve ICT dhe rrjeti hekurudhor janë dy fusha të tjera ku hendeuku me BE-në është zgjeruar.

Të dhënat tregojnë se Shqipëria ka përparuar në disa tregues makroeko-

nomikë dhe digjitalizim, por po humbet terren në indikatorët që lidhen me cilësinë e jetës, qeverisjen dhe kapitalin njerëzor, elemente thelbësore për konvergencën reale me Bashkimin European.

Në masat kryesore që kanë të bëjnë me cilësinë e jetës, Shqipëria po zgjeron më tej hendekun me BE-në, në vend që ta ngushtojë. Ky është zhvillimi më i rrezikshëm për qëndrueshmërinë e popullsisë së vendit.

4 FUSHAT QË KEMI ARRITUR STANDARDET

Nga 48 fusha të marra në analizë, në 4 prej tyre ose 8% kemi arritur standardet e BE-së. Sipas të dhënave të platformës Converge2.eu, Shqipëria ka arritur konvergencë të plotë me Bashkimin European në 4 fusha, në përdorimin e shërbimeve elektronike të qeverisë (e-government) që vlerësohet 21% mbi ►►

mesataren e BE; qasja e familjeve në internet që është 4% mbi mesataren e BE-së; përqindja e fuqisë punëtore me arsim të lartë dhe përdorimi i energjisë së rinovueshme. Këta tregues tregojnë se Shqipëria ka përparuar ndjeshëm në digjitalizim dhe energjitë e pastra, fusha që po e afrojnë vendin me standardet e BE-së më shpejt se sektorët e tjerë.

EKONOMIA, DUHEN 53 VITE PËR TË ARRITUR BE

Në fushën ekonomike, Shqipërisë i duhen 53 vite për të arritur standardet e BE-së. Shqipëria renditet më mirë se Mali i Zi me 72 vite, Maqedonia e Veriut me 59 vite, Bosnja dhe Kosova (të dyja mbi 100 vjet), por më keq se Serbia, së cilës i duhen vetëm 35 vite. Ecuria e Shqipërisë në aspektin ekonomik tregon zhvillim të pamjaftueshëm për të përshpejtuar afrimin me BE-në, teksa Serbia, me bazë industriale më të fortë dhe investime të huaja më të larta, ruan avantazhin në këtë drejtim. Të dhënat tregojnë hendek të madh në shumicën e treguesve. Prodhimi i Brendshëm Bruto për frymë arrin vetëm 43% të mesatares së BE-së, çka do të kërkonte rreth 30 vite për t'u arritur. Paga mesatare bruto është 769 euro, që përbën 25% të nivelit të BE-së dhe do të duheshin rreth 46 vite për konvergencë. Paga minimale, me rreth 400 euro, përfaqëson 32% të nivelit evropian dhe kërkon 40 vite për t'u barazuar. Pensionet mesatare janë më problematike, vetëm 184 euro në muaj, ose 8% e mesatares së BE-së tregojnë prirje divergjente, pra Shqipëria po largohet nga standardet europiane në këtë aspekt. Ndërsa produktiviteti (prodhimi për punonjës) është 42% e mesatares së BE-së dhe do të duheshin 43 vite për arritjen e saj. Shqipëria po ecën me ritëm shumë të ngadaltë drejt standardeve ekonomike të BE-së, veçanërisht në të ardhurat e individëve dhe pensionet.

VARFËRIA KËRKON 100 VITE, PABARAZIA 71 VITE

Në treguesit socialë, Shqipëria ka një nga performancat më të dobëta të rajonit, me 71 vjet deri në arritjen e standardeve të BE-së, Bosnja dhe Maqedonia e Veriut janë më keq. Ndërsa më mirë paraqitet Kosova me 19 vite dhe

SIPAS TË DHËNAVE TË PËRDITËSUARA NË CONVERGE2.EU, SHQIPËRIA PO BËN HAPA PAS (DIVERGING) NË 14 FUSHA TË KONVERJENCËS ME BE-NË

- 1 Pensionet mesatare
- 2 Hendeku gjinor në punësim
- 3 Shpenzimet publike për shëndetësi
- 4 Jetëgjatësia
- 5 Numri i mjekëve
- 6 Shpenzimet publike për arsim
- 7 Rezultatet PISA
- 8 Intensiteti i karbonit
- 9 Riciklimi i mbetjeve
- 10 Zëri dhe llogaridhënia
- 11 Stabiliteti politik
- 12 Cilësia rregullatore
- 13 Eksportet e shërbimeve ICT
- 14 Hekurudhat (gjatësia e linjave)

Burimi: Converge EU

Serbia me 51 vjet, të cilat tregojnë përparim më të ndjeshëm në politikat sociale. Kjo tregon se emigracioni i lartë, pabarazitë dhe mungesa e shërbimeve sociale të qëndrueshme po e zvarrishtin Shqipërinë në këtë aspekt.

Shkalla e papunësisë është 9%, që përbën vetëm 64% të nivelit mesatar të BE-së. Në këtë ritëm, vendit do t'i duhen rreth 25 vjet për ta arritur standardin evropian. Nga ana tjetër, shkalla e punësimit është relativisht e lartë, 69%, që përkon me 97% të mesatares së BE-së dhe mund të arrijë nivelin e BE-së brenda vetëm dy vitesh, nëse trendet aktuale vazhdojnë.

Situata më e vështirë shfaqet te treguesit i varfërisë. Shqipërisë do t'i duhen më shumë se 100 vjet për të arritur standardin evropian. Edhe pabarazia mbetet e lartë me një afat prej 71 vitesh për të qenë në nivelin e BE-së.

Ndërsa për hendekun gjinor në punësim, afrohem i në 73% të nivelit të BE-së. Ky tregues po ecën në të kundërt dhe konsiderohet "divergjent", që do të thotë se diferenca midis burrave dhe grave në tregun e punës nuk po ngushtohet, por përkundrazi, po zgjerohet. Në tërësi, të dhënat tregojnë se për disa fusha si punësimi, Shqipëria po afrohet me BE-në, por për treguesit që lidhen me cilësinë e jetës dhe barazinë sociale, ritmet e përmirësimit mbeten shumë të ngadalta.

SHËNDETËSIA, HENDEKU PO THELLOHET

Shqipëria shpenzon vetëm 3% të PBB-së për shëndetësi, që përbën 43% të nivelit mesatar të BE-së. Ky tregues konsiderohet "divergjent", që do të thotë se diferenca me BE-në nuk po ngushtohet, por po mbetet e qëndrueshme ose madje po zgjerohet. Në shëndetësi, Shqipërisë i duhen 39 vite, Maqedonisë së Veriut vetëm 7 vjet, Malit të Zi, 17 vite. Kosovës i duhen 41 vite, Bosnjës 89 vite, ndërsa Serbia duket se është shumë më keq me mbi 100 vite për të arritur BE-në. Kjo tregon se përmirësimet në sistemin shqiptar të shëndetësisë kanë dhënë efekt, ndonëse në cilësi dhe shtrirje territoriale mbetet ende shumë për të bërë.

Jetëgjatësia është 80 vjet, pra 98% e mesatares së BE-së, një tregues mjaft i lartë. Megjithatë, edhe pse afër nivelit evropian, ritmi i përmirësimit është

SHQIPËRIA KA ARRITUR KONVERJENCË TË PLOTË ME BE NË 4 FUSHA, KU TREGUESIT TASHMË JANË NË NIVEL OSE MBI MESATAREN E BE-SË:

1	Përdorimi i shërbimeve elektronike të qeverisë (e-government)	121%
2	Qasja e familjeve në internet	104%
3	Pjesa e fuqisë punëtore me arsim të lartë	104%
4	Përdorimi i energjisë së rinovueshme	167%

Burimi: Converge EU

divergent, që do të thotë se BE-ja po avancon me shpejtësi më të madhe. Shqipëria ka 6 vdekje për 1,000 lindje të gjalla foshnjore, që është 54% e mesatares së BE-së. Për këtë tregues, llogaritet se do të duhen 14 vite për të arritur nivelin e BE-së, nëse trendet aktuale të përmirësimit vazhdojnë. Në Shqipëri ka 365 shtretër për çdo 100,000 banorë, ose 71% e mesatares së BE-së. Projektohet se do të duhen rreth 11 vite për të arritur nivelin europian, me kusht që ritmi i rritjes të mbetet konstant. Vendi ka 23 mjekë për çdo 10,000 banorë, që përfaqëson vetëm 55% të mesatares së BE-së. Edhe ky tregues është divergjent, pra diferenca me BE-në nuk po zvogëlohet, duke reflektuar mungesë të kuadrit mjekësor dhe emigrim të lartë të profesionistëve. Të dhënat tregojnë se pavarësisht disa arritjeve në jetëgjatësi, Shqipëria mbetet shumë pas BE-së në investimet publike dhe në numrin e mjekëve, dy fusha kyçe për konvergencën në standardet shëndetësore europiane.

ARSIMI, SHQIPËRIA HAPA PAS

Standardet në fushën e arsimit tregojnë se Shqipëria po e thellon më tej hendekun me BE-në në vend që ta

ngushtojë. Dy fushat me prapambetje janë shpenzimet publike në arsim me vetëm 3% të PBB-së ose 57% e mesatares së BE-së, duke u larguar më tej nga objektivat e konvergencës. Edhe rezultatet në testet ndërkombëtare PISA (376 pikë) mbeten shumë më poshtë mesatares europiane dhe janë në prirje divergjente.

Në arsim, Shqipëria, si shumica e vendeve të rajonit (përfshirë Kosovën, Malin e Zi, Maqedoninë e Veriut dhe Serbinë), është në divergjencë, që do të thotë se po largohet nga standardet europiane. Në këtë aspekt vetëm Bosnja renditet më mirë me 18 vite dhe paraqet një përmirësim më të madh në këtë fushë. Arsimi duket të jetë pika e përbashkët më problematike për rajonin, e lidhur ngushtë me mungesën e reformave strukturore dhe të investimeve të qëndrueshme në kapitalin njerëzor. Nga ana tjetër, përfshirja në arsimin e lartë arrin në 65% të nivelit të BE-së, me një hendek që mund të mbyllet brenda 19 vitesh nëse ritmet aktuale të Shqipërisë vijnë. Por përqindja e popullsisë me diplomë universitare është ende e ulët, vetëm 20%, dhe do të duhen rreth 47 vite për të arritur mesataren e BE-së.

Në aspektin pozitiv, pjesa e forcës së punës me arsim të lartë tashmë ka arritur 104% të mesatares së BE-së.

Ndërkohë, treguesi më problematik mbetet shkalla e të rinjve jashtë arsimit, punës apo trajnimit (NEET), e cila është 23% dhe vetëm 40% e nivelit të mesatar të BE-së dhe parashikohet të kërkojë më shumë se një shekull për të arritur konvergencën.

Të dhënat tregojnë se prioritetet e politikave në arsim duhet të përqendrohen te rritja e financimeve publike, përmirësimi i cilësisë së arsimit bazë dhe krijimi i politikave konkrete për përfshirjen e të rinjve në arsim ose punë.

MJEDISI, NJË SHEKULL PAS BE-SË

Në përgjithësi, Shqipëria ka arritje të mira në përdorimin e energjisë së rinovueshme, por ngec në treguesit e tjerë të qëndrueshmërisë. Përdorimi i energjisë së pastër arrin 97%, që përbën 167% të mesatares së BE-së, duke e vendosur vendin në fazë konvergjence. Megjithatë, për sa i përket efikasitetit të energjisë, Shqipëria është vetëm në 58% të nivelit të BE-së dhe do t'i duhen rreth 84 vite për të arritur standardet europiane.

Në fushat e mjedisit, Shqipërisë i duhen mbi 100 vjet për të arritur standardin e BE-së dhe është në të njëjtin nivel me shumicën e vendeve të tjera të rajonit. Kjo nënkupton se i gjithë rajoni ka vonesa serioze në menaxhimin e ndotjes, energjisë së pastër.

Ndotja mbetet problemi më serioz. Reduktimi i numrit të vdekjeve të parakohshme nga ndotja do të kërkojë rreth 60 vite përmirësim. Teksa intensiteti i karbonit dhe menaxhimi i mbetjeve po ndjekin një drejtim të kundërt nga BE-ja, të kategorizuara si divergjencë. Shqipëria prodhon më shumë karbon

per çdo njësi ekonomike dhe riciklon vetëm 24% të mbetjeve, një nivel dukshëm më i ulët se ai evropian.

NGA 5 NËNFUSHA TË QEVERISJES, NË 3 HAPA PAS

Vendet e Ballkanit mbeten pas standardeve të BE-së në shumë fusha edhe për shkak të qeverisjes së dobët në këto tre dekadat e fundit. Në qeverisje, Shqipërisë i duhen 64 vite për të arritur standardin e BE-së, teksa shtetet e tjera ballkanike, Bosnja dhe Serbia, kërkojnë një kohë edhe më të gjatë, Kosova, Mali i Zi dhe Maqedonia e Veriut performojnë më mirë në këtë drejtim. Kosova është më mirë se të gjitha vendet me një hendek në qeverisje me vetëm 26 vite. Shqipëria arrin mesatarisht rreth 74-80% të nivelit të BE-së për treguesit e transparencës, stabilitetit politik dhe kuadrit rregullator, po vendi ynë në vend që të përparojë, po bën hapa pas në këto fusha, thekson studimi i Institutit të Vjenës.

Për efektivitetin e qeverisjes ("Government Effectiveness") vendi ndodhet në 80% të nivelit të BE-së dhe do t'i duhen rreth 15 vite për të arritur standardet e saj. Situata është më problematike në fushën e sundimit të ligjit dhe kontrollit të korrupsionit, ku Shqipëria është përkatësisht në 66% dhe 63% të mesatares së BE-së, me një vlerësim se duhen 25 dhe 31 vite për të kapur nivelin evropian.

Të dhënat tregojnë se Shqipëria ka bërë disa përmirësime në aspektin e efikasitetit qeveritar, por mbetet shumë pas

në forcimin e shtetit ligjor dhe luftën kundër korrupsionit. Shumica e treguesve të tjerë, veçanërisht ata që lidhen me liritë politike dhe stabilitetin, janë në stanjacion ose në prirje negative ndaj mesatares së BE-së.

DIGJITALIZIMI, SHQIPËRIA AFËR BE-SË

Fusha ku Shqipëria ka përparuar ndjeshëm në afrimin e standardeve me BE-në është digjitalizimi, me vetëm 9 vjet diferencë nga BE-ja, një tregues ku na rendit shumë më mirë se të gjitha vendet e tjera të rajonit, përveç Serbisë që është vetëm 4 vjet larg BE-së. Kjo reflekton kryesisht reformën e shërbimeve e-Albania dhe zgjerimit të aksesit në internet të popullatës.

Pothuajse të gjitha familjet shqiptare (98%) kanë akses në internet, një nivel që madje e tejkalon mesataren e BE-së me 104%, ndërsa përdorimi i shërbimeve elektronike të qeverisë është 121% e mesatares europiane, duke treguar përparim të dukshëm në këtë drejtim. Megjithatë, pjesëmarrja e bizneseve në hapësirën dixhitale mbetet më e kufizuar, vetëm 58% e ndërmarrjeve kanë një faqe interneti dhe sipas vlerësimeve, do të duhen rreth 14 vjet për të arritur nivelin e BE-së.

Në tregtinë ndërkombëtare të shërbimeve të TIK-ut, Shqipëria është shumë pas. Eksportet e TIK përbëjnë vetëm 1% të totalit ose 18% e mesatares europiane, çka tregon një prirje divergjente. Edhe vlera e shtuar në sektorin e TIK-ut është e ulët (3% e PBB-së, ose 53% e

nivelit të BE-së), dhe do të kërkojë rreth 56 vjet për konvergencë. Punësimi në këtë sektor është po ashtu i kufizuar, me vetëm 2% të forcës së punës, që përfaqëson 41% të nivelit të BE-së dhe kërkon rreth 44 vjet për të arritur standardet europiane.

Teksa Shqipëria ka bërë përparim të dukshëm në aksesin në internet dhe në shërbimet publike online, ajo mbetet shumë pas në zhvillimin ekonomik të sektorit të TIK-ut dhe në eksportet e tij, ku ende mungon konkurrueshmëria dhe kapaciteti për rritje të qëndrueshme.

INFRASTRUKTURA, NË SHEKULL LARG BE-SË

Shqipërisë, ashtu si dhe vendeve të tjera të Rajonit, i duhet më shumë se një shekull për të arritur standardet e BE-së për shkak të mungesës së hekurudhave dhe dendësisë së ulët të rrjetit rrugor etj. Aktualisht, vendi ynë ka mungesë të theksuar në shumicën e treguesve të infrastrukturës. Autostradat janë vetëm 9 kilometra për çdo 10 mijë kilometra katrorë, rreth 4% e mesatares së BE-së dhe për ta arritur këtë nivel do të duheshin mbi 100 vjet. Edhe rrjetet rrugore janë të pazhvilluara, me 1,254 kilometra për 10 mijë kilometra katrorë (vetëm 8% e nivelit të BE-së), që do të duheshin mbi një shekull përputhje.

Rrjeti hekurudhor është në situatë edhe më problematike. Vetëm 88 kilometra për 10 mijë kilometra katrorë, që përfaqëson 10% të mesatares europiane, por këtu tendenca është negative, pasi infrastruktura hekurudhore po largohet nga standardet e BE-së në vend që të afrohet.

Në aspektin ajror, pozita është disi më e favorshme. Numri i aeroporteve për njësi sipërfaqeje përbën 24% të mesatares së BE-së, dhe me ritmet aktuale mund të arrihet barazia brenda 33 vjetësh.

Ndërsa kapaciteti i instaluar elektrik është 1,017 megavat për 10 mijë kilometra katrorë, rreth 25% e mesatares së BE-së, por edhe këtu progresi është i ngadaltë dhe kërkon më shumë se 100 vjet për të arritur standardet europiane. Të dhënat theksojnë një hendek shumë të madh në infrastrukturë, veçanërisht në rrugë, autostrada dhe energji, ndërsa transporti hekurudhor shënon hapa pas në krahasim me BE. ■

Një eksperiencë e re digjitale.

Dy aplikacione të dedikuara për ty dhe biznesin tënd.

Union Bank Live

Union Bank

Union Bank Business

Union Bank

 UNIONBANK

 unionbank.al

 +355 42 389 111

AUTOMOTIVJA, MES SFIDAVE LOKALE DHE RREZIQEVE TË TREGUT GLOBAL

Industria mbështetëse automotive në vend po shfaq tendenca të ndryshme. Ndërmarrjet që prodhojnë pjesë për autovetura kanë pasur rënie të porositjeve, ndërsa ato në segmentin e makinave industriale kanë treguar rritje. Të dy këto segmente reflektojnë zhvillimet në shkallë globale. Rritja e kërkesës për prodhim, por potencialisht edhe zgjerimi i bizneseve në Shqipëri, po përballen me fleksibilitet gjithnjë e më të ulët duke reflektuar qartë faktin se tashmë kemi humbur avantazhin e dikurshëm konkurrues që ishte forca e disponueshme e punës. Paparashikueshmëria e politikave, sidomos lidhur me rritjen e beftë të pagave, ku njoftimet bëhen nga institucionet në afat shumë të shkurtër duket se është një nga sfidat kyçe për këto ndërmarrje që nuk gjejnë mundësi për ta parashikuar në buxhet koston e shtuar. Industria, që nisi lulëzimin e saj në 2015 duke u rritur në mënyrë të qëndrueshme për vite me radhë, tashmë ka përpara një të ardhme të paqartë e ndikuar jo vetëm nga zhvillimet e jashtme, por edhe nga sfidat lokale.

Nertila MAHO

Viti 2025 është përshkruar nga një pasiguri e industrisë në përgjithësi dhe ajo automotive duket se nuk bën përjashtim. Kjo nuk i përfaqëson të gjithë, sepse ecuria ndikohet nga klientët dhe segmenti për të cilat këto ndërmarrje, me aktivitet në Shqipëri, prodhojnë. Operatorët e tregut pohojnë se panorama shqiptare është një reflektim i ecurisë së përgjithshme në tregjet globale duke përhapur ulje-ngritjet e saj në të gjithë hallkat e zinxhirit. Industria automotive në vendin tonë vendosi themelet e saj një dekadë më parë me sipërmarrje, numri i të cilave u rrit vit pas viti. Në fokus të punës së tyre janë disa procese të thjeshta: montim apo bashkim kabllorësh e telash, prodhim gomash e pjesë bazë për automjete. Krahu i disponueshëm i punës dhe fakti që për të kryer proceset nuk duhet ndonjë kualifikim i veçantë sollën si pasojë që tregut shqiptar t'i shtoheshin njëri pas tjetrit emra si "Forchner", "PSZ Albania", "Delmon Albania", "Yura" që operon në Fier, "SEWS Cabind" dhe më pas edhe "Everest Automotive". Tashmë duket se zgjerimi i industrisë ka arritur një pikë kritike. Planetet e zgjerimit shpeshherë bëhen të vështira sepse mungesa e forcës së punës është një nga presionet më të mëdha mbi këto plane. Kjo ndihet edhe në këto tre vitet e fundit, kur duket se eksportet e këtij grupi kanë qenë në një fazë stanjacioni. Pra, planetet e prodhimit

janë më dinamike duke ndryshuar shpesh, ka ulje dhe rritje të papritura, të cilat kompanitë i përshtaten por nuk flasin më për një rritje të dukshme si para pandemisë së COVID-19.

ECURIA E INDUSTRISË AUTOMOTIVE GJATË 2025

Viti 2025 ka pasur ecuri të qëndrueshme në prodhim nga këto kompani. Operatorët e tregut pohojnë se kjo lidhet me shumë me atë që është duke ndodhur në Europë në tregjet e automjeteve. "Situata deri në tremujorin e tretë ka qenë nën pritshmëritë e fillimvitit, por

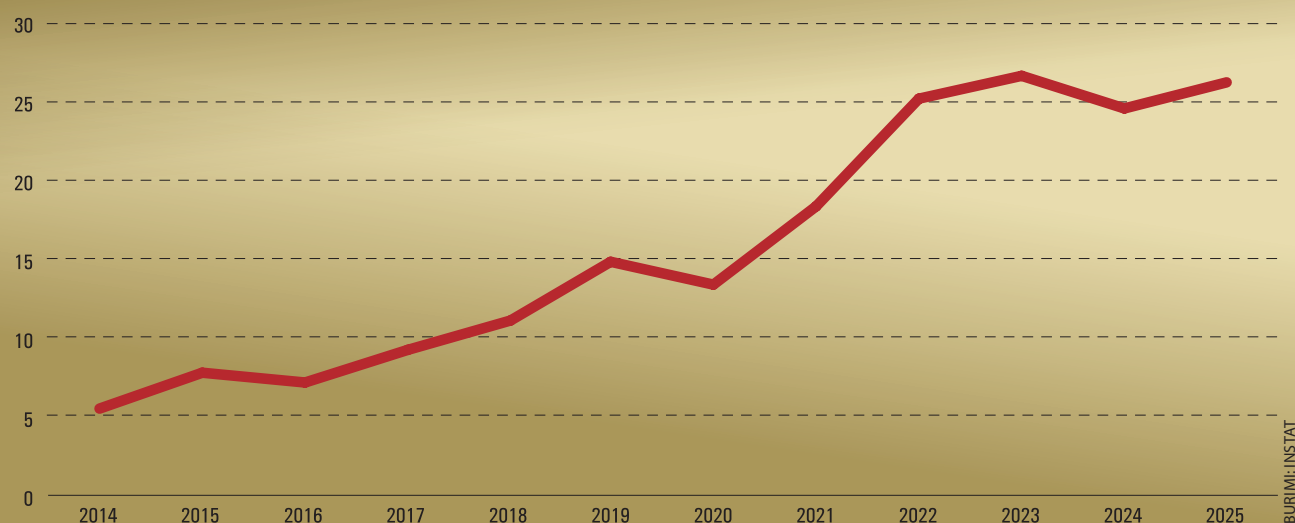
e stabilizuar. Kërkesa për produktet e prodhuara në kompaninë tonë ka qenë në mënyrë konstante rreth 10% nën vlerat e buxhetit. Kjo sigurisht ka ndikuar në reduktimin e vendeve të punës në nivel operatorësh, por stabiliteti i kërkesës na ka dhënë mundësinë që të planifikojmë më mirë dhe të ruajmë eficiencën operacionale. Një situatë e tillë për kompaninë tonë lidhet drejtpërdrejt me tregun e automobilitave në Europë, duke qenë se produktet tona eksportohen 100%", pohon Ertjan Çabiri, Drejtor Menaxherial i "Delmon Group Shqipëri". Sipas tij, rënia e shitjeve të automjeteve gjatë këtij viti në Europë nuk është pasojë e një faktori të vetëm, por një ndërthurje

EKSPORTET, 8-MUJORI SHËNOI RITJE ME RRETH 6%

Në fund të gushtit, eksportet në grupin "Makineri, pajisje dhe pjesë këmbimi" ku klasifikohen edhe produktet e industrisë automotive shënuan vlerën 26 miliardë lekë, apo rreth 260 milionë euro me një rritje prej 6% në raport me 8-mujorin e një viti më parë. Por pavarësisht një situatë më pozitive duket se ajo nuk reflekton ecurinë apo pritshmëritë që operatorët kanë në tërësi për sektorin në vazhdim. Nga viti 2023, ai po tregon një stanjacion të lidhur ngushtë me zhvillimet në tregun europian ku pjesa më e madhe e tyre eksportojnë për kompanitë mëmë. Viti 2025 pritet të jetë

pak a shumë në të njëjtin nivel si viti i kaluar dhe gjasat janë që me panoramën aktuale edhe ai pasardhës të lundrojë në të njëjtën pasiguri. Për herë të parë që nga 2016, kur filluan rritjen e vullshme, eksportet e makinerive, pajisjeve dhe pjesëve të këmbimit shënuan tendencë rënëse, ndonëse të lehtë në vitin 2023. Shitjet e këtij grupi ishin rreth 39 miliardë lekë, me tkurrje prej 1.5% me bazë vjetore. Tendencë rënëse është përkeqësuar në vitin 2024. Eksportet e makinerive, pajisjeve dhe pjesëve të këmbimit kanë rënë me 3.8% me bazë vjetore, duke reflektuar kryesisht zhvlerësimin e Euros. ■

EKSPORTET E MAKINERIE, PAJISJE DHE PJESË KËMBIMI 8 MUJORI (MLD LEK)

e politikave mjedisore, presioneve ekonomike dhe ndryshimeve në preferencat e konsumatorëve.

Disa segmente të tjera kanë pasur ecuri më të mirë dhe kjo lidhet kryesisht me mjetet e punës. Të paktën kjo ka ndodhur për "Forschner Albania" që këtë vit i është dashur të përballë me nevojën për t'u zgjeruar, si efekt i afrimit të tre klientëve të rinj potencialë.

"Nisur nga ecuria e mirë gjatë vitit 2024, janë afuar të paktën tre klientë të rinj potencialë për të zhvilluar dhe për të zgjeruar hapësirat prodhuese në fabrikën në Shqipëri. Momentalisht jemi në fazën e implementimit të këtyre projekteve të reja, çka na solli edhe sfidën në fillim të periudhës së vjeshtës për shtimin e kapaciteteve të burimeve njerëzore, me të cilën jemi duke u përpjekur ende për të arritur një rezultat që të mos kemi problematika të dërgesat për klientët" shprehet Eris Jaçaj, Drejtor Menaxhëri i "Forschner Albania"

SFIDAT E FORCËS PUNËTORE PO E BËJNË TË VËSHTIRË ZGJERIMIN E KOMPANIVE

Mungesa e forcës punëtore të disponueshme ka vënë nën presion thuajse çdo sektor në vend. Për industrinë automotive, me fabrika që kanë qindra të punësuar, kjo sfidë është bërë edhe më e madhe. Së pari, kompanitë përballen me një turnover (lëvizje) të lartë të punonjësve, pra largime dhe zëvendësime në një periudhë të caktuar kohe. Ky tregues është më i lartë se më parë dhe sikur të mos mjaftonte kjo, zgjerimi për t'u përshtatur një kërkesë të lartë prodhimi nga klientët potencialë është edhe më i vështirë. Sipas z. Jaçaj, Shqipëria tashmë ka humbur avantazhin konkurrues që kishte dikur me forcën e disponueshme punëtore dhe çdo ndryshim në planet e prodhimit përballë me fleksibilitet të ulët. "Sa i takon presionit në tregun e pu-

nës, vërehet se me rritjen e shpejtë të kërkesës nga klientët, kemi humbur një pjesë të fleksibilitetit që na karakterizonte më parë. Dikur kishim mundësi t'u përgjigjeshim kërkesave shtesë me një fleksibilitet prej rreth 20%, çka do të thoshte se, edhe në rast se klientët kërkonin rritje të volumit të punës në momentet e fundit, ne mund ta menaxhonim pa vështirësi. Ky avantazh na mundësonte të ishim më konkurrues në tregun ndërkombëtar dhe të ruanim pozicionin përballë konkurrentëve globalë" shprehet ai.

Për z. Çabiri, një valë e re emigrimi po bëhet shqetësues dhe këtu nuk flasim për punonjësit e thjeshtë, por për ata në nivele menaxheriale.

"Fuqia punëtore mbetet një problem, por duke qenë se industria automotive ka qenë në trend negativ, nuk ka qenë problemi kryesor. Më shqetësues ka qenë një valë e re emigrimi të 'jakat e bardha', e cila krijon mungesë stabiliteti në nivel menaxhëri për periudha të caktuara", nënvizon ai. ►►

Nëse Shqipëria është ende tërheqëse për investime, z. Çabiri shprehet se po, por për ato që nuk kërkojnë një numër të lartë punonjësish.

PIKIATA E EUROS PO BËHET PROBLEM REAL PËR KOMPANITË

Zhvlerësimi i Euros përballë Lekut është bërë pjesë tradicionale e parashikimit në buxhetet e kompanive që eksportojnë, përfshirë ato automotive që kontratat i kanë në Euro. Pavarësisht pritshmërive për vijimin e zhvlerësimit të Euros duket se rënia ka qenë edhe më e theksuar sesa ato që vetë kompanitë kanë bërë duke e kthyer këtë në një problem real.

“Në momentin e hartimit të buxhetit të vitit 2025, ne vendosëm të marrim një qasje pesimiste në parashikimin e

ecurisë dhe vijimësinë e zhvlerësimit të Euros. Dhe rezultati deri tani është që po e tejkalon atë pesimizëm që patën në fund të vitit 2024. “Në momentin e hartimit të buxhetit për vitin 2025, vendosëm të adoptonim një qasje pesimiste në parashikimin e ecurisë së kursit të Euros dhe zhvlerësimit të mundshëm të saj. Megjithatë, rezultatet deri tani kanë tejkaluar këtë nivel pesimizmi që kishim parashikuar në fund të vitit 2024”, - shprehet z. Jaçaj. Pjesa më e madhe e shpenzimeve të këtyre kompanive janë pagat e punonjësve dhe këtu kemi një efekt të dyfishtë pasi përveç efektit të Euros është edhe rritja e pagave.

“Forcimi i Lekut në raport me Euron ka filluar të jetë përsëri shqetësues, ndonëse në gjashtëmujorin e parë ka pasur stabilitet. Nga ana tjetër, pagat e fuqisë punëtore kanë qenë në rritje dhe pritet të rriten më shumë nëse rritet paga

minimale. Pra, në përgjithësi, presioni mbi marzhin e fitimit është në rritje, si nga rënia e të ardhurave, ashtu edhe nga rritja e kostove, duke e bërë shumë më pak tërheqës aktivitetin ekonomik për kompanitë e mëdha në industri”, pohon z.Çabiri.

PARASHIKUESHMËRIA E POLITIKAVE DHE PRITSHMËRIA PËR 2026

Një nga elementet që kompanitë shohin si problem është mungesa e informacionit në kohë dhe kjo lidhet me disa politika që ndërmerren nga qeveria. Konkretisht, me vendimet për rritjen e pagave. Ato gjykojnë që do të ishte e udhës që të kishte një plan afatmesëm për trendin që do të ndjekin pagat si

2024, NGEÇ INDUSTRIA MBËSHKETËSE AUTOMOTIVE, BIE PUNËSIMI

Industria mbështetëse automotive ishte nga të paktët sektorë që tërhoqi investime të huaja vitin e fundit duke shfrytëzuar avantazhin e krahut të lirë të fuqisë punëtore. Ky sektor kryesisht punon me sistemin e materialit të porositësit, nëpërmjet montimit të sistemeve elektrike dhe mori hov pasi shtetet e Europës Lindore, si p.sh. Çekia, kaluan në një fazë më të lartë teknologjie, duke bërë që proceset më të thjeshta të zhvendoseshin në vende që kanë ende kosto të lira të fuqisë punëtore.

Kompanitë kryesore në këtë segment janë “Yura Corporation”, “SEWS Cabind Albania”, “Forschner Albania”, “Delmon Group Albania”, “PSZ Albania”. Pas një rritjeje të shpejtë në 2021–2022, në dy vitet e fundit segmenti ka shfaqur shenja të forta ngadalësimi, madje dhe tkurrje, duke qenë larg planeve të zgjerimit, teksa ka filluar dhe reduktimin e numrit të punonjësve. Të ardhurat e pesë operatorëve kryesorë të këtij segmenti në vitin 2024 ishin 11.9 miliardë lekë, me tkurrje prej 1.6% me bazë vjetore, përkundrajt rritjes me 72% dhe 20% përkatësisht në vitin 2022 dhe 2023. Por cilët janë treguesit që regjistruan kompanitë më të mëdha në vend gjatë 2024-s?

“Yura Corporation Albania” sh.p.k., më e madhja në këtë segment, ka shënuar rënie të të ardhurave, për herë të parë që pas fillimit të aktivitetit.

Në vitin 2024, kompania deklaroi një qarkullim vjetor prej 5.7 miliardë lekësh, me tkurrje prej 3.7% me bazë vjetore. Në vitin 2023, kompania kishte parë një zgjerim prej 10% dhe në vitin 2022, me 30%.

Megjithatë, numri i punonjësve ka ardhur në rritje, duke arritur në 1915 në fund të vitit 2024, nga 1889 në vitin 2023. Për dy vjet radhazi (2023–2024) shoqëria ka rezultuar me humbje prej rreth 215–219 milionë lekësh në vit, duke e detyruar atë të rrisë kapitalin në mënyrë që të vazhdojë aktivitetin, si dhe të kërkojë mbështetje nga shoqëritë e vendeve të tjera.

“Në mënyrë që Shoqëria të plotësonte nevojat e saj për likuiditet dhe të vazhdonte pa ndërprerë operacionet, më 5 dhjetor 2024, ortaku i vetëm i shoqërisë vendosi për rritjen e kapitalit të nënshkruar të shoqërisë në shumën 4,500,000 euro (në shumën ekuivalente në lekë 442,485,000).

Përveç kësaj, ‘Yura Sllovakia’ është zotuar, përmes një letrë mbështetëse të datës 21 janar 2025, të mbështesë Shoqërinë për të përmbushur detyrimet e saj për të ardhmen e parashikueshme”, thuhet në raportin vjetor.

Pas këtyre ndërhyrjeve, shoqëria vlerëson që “bazuar në pozicionin e likuiditetit të Shoqërisë, në datën e autorizimit të këtyre pasqyrave financiare, dhe në pasigurinë që rrethon zhvillimin e ardhshëm të shpërthimit, menaxhmenti vlerëson se ajo nuk do të ketë nevojë për financim shtesë për të përmbushur detyrimet e saj financiare”.

“Yura Corporation Albania” sh.p.k., mori status si investitor strategjik nga qeveria shqiptare në 2018-n. Në korrik 2019 nisi ndërtimin e fabrikës në Fier. Në atë kohë, kryeministri Edi Rama e vlerësoi këtë investim si bazë për zhvillimin e sektorit të prodhimit teknik dhe elektronik për automobilat. Në planin fillestar, kompania parashikonte të zgjerohej vazhdimisht, duke arritur 4,000 të punësuar në total nëpërmjet ngritjes edhe të dy fabrikave të tjera në Elbasan dhe Librazhd. Planet duket se janë lënë në pritje, teksa në raportin e 2024, kompania specifikon se nuk ka në plan të rriste numrin e punonjësve më shumë se 2 mijë persona.

“SEWS Cabind Albania”, pjesë e grupit “SEWS Cabind S.p.A”, me seli qendrore në Collegno, Torino, Itali, hyri në Shqipëri në vitin 2019. Pas rritjes së shpejtë në vitin 2023, kur shënoi një zgjerim prej 40%, aktiviteti është ngadalësuar në 2024-n. Të ardhurat e shoqërisë ishin 4.1 miliardë lekë, me një rënie prej gati 1% me bazë vjetore, teksa po punon me rreth gjysmën e kapacitetit.

një formë për ta parashikuar atë në buxhetet vjetore, por edhe në kostot e tyre reale që lidhen direkt me çmimet e kontratave që kanë me klientët. Teksa pak javë më parë, qeveria deklaroi për një rritje pagash, sot kur ka kaluar pjesa më e madhe e tetorit nuk ka një vendim konkret që përcakton këtë rritje. Pavarësisht sfidave dhe situatës së përgjithshme, kompanitë presin që të mbyllin vitin 2025 në nivelet e vitit 2024. Ndërkohë për vitin e ardhshëm, panorama mbetet e paqartë. “Për fat të keq, edhe viti që vjen karakterizohet nga një paqartësi dhe pasiguri e lartë dhe rrjedhimisht shit-

jet parashikohen përsëri në rënie në gjashtëmujorin e parë. Paqartësia vjen nga situata gjeopolitike që ndikon ekonominë në përgjithësi. Mjafton të përmendim që rreth 60% e automjeteve në Europë blihen nga kompanitë, pra jo individët, për të kuptuar sa i ndjeshëm është sektori i automotiv nga ecuria e sektorëve të tjerë dhe ekonomia në tërësi. Megjithatë, pasiguria është e lartë, që do të thotë se është e vështirë të parashikohet saktë, dhe nëse duam të jemi optimistë, mund të shpresojmë një trend në rritje në gjashtëmujorin e dytë”, nënvizon z. Çabiri.

Nga ana tjetër, disa segmente të tregut presin që të mos ndiejnë të njëjtën luhatje si tregu i autoveturave të thjeshta. “Sektori i automjeteve të vogla, ka një rënie të theksuar sipas gjithë diskutimeve që bëhen. Megjithatë, sektori specifik ku ne operojmë apo ku janë klientët tanë, që i takojnë industrisë apo mjeteve të punës, është më i stabilizuar. P.sh., në momentin që një bashki në Gjermani vendos të ndryshojë flotën e autobusëve, do të marrë autobusët e Citaro apo Daimler, që është prodhuesi kryesor, dhe kjo gjeneron kërkesën. Pra ka efekt zinxhir, ndaj dhe ne nuk e ndiejmë shumë këtë pjesë. Përveç kësaj, dhe klientët e rinj që përmenda, mendoj se do të vijnë me rritjen, ndaj kemi planifikuar edhe zgjerimin e sipërfaqes prodhuese me të paktën edhe 5 mijë m² shtesë në afatmesëm”, shprehet z. Jaçaj. ■

ECURIA E INDUSRIË MBËSHTETËSE AUTOMOTIVE

	TË ARDHURAT (MLN LEK)				NUMRI I PUNONJËSVE		
	2021	2022	2023	2024	2022	2023	2024
YURA CORPORATION ALBANIA	4 137	5 366	5 898	5 682	1 698	1 889	1 915
SEWS-CABIND ALBANIA	1 090	2 963	4 159	4 125	1 303	1 285	1 224
FORSCHNER ALBANIA	-	938	1 237	1 385	1 010	865	813
PSZ ALBANIA GMBH SH.P.K.	449	529	412	355	465	373	284
DELMON	178	296	400	362	139	139	150

Burimi: QKB, raportet e aktivitetit

Siç thuhet në raportin e aktivitetit, “gjatë vitit 2024, Shoqëria ka operuar me kapacitet prodhimi prej 53% dhe ka ruajtur një nivel të qëndrueshëm shitjesh kundrejt klientëve të saj kryesorë”. Numri i punonjësve ka rënë në 1224, nga 1303 në fund të vitit 2023. Shoqëria ka ndërtuar disa fabrika prodhimi dhe ka vazhduar me procesin e instalimit të makinerive për linjat e reja të prodhimit. Ndërkohë Shoqëria është ende në proces për rekrutimin e stafit dhe trajnimin e tyre për operacionet e prodhimit për të mbuluar kapacitetin e synuar të operacioneve prodhuese. Në kuadër të financimit të investimeve të saj në Shqipëri, Shoqëria ka nënshkruar një linjë kredie me shoqërinë mëmë “SEWS Cabind S.p.A”, me një vlerë maksimale deri në 10 milionë euro me kohëzgjatje 1 vit dhe me normë interesi prej 4,5%. Për vitin e mbyllur, më 31 dhjetor 2024, Shoqëria ka përdorur 8.8 milionë euro nga kjo linjë kredie. “Forschner Albania” është themeluar në vitin 2015. Aktiviteti kryesor i Shoqërisë përfshin prodhimin e sistemeve kablllore, prodhimin e sistemeve elektromekanike, përfshirë edhe aktivitete të tjera të lidhura me sistemet e prodhimit të sistemeve elektromekanike. Të ardhurat e kompanisë u rritën me 11.9% në vitin 2024, duke arritur në 1.38 miliardë lekë, pas një zgjerimi me 30% vitin e mëparshëm. Ndonëse të ardhurat janë rritur, numri i punonjësve ka rënë për të dytin vit radhazi, nga 1010 në vitin 2022, në 865 në vitin 2023 dhe 813 në 2024-n. “Kostoja e prodhimit u menaxhua më mirë, ndërsa u investuan mbi 65 milionë lekë në makineri dhe pajisje të reja”, thuhet në raportin vjetor. Kompania thotë se ecuria e të ardhurave lidhet me çmimet e larta të transportit dhe materialeve të importuara; Ndryshimet në kërkesat

e industrisë automobilistike; Lulatjet e kursit të këmbimit, ku në 2024-n, një euro u këmbye mesatarisht me 98.15 lekë. Shoqëria planifikon zgjerimin e linjave të prodhimit në Domje, integrimin e teknologjive ERP për logjistikë, si dhe trajnimin e vazhdueshëm të stafit teknik për përmirësimin e cilësisë dhe eficiencës. “PSZ Albania”, shoqëri në fushën e fasonerisë për montimin, riparimin, bashkimin e kabllave dhe paketave elektronike me kapital gjerman, ndonëse është nga të parat që është hapur në këtë segment, nuk është treguar agresive në zgjerim, përkundrazi po shënon tkurrje të aktivitetit për të dytin vit radhazi. Kompania raportoi të ardhura prej rreth 355 milionë lekësh, me tkurrje prej 14% me bazë vjetore, pas rënies me 22% vitin e mëparshëm. Edhe personeli po shkurtrohet. Sipas të dhënave nga raporti i aktivitetit, shoqëria ka pasur të punësuar 284 persona në vitin 2024, nga 373 persona në vitin 2023, 449 persona në fund të vitit 2022 dhe 465 persona në fund të vitit 2021. “PSZ Albania GmbH” zhvillon veprimtarinë e saj në fushën e fasonerisë për montimin, riparimin, bashkimin e kabllave dhe paketave elektronike. “Delmon Group Albania”, pjesë e grupit francez me të njëjtin emër, e krijuar në 2017-n, me aktivitet në prodhimin dhe përpunimin e materialeve të gomës dhe plastikës në pjesët e prodhuara dhe aplikimet industriale të lidhura me to (fasoneri), ka raportuar të ardhura prej 355 milionë lekësh në 2024-n, me tkurrje prej 9.5% me bazë vjetore. Kompania kishte 150 punonjës në vitin 2024, nga 139 në vitin 2023. ■

“ËSHTË RRITUR KËRKESA PËR PRODHIM, POR KEMI HUMBUR AVANTAZHIN E FORCËS SË PUNËS”

Sipërmarrjet që kanë forcë të konsiderueshme pune, ku bëjnë pjesë edhe ato të industrisë automotive, po hasin gjithmonë e më shumë vështirësi nëse u duhet të zgjerohen. Eris Jaçaj, Drejtor Menaxherial i “Forschner Albania”, pohon se Shqipëria e ka humbur tashmë avantazhin e dikurshëm konkurrues që ishte forca punëtore. Gjatë këtij viti, kompania ka pasur rritje të interesit nga klientë të rinj të huaj dhe kjo rritje kërkesë e ka bërë edhe më të dukshme situatën problematike me fuqinë punëtore të disponueshme. Viti 2025 ka pasur ecure pozitive, sipas z. Jaçaj, në kërkesë dhe rrjedhimisht prodhim, dhe njësoj pritet të mbetet edhe viti i ardhshëm.

Si ka qenë ky vit në prodhim, duke qenë se ju keni pasur edhe zgjerim të kërkesës me klientë të rinj?

Nisur nga ecuria e mirë gjatë vitit 2024, janë afuar të paktën tre klientë të rinj potencialë për të zhvilluar dhe për të zgjeruar hapësirat prodhuese në fabrikën në Shqipëri. Momentalisht jemi në fazën e implementimit të këtyre projekteve të reja, çka na solli edhe sfida në fillim të periudhës së vjeshtës për shtimin e kapaciteteve të burimeve njerëzore, me të cilën jemi duke u përpjekur ende për të arritur një rezultat që të mos kemi problematika të dërgesat për klientët.

A mendoni se viti 2025 do të jetë më i mirë se viti 2024 apo do të jetë në të njëjtat nivele?

Specifikisht për kapacitetet tona prodhuese, është një vit më i mirë. Pritshmëritë në fillim të vitit ishin që do të ishte një vit deri diku stabil, me pak rritje, por momentalisht rezultati deri në mbylljen e muajit shtator konfirmon një trend në rritje në qarkullim dhe në nivelin e prodhimit.

Cilat janë sfidat që keni hasur këtë vit, duke pasur parasysh që disa prej tyre vazhdojnë prej vitesh, pra zhvlerësimi i Euros, luhatshmëria e çmimit të energjisë që ju e keni zgjidhur me

panele dhe presioni që ushtron mungesa e forcave të punës. A mund të themi sesi kanë ndikuar të gjitha këto në aktivitetin tuaj?

Në momentin e hartimit të buxhetit për vitin 2025, vendosëm të adoptonim një qasje pesimiste në parashikimin e ecurisë së kursit të Euros dhe zhvlerësimit të mundshëm të saj. Megjithatë, rezultatet deri tani e kanë tejkaluar këtë nivel pesimizmi që kishim parashikuar në fund të vitit 2024. Duhet të kemi parasysh se jemi 100% eksportues dhe, ndërkohë që kontratat i kemi në Euro, një pjesë e madhe e shpenzimeve, kryesisht paga dhe kostot operative, janë në Lek. Kjo situatë mund të shkaktojë një efekt negativ në performancën financiare.

Si e keni amortizuar këtë humbje? A i keni ulur marzhet e fitimit apo ka pasur ndonjë masë tjetër?

Qasja jonë është gjithmonë që të përpikemi të mbajmë ato norma buxheti që caktojmë në planin e buxhetit. Pavarësisht përmirësimeve të vazhdueshme që përpikemi të implementojmë për rritjen e produktivitetit në

linjën e prodhimit, duke u munduar të shtojmë teknologji të reja, për sa e lejon lloji i industrisë ku ne punojmë, (pasi kjo industri bazën e punës apo operacioneve e ka punë dore) vetëm një pjesë shumë e vogël mund të automatizohet apo përmirësohet me anë të teknologjisë. Mundohemi të krijojmë baza analizash informacioni, ku kemi mundësi më të larta për përmirësim dhe këtë vit jemi fokusuar te implementimi i sistemeve të analizimit të kohës së punonjësve në mënyrë që të kemi mundësi të përmirësojmë procese të caktuara me qëllim rritjen e produktivitetit. Kjo lloj situatë, pavarësisht masave të marra, ndikon drejtpërdrejt në fitimet e shoqërisë dhe jo vetëm shoqërisë lokale, por edhe grupit.

Sa i takon energjisë, a keni marrë ndonjë hap për të eliminuar luhatjet që vijnë nga tregu i lirë?

Këtë vit instaluar panele fotovoltaike në një fuqi që u përgjigjet mirë nevojave dhe konsumit tonë mesatar mujor. Ky hap ka ndikuar pozitivisht për të eliminuar luhatjet e çmimeve si rrezik.

Si e shihni aktualisht situatën në tregun e punës?

Sa i takon presionit në tregun e punës, vërehet se me rritjen e shpejtë të kërkesës nga klientët, kemi humbur një pjesë të fleksibilitetit që na karakterizonte më parë. Dikur kishim mundësi t'u përgjigjeshim kërkesave shtesë me një fleksibilitet prej rreth 20%, çka do të thoshte se, edhe në rast se klientët kërkonin rritje të volumit të punës në momentet e fundit, ne mund ta menaxhonim pa vështirësi. Ky avantazh na mundësonte të ishim më konkurrues në tregun ndërkombëtar dhe të ruanim pozicionin përballë konkurrentëve globalë.

Pra, Shqipëria e ka humbur avantazhin konkurrues që kishte të bënte me krahun e punës?

E ka humbur totalisht. Kujdesi më i madh që po mundohemi të tregojmë ne për momentin është që kur konfirmojmë, të sigurojmë mbulimin 100%

të kërkesave. Është shumë e vështirë dhe ndiqet në mënyrë rigorozë në çdo hap rasti kur marrim kërkesa shtesë jashtë një planifikimi. Për shkak të fuqisë punëtore që momentalisht është e kufizuar, bëjmë planifikime shumë të detajuara që nisin nga ditore në javore, mujore, 3-mujore, 6-mujore dhe vjetore; shkon çdo gjë shumë e detajuar në mënyrë që të mos ia lëmë asgjë rastësisë dhe të marrim masa shumë në avancë për t'iu përgjigjur kërkesave të klientit. Përndryshe, siç e patëm një rast specifik, që një klient i ri donte të fillonte menjëherë prodhimin e ri me ne, duke na vënë menjëherë në vështirësi dhe pamundësi për t'iu përgjigjur.

Cila është sfida më e madhe për një kompani, përveç punonjësve, që do të vijë në Shqipëri apo dikush që është këtu dhe kërkon të zgjerohet?

Përveç punonjësve, ka edhe një sfidë tjetër që është informacioni, domethënë informacioni që ne marrim nga institucionet. Në këtë pikë e lidh specifikisht me informacionin që ne marrim nga institucionet dhe qeveria për rritjen e pagave. Minimalisht do të ishte shumë e vlerësueshme nëse ne kemi mundësi të kemi një plan afatmesëm sesi do shkojë ecuria e pagave në Shqipëri, që të mos gjendemi në një surprizë. Jemi në tetor dhe diskutimi në shtator ishte që pagat do të rriten para fundit të 2025. Ndërkohë nuk e kemi ende datën zyrtare kur do të rriten pagat. Nuk ka dalë një vendim apo një njoftim për shtyp, ka qenë thjesht një komunikim që pagat do të rriten dhe do të shkojnë kaq. Një

vendim zyrtar ende nuk ka dhe kjo të çon në presionin që nuk e fut dot në buxhetimin e vitit të ardhshëm. Buxheti për vitin e ardhshëm, teorikisht, duhet të ishte mbyllur në shtator dhe ne vijojmë ende me diskutime: a do ta përfshijmë rritjen e pagës, a do të miratohet dhe nëse po në çfarë date do të hyjë në fuqi. Ky lloj komunikimi, pa u vendosur dhe komunikuar në kohë, na shkakton problematika shumë të mëdha në planifikim, buxhetim dhe në fund të ditës, edhe në rezultat. Nëse do të kemi informacionin në kohë, do të kemi mundësi që të hyjmë në negociata edhe me klientët. Kemi mundësi që në rinovimin e kontratave të marrim parasysh edhe koston e re. Kontratat tona zakonisht si sektor janë kontrata me seri makine, që një seri makine mund të prodhohet deri në 5 vite, dhe në momentin që konfirmojmë një çmim me klientin për të marrë këtë si produkt, ne për 5 vite do ta prodhojmë atë produkt me koston që kemi rënë dakord. Ama nëse kemi një informacion afatmesëm që Shqipëria, p.sh., në krye të 5 viteve do të ketë çdo vit një rritje pagash me 10%, kjo është vendimarrje e zyrave qendrore nëse do të vazhdojë të bëjë apo jo biznes në Shqipëri. Ne si menaxhment lokal duhet të jemi të informuar dhe të aftë të japim informacion të saktë, sepse përndryshe humb reputacionin e vendit në tërësi, jo i një kompanie apo një individ. Kjo shkakton edhe ftohjen e ideve për t'u zgjeruar në treg.

Nëse flasim për ecurinë e lëndëve të para, ju a ndikoheni, sepse një pjesë e merrni të gatshme?

Jo, ne lëndët e para i marrim drejt-

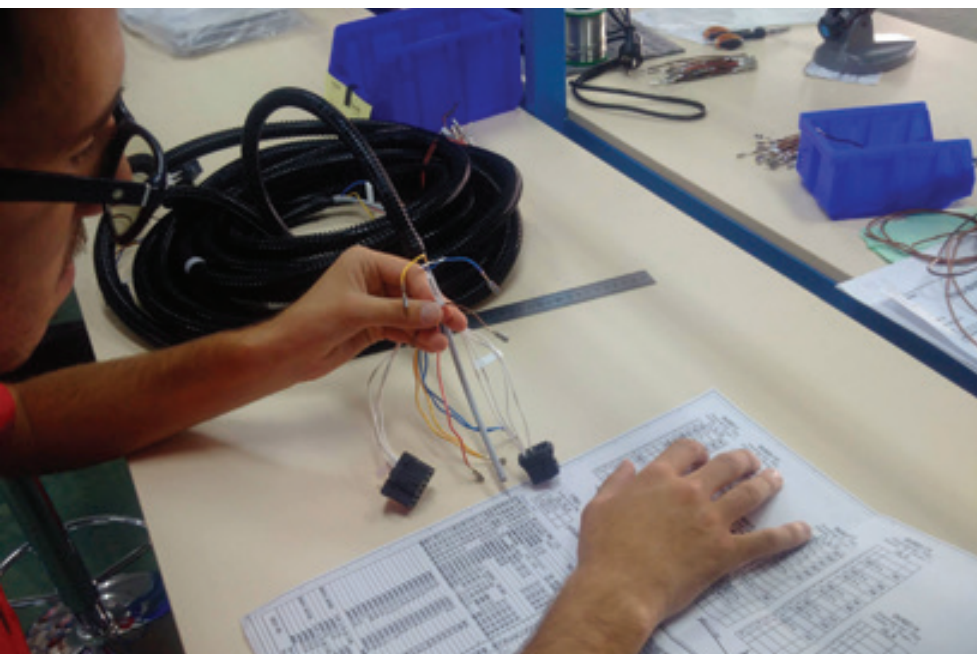
përdrejt nga zyra jonë qendrore në Çeki. Nëse do të flasim lokalisht, ne prekemi më shumë nga elemente të tjera, për shembull nga shërbime specifike mirëmbajtjeje për makineritë, edhe pse nuk janë në sasi shumë të lartë. Për shembull, pak më parë ne ishim në një takim me një kompani në Kroaci, që është përfaqësuese e makinerive që ne përdorim, dhe për çdo mirëmbajtje që ne marrim nga ata duhet të lidhemi me ta, ata të lidhen me zyrën e Kroacisë dhe të vijë personi, që është kosto ekstra. Nëse do të ishte një shërbim i tillë këtu, do të na e reduktonte këtë kosto ndjeshëm.

A e kanë ndryshuar mënyrën sesi shihet Shqipëria tensionet politike, gjeopolitike, luftërat? A vijnë nga tregje të pasigurta klientët e rinj që keni?

Momentalisht, ne kemi përfituar nga kjo situatë, edhe pse nuk është termi i duhur. Grupi ku bëjmë pjesë ka një fabrikë në Ukrainë dhe jemi plan B i grupit nëse situata atje vazhdon të përkeqësohet. Për ne është një mundësi për kompaninë lokale dhe si shtet, por për kompaninë është thjesht zhvendosje operacioni dhe është me humbje, sepse fabrika atje operon me produktivitet shumë më të lartë se fabrika këtu. Është i njëjti proces, thjesht operatorët atje që kanë mbi 20 vite eksperiencë, janë shumë më produktivë dhe më stabil se tregu shqiptar.

Si e prisni të jetë viti 2026, duke qenë se keni bërë parashikimet fillestare?

Sektori automotiv në Europë, kryesisht i automjeteve të vogla, ka një rënie të theksuar sipas gjithë diskutimeve që bëhen. Megjithatë sektori specifik ku ne operojmë apo ku janë klientët tanë, që i takojnë industrisë apo mjeteve të punës, është më i stabilizuar. Plus që kontratat janë fikse. P.sh., në momentin që një bashki në Gjermani vendos të ndryshojë flotën e autobusëve, do të marrë autobusët e Citaro apo Daimler, që është prodhuesi kryesor dhe kjo gjeneron kërkesën. Pra ka efekt zinxhir, ndaj dhe ne nuk e ndiejmë shumë këtë pjesë. Përveç kësaj, dhe klientët e rinj që përmenda, mendoj se do të vijojmë prapë me rritjen, ndaj kemi planifikuar edhe zgjerimin e sipërfaqes prodhuese me të paktën edhe 5 mijë m² shtesë në afatmesëm. ■

“PASIGURIA NË TREGUN EUROPIAN TË AUTOMOBILAVE REFLEKTOHET EDHE TE PARASHIKIMET TONA NË RËNIE”

Tregu evropian i automobilave ka reflektuar në gjithë zinxhirin e tij të prodhuesve dhe furnizuesve pasigurinë e përgjithshme që po mbizotëron edhe këtë vit. Ertjan Çabiri, Drejtor Menaxherial i “Delmon Group Shqipëri”, pohon se rënia e porositë dhe situata e përgjithshme në Europë nuk është efekt i një faktori të vetëm, por kombinimit të disa prej tyre.

Si ka qenë deri më tani viti 2025 në lidhje me porositë, prodhimin e pjesëve dhe si lidhet kjo me situatën e përgjithshme të tregut të automobilave në Europë?

Situata, deri në tremujorin e tretë, ka qenë nën pritshmëritë e fillimit të vitit, por e stabilizuar. Kërkesa për produktet e prodhuara në kompaninë tonë ka qenë në mënyrë konstante rreth 10% nën vlerat e buxhetit. Kjo sigurisht ka ndikuar në reduktimin e vendeve të punës në nivel operatorësh, por stabiliteti i kërkesës na ka dhënë mundësinë që të planifikojmë më mirë dhe të ruajmë eficiencën operationale. Një situatë e tillë për kompaninë tonë lidhet drejtpërdrejt me tregun e automobilave në Europë, duke qenë se produktet tona eksportohen 100%. Siç e dini, situata në kompanitë e mëdha europiane të prodhimit dhe shitjes së automjeteve, sidomos gjatë 2025, ka qenë e vështirë. Rënia e shitjeve të automjeteve gjatë këtij viti në Europë nuk është pasojë e një faktori të vetëm, por një ndërthurje e politikave mjedisore, presioneve ekonomike dhe ndryshimeve në preferencat e konsumatorëve.

Politikat e BE-së i kanë shtyrë kompanitë e mëdha drejt prodhimit të makinave elektrike, por pavarësisht subvencioneve, ritmi i blerjes së makinave elektrike është ngadalësuar. Konsumatorët janë të pasigurt për infrastrukturën e karikimit dhe çmimet e larta. Gjithashtu, makinat elektrike kineze, më të lira dhe gjithnjë e më të përparuara, po fitojnë terren në tregun evropian. Ato përbëjnë tashmë 6% të shitjeve në BE.

Në rënie janë edhe shitjet e makinave tradicionale me motor me djegie të brendshme, kryesisht sepse çmimet e automjeteve mbeten të larta dhe nuk pritet të bien ndjeshëm në afat të shkurtër. Edhe financimi i makinave është bërë më i shtrenjtë, duke ulur kërkesën për blerje të reja.

Në nivel global, shitjet e makinave europiane në tregun aziatik janë gjithnjë e më të ulëta prej konkurrencës kineze dhe në tregun e SHBA të ndikuara negativisht nga

ERTJAN ÇABIRI

Drejtor Menaxherial i
“Delmon Group Shqipëri”

tarifat e larta.

Prodhuësit evropianë po përballen me nevojën për të ristrukturuar strategjitë e tyre, duke balancuar tranzicionin ekologjik me konkurrencën globale.

Nga ky rezultat i deritanishëm, si e parashikoni që të mbyllet viti 2025 krahasuar me vitin 2024?

Në këtë moment ne shprehëjmë që të mbyllim këtë vit me 10% më pak se plani, por jemi të shqetësuar për tremujorin e fundit, që ka një parashikim negativ. Në varësi të këtij tremujori, shitjet pritet të rezultojnë 10 deri në 15% më të ulëta se plani vjetor.

Cilat kanë qenë sfidat kryesore me të cilat jeni përballur këtë vit?

Fuqia punëtore mbetet një problem, por duke qenë se industria automotivë ka qenë në trend negativ, nuk ka qenë problemi kryesor. Më shqetësues ka qenë një valë e re emigrimi e vënë re të “jakat e bardha”, e cila krijon mungesë stabiliteti në nivel menaxherial për periudha të caktuara. Gjithashtu, forcimi i Lekut në raport me Euron ka filluar të jetë përsëri shqetësues, ndonëse në gjashtëmujorin e parë ka pasur stabilitet. Nga ana tjetër, pagat e fuqisë punëtore kanë qenë në rritje dhe pritet të rriten më shumë nëse rritet paga minimale. Në përgjithësi, presioni mbi marzhin e

fitimit është në rritje, si nga rënia e të ardhurave, ashtu edhe nga rritja e kostove, duke e bërë shumë më pak tërheqës aktivitetin ekonomik për kompanitë e mëdha në industri.

Nga panorama aktuale, sa mundësi ka sot një kompani që kërkon të zgjerohet në Shqipëri? Cilat janë avantazhet që mendoni se ende kemi ne si vend dhe vështirësitë më të mëdha që mund të hasësh?

Mendoj se Shqipëria mund të jetë ende tërheqëse në nivel industrial për biznese që nuk kërkojnë numra shumë të lartë punonjësish. Kjo për shkak të kostove ende më të ulëta se BE dhe vendndodhjes gjeografike që lejon transport mallrash të shpejtë dhe relativisht të lirë. Por kjo kërkon një vëmendje të shtuar nga qeveria shqiptare për zhvillimin e industrisë prodhuese.

Vështirësitë kryesore vijnë nga fakti se Shqipëria nuk është një vend i industrializuar. Furnitorët lokalë nuk janë të zhvilluar dhe fuqia punëtore, e pa kualifikuar. Në këtë kontekst, integrimi i vendeve të Ballkanit Perëndimor në një treg të vetëm do ta ndihmonte shumë edhe zhvillimin industrial.

Edhe pse është pak herët, si e parashikoni që të jetë viti i ardhshëm apo periudha në vazhdim për kompanitë mbështetëse në zinxhirin e industrisë së automobilave siç jeni dhe ju? A ka më shumë pesimizëm apo optimizëm dhe sa rol luajnë tensionet gjeopolitike, pasiguritë nga disa fronte (Ukrainë-Rusi, Izrael/Gaza, tensionet Poloni/Norvegji-Rusi) apo çmimet ende të larta të lëndëve të para?

Tashmë kemi filluar përgatitjet për buxhetin e 2026 dhe një parashikim fillestar të shitjeve e kemi. Për fat të keq, edhe viti që vjen karakterizohet nga një paqartësi dhe pasiguri e madhe dhe rrjedhimisht, shitjet parashikohen përsëri në rënie në gjashtëmujorin e parë.

Paqartësia vjen nga situata gjeopolitike që ndikon ekonominë në përgjithësi. Mjafton të përmendim që rreth 60% e automjeteve në Europë blihen nga kompanitë, pra jo individët, për të kuptuar sa i ndjeshëm është sektori automotiv nga ecuria e sektorëve të tjerë dhe ekonomia në tërësi.

Pasiguria është e lartë, që do të thotë se është e vështirë të parashikohet saktë, dhe nëse duam të jemi optimistë, mund të shprehëjmë në trend në rritje në gjashtëmujorin e dytë. ■

ALFA ROMEO JUNIOR INTENSA PASIONI FSHIHET NË ÇDO DETAJ

Konsumi i karburantit Alfa Romeo Junior Intensa: 5-5.3 l/100 km. Emetimet e CO₂: 111-121 g/km. Konsumi i energjisë Alfa Romeo Junior Intensa Elektrike: 15.2 kWh/100 km. Emetimet e CO₂: 0 g/km. Vlerat paraqitura janë matar sipas ciklit WLTP gjatë testimeve për homologim dhe mund të ndryshojnë para miratimit përfundimtar. Të dhënat e treguara janë vetëm për qëllime krahasimi. Konsumi i karburantit dhe nivellet e CO₂ mund të ndryshojnë në varësi të kushteve reale të përdorimit dhe faktorëve të ndryshëm, si opsionet e makinës, temperatura, stili i drejtimit, shpejtësia, pesha e automjetit, pajisjet specifike (kondicioneri, ngrohja, radio, navigimi, dritat, etj.), goma, gjendja e rrugës, moti dhe të tjera.

AUTO MASTER

+355 67 605 0744 | Automaster, distributor zyrtar i ALFA ROMEO në Shqipëri

Donald Leka, Mira Murati the Immanuel Kant

DY SHQIPTARË NË HORIZONTIN E INTELIJENCËS ARTIFICIALE TË SË NESËRMES

Nga Niko PELESHI

Donald Leka, një shqiptar-amerikan i spikatur në fushën e teknologjisë, po ndërton një platformë revolucionare të Intelligjencës Artificiale. Pas Mira Muratit, Donaldi bëhet shqiptari i dytë që po shkel me guxim në një tokë të re të zhvillimit teknologjik. Por përtej përkëdheljes së krenarisë shqiptare, biseda me Donaldin më mrekulloi në një dimension tjetër, të cilin po e ndaj këtu.

Trënjët filozofike të dijes

Krijimi i një intelligjence joorganike që ne e quajmë artificiale, duke imituar mënyrën e funksionimit të trurit, duket se po kalon nëpër të njëjtat pikëpyetje filozofike që shoqëruan njeriun drejt zbulimit të vetvetes. Qasjet e Mira Muratit (dhe të shumë teknologëve të tjerë të Intelligjencës Artificiale) dhe Donald Lekës janë dy qasje të ndryshme — ashtu siç kanë qenë dikur ato të Platonit dhe Aristotelit, të Dekartit dhe Lokut. Platoni (Meno, c. 385 p.e.s.) besonte se dija është e lindur dhe e mbartur me shpirtin në trajtën e disa formave perfekte. Sipas tij, kontakti shqisor me realitetin, është një proces joperfekt me anë të të cilit njeriu vetëm “kujton” këto forma perfekte që gjenden brenda shpirtit si arsye apo intelligjencë e lindur. Ndërsa Aristoteli (Metaphysics, c. 350 p.e.s.) mendonte se dija ndërtohet përmes perceptimit shqisor të objekteve. Realiteti, sipas tij, qëndron tek objektet dhe dija e vërtetë është të kuptuarit e tyre. Pra, Platoni ishte racionalist; Aristoteli, empirist.

Nga Dekarti te Loku: arsyeja kundër përvojës

Dy mijë vjet më vonë, René Dekart (1637) tha shprehjen e famshme “Cogito, ergo sum” - “Mendoj, pra jam”. Dekarti zhvilloi më tej idenë e dijes si formë e arsyes së lindur, pjesë e strukturës së trurit dhe jo e të mësuarit përmes shqisave. Përballë tij qëndronte Xhon Lok (1690), filozofi anglez që besonte se dija buron nga përvoja dhe observimi empirik. Ai e quajti mendjen e njeriut një tabula rasa - një letër e bardhë mbi të cilën shkruajmë dhe formësojmë idetë pas perceptimeve shqisore.

Nga filozofia tek intelligjencia artificiale

Dhe ja ku kemi mbërritur në epokën e Intelligjencës Artificiale. Duke ndërtuar struktura logjike që imitojnë funksionet e trurit biologjik, njeriu ka krijuar makina që “mësojnë”. Këto makina, pasi trajnohen me korpusë të mëdha të dhënash, përfundojnë në parametra (pesha) që tregojnë forcën e lidhjeve ndërmjet neuroneve artificiale - analoge me sinapset e trurit biologjik. Edhe në intelligjencën artificiale, një sistem mund të furnizohet nga brenda (me dije parametrike të mësuara më parë) dhe nga jashtë (me të dhëna dinamike, në kohë reale, analoge me shqisat tona).

Të gjitha modelet që njohim sot - ChatGPT, Claude, Grok, DeepSeek, Qwen - i përkasin kategorisë Large Language Models (LLM). Këto janë sisteme të bazuara në furnizimin nga brenda: një racionalizëm modern, i ngjashëm me atë të Platonit dhe Descartes-it.

Donald Leka dhe Intelligjencia Parashikuese

Donald Leka po ndërton një platformë të një lloji tjetër, që ai e quan Intelligjencia Parashikuese (Anticipatory Intelligence). Kjo formë intelligjence bazohet në observimin në kohë reale, në të dhëna dinamike dhe në përshtatje të vazhdueshme - një empirizëm modern, në frymën e Aristotelit dhe Lokut.

Sipas Lekës, vetëm me LLM-të nuk mund të arrihet AGI (Artificial General Intelligence). Halucinacionet e këtyre modeleve i bëjnë ato të pasigurta për t'u përdorur si agentë plotësisht autonomë. Edhe me integrimin e teknikave si Retrieval-Augmented Generation (RAG), që freskojnë informacionin me të dhëna nga kërkimi online, apo Reinforcement Learning (RL), LLM-të mbeten modele probabilitike që mund të gjenerojnë pohime të pasakta, pasi parametrat e tyre janë të ngrirë dhe nuk vetëkorrigjohen në kohë reale. Kjo është arsyeja pse kur ti i mëson një fakt ChatGPT-se, e “mban mend” vetëm brenda një chat-i dhe e “harron” kur ti hap një chat të ri. Leka beson se nevojitet një shtresë intelligjence e bazuar në sensorë dhe të dhëna në kohë reale - me cikle perceptim-arsyetim-veprim që vetëkorrigjohen dinamikisht.

Nga Kant te Intelligjencia e së nesërme

Kur u ndamë, me shaka i thashë se me sa duket revolucionin i ardhshëm i Intelligjencës Artificiale do të vijë nga “martesa” midis Donald Lekës dhe Mira Muratit. Mbase duhet të kthehemi te “revolucionin kopernikan” i Immanuel Kantit me kryeveprën e epistemologjisë së njohjes, Kritika e Arsyes së Kulluar (Critique of Pure Reason 1781/1787): subjekti nuk e pasqyron thjesht botën, por e strukturon përvojën përmes formave (hapësirë, kohë) dhe kategorive të mendjes. Kanti njihet si konstruktor i qasjes se kombinuar të dijes nga sintetizimi i intuitës a-posteriori me konceptet a-priori.

“Mendimet pa përmbajtje janë të zbrazëta; intuitat pa koncepte janë të verbra”, shkroi ai.

Në terma inxhinierikë, vetëdija artificiale - nëse një ditë do të lindë - ka gjasë të shfaqet nga bashkimi i dy botëve: kujtesa e ngrirë e njohurive parametrike (LLM-të) dhe ndjeshmëria dinamike e intelligjencës parashikuese, që reagon dhe korrigjon veten në kohë reale.

Tek e para po vrapon Mira; tek e dyta Donaldi.

Mbase takohen një ditë. ■

Ndërtuar për ëndrrat tuaja me të bukura

Kontaktoni: +355 67 605 5644

QIRA TË SHITRENTJA PËR VENDASIT, TË LIRA PËR TURISTËT

KËRKESA E SHITUAR PËR STREHIM NGA FAMILJET QË KANË SHITYRË BLERJEN E NJË APARTAMENTI, PËR SHKAK TË ÇMIMEVE TË LARTA, SË BASHKU ME ZGJERIMIN E STRUKTURAVE TË QIRASË DITORE, QË KA REDUKTUAR NDJESHËM STOKUN E PRONAVE TË DISPONUESHME, KANË NDIKUAR DREJTPËRDREJT NË RITJEN E ÇMIMEVE TË QIRASË AFATGJATË EDHE NË VITIN 2025. RITJIA MË E LARTË DERI NË 30% ARRIN NË ZONAT AFËR QENDRËS, QË PARAPËLQEHEN PËR QIRATË DITORE. NË TOTAL, NË VITIN 2024 TË ARDHURAT TOTALE NGA QIRATË ARRITËN NË 350 MILIONË EURO, ME RITJIE 10% KRAHASUAR ME 2023, SIPAS RAPORTIT TË “DELOITTE”.

Dorina AZO

Të gjeshe një apartament me qira nën 400 euro brenda vijës së verdhë të ndërtimit në Tiranë është tepër e vështirë. Familjet me buxhete të kufizuara po e shtyjnë blerjen e shtëpisë dhe detyrohen të paguajnë qira gjithnjë e më të larta, ndërsa agjentët imobiliarë pohojnë se edhe në zonat periferike janë të pakta apartamentet me çmime të lira. Agjentët e tregut të qirasë nënvizojnë se shumë pak prona listohen me çmime 300–350 euro, kryesisht në periferitë “Astir” ose “Fresku”, të cilat merren menjëherë nga qiramarrësit. Sipas Stela Dhamit, nga “Colliers International Albania”, në tërësi, në tregun e qirasë afatgjatë, çmimet kanë shënuar rritje, por shtrenjtimi më i lartë vërehet te zonat pranë qendrës, mesatarisht 20 deri në 30% më shumë se vitin e kaluar. Së fundmi, edhe në raportin e publikuar nga “Deloitte”, ku analizohet tregu i pasurive të paluajtshme për 28 shtete europiane, dhe në të cilin Shqipëria u përfshi për herë të parë, thuhet se të ardhurat totale nga qiratë në vitin 2024 arritën afërsisht 350 milionë euro, me rritje prej rreth 10% krahasuar me vitin e mëparshëm. “Rritja e kërkesës nga turizmi afatshkurtër çoi në shtrenjtimin e qirave me 20% në fund të vitit 2024, me apartamente njëdhomëshe

(1+1) në Tiranë që jepen me 500 – 800 euro në muaj (rreth 8–12 euro për metër katror)”, theksohet në raport. Në segmentin e qirave rezidenciale, sivjet çmimet për apartamente 1+1 në Tiranë kanë arritur deri në 900 euro në muaj në zonat më të kërkuara të qytetit. Të dhënat nga agjencitë e pasurive të patundshme tregojnë se tregu i qiradhënies po shënon rritje të vazhdueshme, me çmime që janë rritur mesatarisht 6 deri në 57% në vetëm një vit. Në kontrast, turistët që marrin me qira për periudha afatshkurtra, mund të gjejnë shtëpi me qira në kryeqytet përmes platformave online edhe në 40–60 euro/ditë, shumë më lirë sesa në kryeqytete të njohura europiane, ku mesatarisht në ditë duhet të paguajnë më shumë se 100 euro. Të dhënat e AirDNA, njësisë analitike e platformës së qiradhënies Airbnb, bënë të ditur se në fund të 2024-s, në gjithë vendin kishte rreth 21 mijë njësi të listuara, nga të cilat rreth 3 mijë në Tiranë. Sipas AirDNA, mesatarja e thjeshtë e çmimit ditor në Tiranë në 2024 ishte 46 euro dhe fitimi neto 25 euro (duke llogaritur sa për qind të ditëve apartamenti është i zënë). Çmimet e qirave për apartamentet 1+1 në zonat më të kërkuara të Tiranës kanë shënuar rritje të ndjeshme nga viti 2024 në 2025, duke reflektuar shtimin e kërkesës, uljen e ofertës dhe ndryshimet strukturore në treg.

SI KANË NDRYSHUAR ÇMIMET E QIRAVE TË APARTAMENTEVE NGA 2021 DERI 2025 (EURO/MUAJ)

ZONA	APARTAMENTE 1+1						APARTAMENTE 2+1					
	2021	2022	2023	2024	2025	NDR (%)	2021	2022	2023	2024	2025	NDR (%)
Ish Blloku	440 - 500	440 - 600	750	560	650	16	600 - 820	700 - 930	850 - 1,000	850	900	6
Rruga e Elbasanit	380 - 400	500 - 600	550 - 600	650	700	7,6	600 - 700	680 - 720	700 - 800	700	1 100	57
Pranë St. "Air Albania"	500 - 975	550 - 600	650	850			700 - 960	800 - 1,060	1,000 - 1,200	1 600	1 800	13
Pranë St. Dinamo	360 - 400	440 - 500	600 - 650	600	750	25	480 - 500	550 - 800	750 - 800	1 450	1 000	-31
Komuna e Parisit	370 - 400	430 - 500	550 - 600	650	650		500	600 - 800	700 - 800	700	800	14
Liqeni Artificial	420 - 500	500 - 550	650 - 700	800	900	13	600 - 820	700 - 1200	850 - 1,200	1 200	1 400	17
Don Bosko	300	400 - 410	500	450	500	11	400 - 480	500	650	600	700	17
Zogu i Zi	350 - 370	450 - 520	500	600	600		450 - 455	550 - 560	650	600	700	17
Astiri	260 - 350	320 - 400	400	500	500		350 - 370	450 - 500	500	550	550	
Kinostudio	240 - 250	270 - 400	400 - 450	450			300	400 - 500	500 - 550	700	800	14
Fresku	240 - 250	250 - 255	350	350	400	14	250 - 300	325 - 420	450	400	450	13

Burim: Çmimet mesatare të qirave janë mbledhur nga disa agjenci imobiliare

“Monitor” ka analizuar ndryshimin e çmimeve të qirave për apartamentet 1 + 1 dhe 2 + 1 për 11 zona në Tiranë. Çmimet mesatare të qirave janë marrë nga finalizimi i transaksioneve për qiratë të disa prej agjencive kryesore të tregut real estate. Sipas agjencive imobiliare, çmimet mesatare për 11 zonat e analizuar ndikohen ndjeshëm nga vjetërsia e ndërtesës dhe niveli i mobilimit. Një apartament me ndërtim më të vjetër dhe mobilim të konsumuar mund të ketë një çmim më të ulët, edhe nëse ndodhet në një zonë me vlerë të lartë.

Për apartamentet 1 + 1, çmimet mesatare të qirave në muajin shtator 2025 krahasuar me të njëjtën periudhë të 2024-s, në vlera janë rritur nga 50 deri në 150 euro. Për pronat 2 + 1, shtrenjtimi në vlerë varion nga 50 deri në 400 euro. Në Tiranë, zona më e shtrenjtë për qiratë e apartamenteve vijon të mbetet pranë stadiumit “Air Albania”.

Për banesa 2 + 1, çmimi mesatar arriti në 1,800 euro në muaj. Krahasuar me vjet çmimet u rritën me 13%.

Në zonën e ish-Bllokut, çmimi për apartamente 1 + 1 në shtator të këtij viti arriti 650 euro në muaj. Krahasuar me vjet, çmimet e qirasë janë rritur me 16%. Për apartamentet 2 + 1, çmimi i

qirasë ka arritur 900 euro apo 6% më shumë se 2024. Në Rugën e Elbasanit, çmimi i qirave për apartamentet 1 + 1 është 700 euro në muaj në 2025 apo rreth 8% më shumë se vjet. Rritje të ndjeshme në këtë zonë kanë shënuar qiratë për prona 2 + 1. Nga 700 euro në muaj që ishin çmimet vjet, sivjet kanë arritur në 1,100 euro në muaj apo 57% më shumë, për shkak të kërkesës së lartë dhe ofertës së ulët sipas agentëve imobiliarë.

Qiratë për apartamentet 1 + 1 në zonën e Komunës së Parisit vazhdojnë të qëndrojnë në të njëjtat nivele si gjatë vitit 2024, mesatarisht rreth 650 euro në muaj. Për apartamentet 2 + 1, çmimet e qirave arritën 800 euro në muaj apo 14% më shumë se në vitin 2024.

Ndryshime çmimesh janë shënuar edhe për qiratë në zonën e Liqenit Artificial. Çmimet e qirave për apartamente 1 + 1 arritën në 900 euro në muaj. Krahasuar me vjet, çmimet u rritën 13%. Për apartamentet 2 + 1, çmimet arritën në 1,400 euro në muaj, nga 1,200 euro në muaj që ishin vjet. Krahasuar me vjet, çmimet janë shtrenjtuar 17%. Sipas agentëve imobiliarë, çmimet në zonën pranë Liqenit Artificial kanë shënuar rritje, kryesisht si rezultat i kërkesës në rritje për apartamente brenda kompleksit “Lake View”, të cilat po përdoren gjithnjë e më shumë për funksione zyra.

Ani Meta, menaxhere në një nga zyrat e agjencisë real estate “CPM”, thotë se kërkesa më e lartë për prona me qira afatgjatë, veçanërisht nga familjarët, është për zonat pranë Liqenit Artificial, Liqenit të Thatë, Komunës së Parisit dhe

pranë stadiumit “Selman Stërmasi”, të aksesueshme lehtësisht me qendrat e punës dhe institucionet arsimore. Kategoria që kërkon kryesisht banesa me qira janë familjet që nuk kanë mundësi financiare për të blerë një shtëpi, apo ato që e kanë shtyrë blerjen për shkak të kufizimit të buxheteve dhe çmimeve të larta. Sipas saj, kërkesa në rritje nga kjo kategori është një ndër faktorët që ka ndikuar në shtimin e çmimeve të qirave në këto zona.

“Janë zona shumë të kërkuara, kryesisht nga familjarë që parapëlqejnë të qëndrojnë me qira. Këto zona janë afër qendrës, kanë akses të lehtë në institucionet publike, shkollat për fëmijë dhe linjat e transportit urban. Bëhet fjalë për familje që e kanë shtyrë blerjen e një apartamenti për shkak të çmimeve të larta. Ato presin një ulje në treg ose nuk kanë mundësi të blejnë për shkak të kufizimeve buxhetore, që zakonisht variojnë deri në 100 mijë euro”, shprehet znj. Meta.

Në zonat si “Don Bosko” dhe “Zogu i Zi”, çmimet janë rritur nga 11 deri në 17%. Në “Don Bosko” për apartamentet 1 + 1, qiraja mujore ka arritur 500 euro me rritje 11% krahasuar me vjet. Për apartamentet 2 + 1, çmimet kanë arritur 700 euro në muaj apo 17% më shtrenjtë sesa në 2024. Për apartamentet e kategorisë 1 + 1, te “Zogu i Zi” çmimet kanë mbetur të pandryshuara krahasuar me vjet. Ndërsa qiratë për prona 2 + 1 kanë arritur në 700 euro në muaj apo 17% më tepër sesa vjet. Në zonën e “Astirit”, çmimet e qirave kanë mbetur të pandryshuara për të dyja kategoritë e pronave.

STREHIM I PAPËRBALLUESHËM

“Kërkesa e lartë për qira vjen kryesisht si pasojë e pamundësisë financiare të shumë familjeve të reja për të blerë një apartament, ndërkohë që edhe çmimet e shitjes janë rritur ndjeshëm. Këta dy faktorë kryesorë po ndikojnë vazhdimisht në rritjen e çmimeve të qirave. Veçanërisht në zona si Liqeni i Thatë, pranë Digës dhe pranë shkollës së mesme ‘Petro Nini Luarasi’, ku kërkesa është më e lartë, qiratë janë rritur ndjeshëm. Por në përgjithësi, në të gjithë Tiranën, është shënuar një tendencë në rritje e çmimeve të qirasë dhe nuk pritet ndonjë ulje në periudhën e afërt”, shprehet Dritan Leka, një nga drejtuesit e agjencisë imobiliare “CPM”.

Qiraja mujore e apartamenteve 2 + 1 në “Kinostudio”, nga 700 euro, këtë vit kanë arritur 800 euro në muaj, e ndikuar nga kërkesa e lartë veçanërisht prej studentëve pas zhvendosjes në këtë zonë të një universiteti jopublik. Çmimet janë rritur 14% krahasuar me vjet. Në zonën e “Freskut”, çmimet e qirave për apartamentet 1 + 1 kanë arritur në 400 euro në muaj. Krahasuar me vjet çmimet janë rritur me 14%. Për pronat 2 + 1, çmimet e qirave në këtë zonë kanë arritur 450 euro në muaj. Qiratë janë shtrenjtuar 13%.

“Numri i banesave me çmime nga 300 deri në 350 euro të listuara për qira afatgjatë është shumë i ulët, ndërsa kërkesa për to është e lartë. Kjo kategori pronash, sapo publikohet në faqe, merret menjëherë nga qiramarrësit. Veçanërisht, kjo lloj prone për qira afatgjatë preferohet në zonën e ‘Freskut’ apo deri në ‘Astir’. Më tutje kërkesa është e ulët. Ne kemi prona me qira në këtë nivel çmimi edhe në zonën e Linzës, por kërkesa aty është shumë më e ulët”, pohon Ani Meta, menaxhere në një nga zyrat e agjencisë imobiliare “CPM”.

Pranë Rugës së Elbasanit, çmimet e qirave për apartamentet 1 + 1, nga 380–400 euro që ishin në 2021 arritën në 700 euro në vitin 2025. Rritja e çmimeve të qirave për banesat në këtë zonë është 75%.

Në ish-Bllok, një nga zonat më të shtrenjta në kryeqytet në vitin 2021, qiratë varionin nga 440 deri në 500 euro, ndërsa në vitin 2025, sipas të dhënave të agjencive imobiliare, çmimet arritën 650 euro. Krahasuar me qiratë aktuale, rritja e tyre arrin deri në 47% më shumë se viti 2021. Në Komunën e Parisit, çmimet e qirave variojnë nga 370–500 euro në 2021 në 650–800 euro në 2025. Edhe në këtë zonë, çmimet në raport me 2021 kanë shënuar rritje të ndjeshme që varion nga 60 deri 75%. Pranë stadiumit “Selman Stërmasi”, çmimet e qirave të apartamenteve nga 360–400 euro që ishin në 2021 kanë arritur në 600 euro për apartamentet 1 + 1 për vitin 2025. Rritja është nga 50 deri në 66%. Pranë stadiumit “Air Albania”, një nga zonat më të frekuentuara dhe të zhvilluara të Tiranës, çmimet e qirave për apartamente të kategorisë 2 + 1 nga 800–1,060 euro që ishin në 2021, për vitin 2025 arritën në 1,800 euro. Kjo përfaqëson një rritje nga 70 deri në 125% të çmimit.

Edhe në zonat më periferike si “Fresku”, “Astiri”, “Kinostudio”, rritja është gjithashtu e dukshme krahasuar me

2021. Çmimet, në vitin 2021 për apartamentet 1 + 1 varionin nga 240 deri në 350 euro, ndërsa në 2025, çmimet nisin nga 400 euro deri në 500 euro në muaj. Rritja varion nga 43 deri në 66%.

RRITJA E KËRKESËS PËR STREHIM, ÇMIMET E LARTA TË SHITJES DHE TURIZMI NXISIN SHTRENTJIMIN E QIRAVE

Agjentët e tregut të qiradhënies dhe ekspertët pohojnë se shtimi i kërkesës për prona me qëllim strehimi dhe çmimet në rritje të shitjes së apartamenteve mbeten ndër faktorët kryesorë që po ndikojnë drejtpërdrejt në shtrenjtimin e qirave në Tiranë.

“Kërkesa e lartë për qira vjen kryesisht si pasojë e pamundësisë financiare të shumë familjeve të reja për të blerë një apartament, ndërkohë që edhe çmimet e shitjes janë rritur ndjeshëm. Këta dy faktorë kryesorë po ndikojnë vazhdimisht në rritjen e çmimeve të qirave. Veçanërisht në zona si Liqeni i Thatë, pranë Digës dhe pranë shkollës së mesme ‘Petro Nini Luarasi’, ku kërkesa është më e lartë, qiratë janë

rritur ndjeshëm. Por në përgjithësi, në të gjithë Tiranën, është shënuar një tendencë në rritje e çmimeve të qirasë dhe nuk pritet ndonjë ulje në periudhën e afërt”, shprehet Dritan Leka, një nga drejtuesit e agjencisë imobiliare “CPM”. Përveç kërkesës së lartë, rritja e çmimeve të qirave po ndikohet edhe nga rënia e ofertës, pasi gjithnjë e më shumë prona po kalojnë nga tregu i qirasë afatgjatë në atë të qirasë ditore. Kjo e fundit është nxitur së tepërmi nga kërkesa e turistëve. Të huajt parapëlqejnë akomodimin në apartamente me qira ditore, për shkak të çmimeve të lira, sesa në strukturat tradicionale.

“Në vitet e fundit, është regjistruar rritje e ndjeshme e çmimeve të qirave në shumicën e zonave kryesore të qytetit. Kjo tendencë lidhet ngushtë me kërkesën e lartë për prona, e cila është fuqizuar nga investimet në njësitë hoteliere me qira ditore, që kanë reduktuar në mënyrë të ndjeshme ofertën e pronave për qira afatgjata.

Gjithashtu, fluksi i shtuar i expatriateve (shtetas të huaj që jetojnë përkohësisht ose për një kohë të gjatë në një vend tjetër nga vendi i tyre i origjinës, zakonisht për punë, biznes ose arsye personale) dhe individëve që zgjedhin të jetojnë në Shqipëri ka kontribuar në

TË BLESHE NJË SHTËPI APO TA MARRËSH ME QIRA?

Raporti çmim/qira përdoret kudo në botë për të treguar nëse ia vlen të blesh një shtëpi, apo të rrih me qira. Ai mat vlerën e një shtëpie, në krahasim me të ardhurat që mund të marrësh nga ajo. Sipas vlerësimeve të ekspertëve, të marrësh një shtëpi me qira është e leverdishme nëse ky raport është më i madh sesa 20, dhe ta blesh nëse kjo normë është më pak se 15. Nëse norma është midis 15 dhe 20, atëherë ka më shumë sens që të blesh, në rast se blerësi synon të jetojë në shtëpi për një kohë të gjatë. Raporti i çmimit ndaj qirasë është kostoja mesatare e pronësisë e pjesëtuar me të ardhurat e marra nga qiraja (nëse blihet me qira) ose qiraja e vlerësuar që do të paguhet nëse jepet me qira (nëse blihet për të banuar). Vlerat më të ulëta sugjerojnë se është më mirë të blesh sesa të marrësh me qira dhe vlerat më të larta sugjerojnë se është më mirë të marrësh me qira sesa të blesh. Sipas të dhënave që jep “Numbeo” deri në mesin e 2025 për Tiranën ky raport është 19.7 për zonat e qendrës, dhe 16.2 për zonat jashtë qendrës. Pra për zonat jashtë qendrës raporti është brenda kufirit të blerjes së shtëpisë. Stela Dhami, eksperte e tregut të pasurive të paluajtshme dhe përfaqësuese e “Colliers International Albania”, thotë se raporti mes çmimit të shitjes së një apartamenti dhe të ardhurave që vijnë nga dhënia me qira është bërë gjithnjë e më i zhdrejtë në Shqipëri.

“Sot, në Tiranë, duhen mesatarisht 19 vite për të shlyer investimin e një apartamenti përmes të ardhurave nga qiraja, ndërkohë që mesatarja në vendet e tjera europiane është rreth 13 vite, dhe në mënyrë ideale kjo periudhë duhet të jetë 10–12 vite”, - shprehet znj. Dhami.

Sipas saj, ky disproporcion vjen sepse çmimet e shitjes janë rritur në mënyrë të ndjeshme në vlerë nominale, ndërsa qiratë nuk kanë ndjekur të njëjtin ritëm rritjeje. Kjo e bën kthimin e investimit më të ngadalshëm dhe e vendos tregun shqiptar në një trajektore të ngjashme me ato të disa ekonomive perëndimore, ku shumë njerëz nuk arrijnë dot të blejnë dhe përfundojnë duke jetuar përherë me qira. ■

rritjen e kërkesës për banesa me qira, veçanërisht në zonat me akses të mirë në shërbime dhe infrastrukturë.

Si pasojë, çmimet e qirave kanë shënuar rritje të qëndrueshme duke krijuar presion në treg dhe duke e bërë më të vështirë gjetjen e apartamenteve me çmime të arsyeshme për banim afatgjatë”, pohon znj. Dhami.

Sipas Dritan Lekës, tregu i qiradhënies ditore në vitet e fundit është organizuar kryesisht përmes agjencive të specializuara, të cilat menaxhojnë nga 4 deri në 20 prona secila. “Një numër gjithnjë e më i madh individësh po blejnë apartamente ose marrin prona me qira afatgjatë, për t’i dhënë më pas me qira ditore. Shumë prej tyre zgjedhin t’ua besojnë menaxhimin e pronave agjencive, kundrejt një tarife të caktuar. Ky model menaxhimi është treguar më efikas sesa menaxhimi i drejtpërdrejtë nga vetë pronari. Kjo, për shkak se kostot operative janë më të ulëta: një pastruese kujdeset për të gjitha pronat e agjencisë, po ashtu edhe një punonjës mirëmbajtjeje mbulon të gjitha nevojat teknike të tyre duke rritur efikasitetin dhe duke ulur shpenzimet për çdo pronë individualisht.

Ky zhvillim ka sjellë rritje të ndjeshme të kërkesës për prona me qira ditore

duke ulur ndjeshëm ofertën në treg për qira afatgjatë. Si rezultat, po bëhet gjithnjë e më e vështirë për qytetarët të gjejnë apartamente me qira të përherëshme, veçanërisht në zonat urbane dhe turistike”.

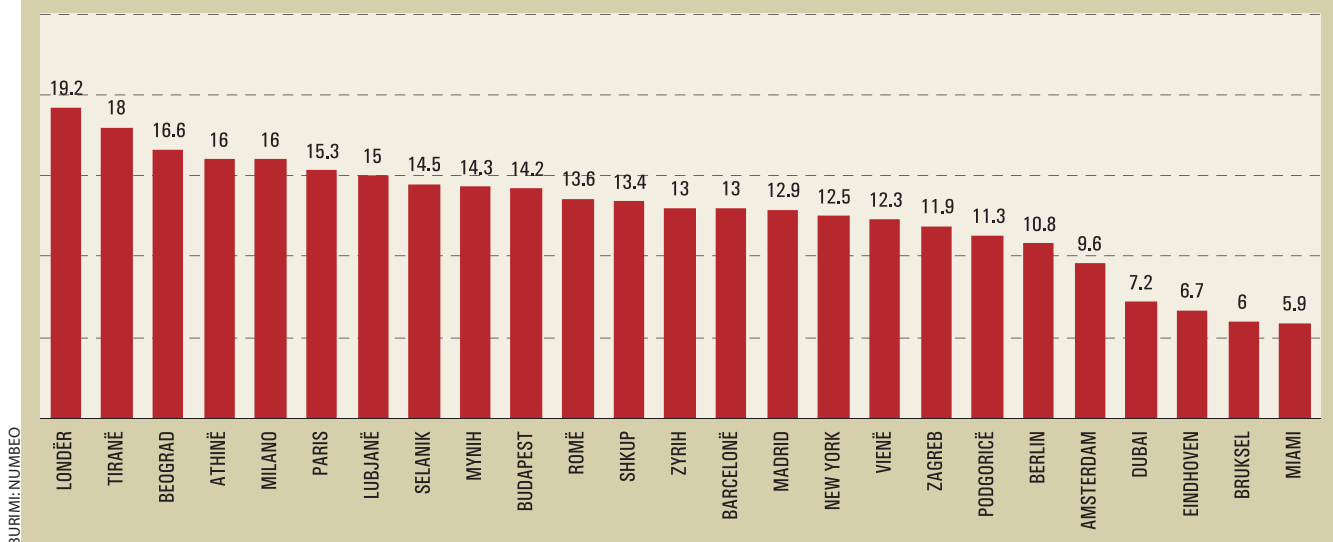
Stela Dhami, nga “Colliers International Albania”, thotë se shtimi i strukturave të qirasë ditore ka reduktuar ndjeshëm stokun e pronave të disponueshme për qira afatgjatë duke ndikuar drejtpërdrejt në rritjen e çmimeve. “Çmimet vijnë një trend të qartë rritjeje, veçanërisht në zonat qendrore të qytetit. Kjo lidhet ngushtë me rritjen e numrit të rezidentëve në Tiranë dhe me faktin që stoku rezidencial po shfrytëzohet gjithnjë e më shumë për qëllime të tjera. Vitet e fundit, Shqipëria ka përjetuar një rritje të konsiderueshme të numrit të vizitorëve, të cilët kalojnë disa ditë në kryeqytet. Për pasojë, shumë apartamente në zonat qendrore janë konvertuar në njësi për qira ditore, sipas modelit të platformave si Airbnb. Në Tiranë, një pjesë e konsiderueshme e stokut të pronave rezidenciale po përdoret në funksion të sektorit të hotelierisë. Megjithatë po ndërtohen projekte të reja për hotele, kapaciteti akomodues mbetet ende i ulët për një qytet me këtë nivel të lartë vizitorësh”.

Sipas të dhënave të AirDNA, në prill kishte 23.4 mijë njësi të listuara për t’u dhënë me qira, me rritje prej 38% në raport me të njëjtin muaj të një viti më parë, ose rreth 6.4 mijë apartamente apo njësi banimi më shumë. Në prill 2023, kishte vetëm 12.6 mijë njësi të listuara, pra në dy vjet, numri i tyre është dyfishuar. Numri i apartamenteve të disponueshme për t’u marrë me qira në prill 2025 ishte i njëjti me gushtin 2024, kur gjithnjë shënohet rekord për shkak të kërkesës së lartë në kulmin e sezonit.

Rritja e konkurrencës dhe çmimet relativisht të ulëta të qirasë ditore, që variojnë mesatarisht nga 45 euro në shkurt deri në 80 euro në gusht në kulmin e sezonit, së bashku me normën e zënies që luhet nga 30 në 60%, po e bëjnë këtë biznes të paleverdishëm, pavarësisht kërkesës së lartë për akomodim që ka nga turistët. Treguesi i parë që biznesi i qiradhënies nuk është më aq i leverdishëm është rënia e përqindjes së zënies së njësitve të banimit. Në shkurt 2025, norma e zënies ishte 39.3%, nga 42.2% në të njëjtin muaj të një viti më parë. Në mars, treguesi ishte 37.2%, nga 44.1% në mars 2023. Vetëm në prill, zënia ishte pothuajse në të njëjtat nivele, në 46.2%. ■

FAMILJET E REJA KRYESOJNË KËRKESËN PËR STREHIM ME QIRA

PËRBALLUESHMËRIA E BLERJES SË APARTAMENTIT SIPAS 25 QYTETEVE (NË VITE)

Teksa oferta është e kufizuar, kërkesa për prona me qira është në rritje. Shtimi i ofertës është një ndër faktorët kryesorë që po shtrenjton qiratë sipas agentëve të tregut të pasurive të paluajtshme.

Dritan Leka, nga agjencia e shitblerjes së pasurive të paluajtshme CPM, pohon se aktualisht kërkesa dominohet nga çiftet e reja që kërkojnë të banojnë në apartamente me qira, pasi e kanë të pamundur blerjen, studentët dhe shtetas të huaj që jetojnë apo punojnë përkohësisht në vend.

Ndërsa çiftet e reja, sipas agentes Ani Meta, parapëlqejnë më shumë prona me qira afër zonave të qendrës, për shkak të afërsisë me vendin e punës, për të shmangur përdorimin e makinës. Kërkesa është e lartë edhe në zonat periferike si “Astiri” apo “Fresku” për banesa 1+1 me çmime të lira, por oferta e tyre është e kufizuar.

Kërkesa nga të huajt kryesohet nga shtetasit turq, kryesisht të punësuar në sektorin e teknologjisë së informacionit. Këtu përfshihet edhe rritja e kërkesës nga shtetas nga Kanadaja apo SHBA që vijnë në Shqipëri për punësim.

Çmimet e larta të apartamenteve dhe të ardhurat e ulëta të shqiptarëve vijnë ta rendisin Tiranën ndër pesë qytetet më të shtrenjta të Europës për përballueshmërinë e blerjes së një prone.

Sipas të dhënave të Numbeo-s, nëse për të blerë vjet një apartament në Tiranë nevojiteshin 15.3 vite, deri në 6-mujorin e parë të 2025, indeksi i përballueshmërisë së blerjes së apartamentit është rritur me rreth 3 vite. Në Tiranë duhen 18 vite për të blerë një apartament sipas të dhënave të Numbeo-s të publikuara për 6-mujorin e parë të 2025-s.

Në renditjen botërore, Tirana pozicionohet në vendin e 37-të, me 18 vite për blerjen e një apartamenti. Ndër qytetet europiane me indeksin më të lartë të përballueshmërisë për blerjen e një prone është kryeqyteti i Portugalisë, Lisboa, me 19.8 vite, Londra me 19.2

vite, Spliti dhe Tirana me 18 vite, më pas renditet Beogradi me 16.6 vite dhe Parisi me 15.3 vite. Në vitin 2025, Tirana tejkalon Milanon, një ndër qytetet më të shtrenjta në Europë, për përballueshmërinë e blerjes së një prone. Në Milano nevojiten 16 vite për të blerë një apartament. Në vitet 2023-2024, Milano renditej pas Tiranës me 17 deri në 19 vite për të blerë një apartament, ndërsa në Tiranë duheshin 2 deri në 3 vjet më pak. Në renditjen botërore për 6-mujorin e parë 2025, qyteti më i shtrenjtë në botë për të blerë një apartament vijon të mbetet Xiamen në Kinë përkatësisht me 40.1 vite.

Në vitin 2024, qyteti më i shtrenjtë në

Europë është Lisboa me 19.5 vite, e ndjekur nga Parisi dhe Spliti me 17.8 vite. Pas tyre vjen Milano me 16.3 vite. Tirana ashtu si në 2023 vijoi të renditet pas Milanos për apartamentet më të shtrenjta në Europë. Në vitin 2023, qyteti më i shtrenjtë në Europë ishte Parisi me 20.2 vite, i ndjekur nga Lisboa me 19.6 vite, Dubrovniku dhe Praga me 19.3 vite, Milano me 19 vite dhe Tirana me 17.5 vite.

Një tregues i ngjashëm për përballueshmërinë e blerjes së një apartamenti në Tiranë është përllogaritur edhe nga "Monitor" mbështetur nga formula e prezantuar në raportin e "Deloitte" që mat se sa paga vjetore reale bruto duhen për të blerë një apartament të ri, me një madhësi standarde prej 70 metra katror. Duke i përshtatur këto të dhëna me Tiranën, llogaritet se për të blerë një apartament 70 metër katror nevojiten 19 paga vjetore reale bruto.

Sipas të dhënave të mbledhura nga zyrat kombëtare të "Deloitte", qyteti më pak i përballueshëm në këtë sondazh është Amsterdam, ku banorëve u nevojiten 15.4 paga mesatare bruto vjetore për të blerë një apartament 70 m² – një rritje e lehtë prej 0.3% krahasuar me një vit më parë. Pas tij renditet Athina, me 15.3 paga vjetore, ndërsa në vendin e tretë është Praga, ku duhen 15 paga vjetore për një banesë të ngjashme.

Në nivelin vijues të përballueshmërisë (14.0 – 14.9 paga vjetore) renditen qytete si Košice (14.2) dhe Brno (14.0). Në grupin tjetër, me 12.0–13.9 paga vjetore, bëjnë pjesë Banská Bystrica (12.8) dhe Bratislava (12.3).

Qytetet ku përballueshmëria llogaritet mes 10.0 dhe 11.9 pagave vjetore përfshijnë Lubjanën (11.7), Selanikun (11.4), Budapestin (11.4), Ostravën (10.9), Londrën e brendshme (10.8)

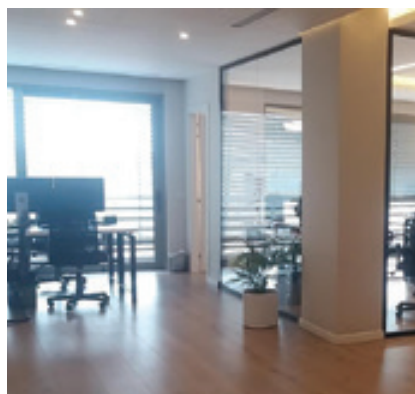
dhe Roterdamin (10.1).

Në skajin më të përballueshëm të spektrit, banorët e Odense në Danimarkë dhe Torinos në Itali kanë nevojë vetëm për 4.9 paga mesatare bruto vjetore për të blerë një apartament të ri – duke i bërë këto qytete më të përballueshmet në krahasim. Të tjera qytete me përballueshmëri relativisht të lartë janë Mançesteri (5.3), Aarhus (5.8) dhe Katowice (7.1). Sipas raportit, është e rëndësishme të theksohet se përballueshmëria e strehimit formësohet jo vetëm nga çmimet e pasurive të paluajtshme, por edhe nga niveli i pagave lokale. Në disa raste, edhe qytetet me çmime të larta mund të ofrojnë përballueshmëri më të mirë falë rritjes së të ardhurave mesatare. Për këtë arsye, balanca mes rritjes së të ardhurave dhe inflacionit të kostos së banesave mbetet një faktor thelbësor që përcakton aksesin në strehim në mbarë Europën. ■

QIRATË E ZYRAVE DHE DYQANEVE

Përveç çmimit të qirave afatgjatë të banesave, edhe qiratë për zyra vijuan të mbeten të larta gjatë 2025-s. Sipas të dhënave të publikuara nga "Colliers International Albania", çmimet mesatare të qirave për zyra në qendër të Tiranës vijuan të mbeten 30 euro për metër katror edhe për 6-mujorin e dytë të 2025-s, duke u barazuar me ato të Barcelonës dhe Pragës, dy tregje të konsoliduara në Europë.

Me këtë çmim, Tirana renditet jo vetëm ndër qytetet më të shtrenjta në rajon, por edhe më lart se disa qytete të Bashkimit Europian. Në Tiranë, çmimet e qirave tejkaluan kryeqytetet europiane, si: Portugalia që shënon vlera 29 euro apo Budapesti me çmime 25.5 euro dhe Bukureshti me çmime mesatare 20 euro për metër katror në muaj. Çmimet e qirave për zyra janë edhe më të larta sesa kryeqytetet e rajonit. Në zonat qendrore të Beogradit, çmimet arritën 18 euro për metër katror në 6-mujorin e parë të 2025-s. Në Zagreb, çmimet janë 17.5 dhe në Sofje 16 euro për metër katror në muaj. Tirana pozicionohet ndër qytetet më të shtrenjta edhe për çmimet e qirave në zonat sekondare. Me një mesatare prej 19 eurosh për metër katror në muaj, kryeqyteti shqiptar tejkalon disa qytete të rajonit si Beograd (15 euro),

Zagreb (13 euro) dhe Sofja (11 euro). Në terren, sipas të dhënave të marra nga agjencitë imobiliare, çmimet e qirave për zyra ndryshojnë ndjeshëm në varësi të vendndodhjes dhe cilësisë së ndërtesës. Në objekte kulla apo qendra të njohura të biznesi, si "Arena Center", "Alban Tower", "Downtown One", "Rainbow Center" (ish-Blloku), "MET Building" dhe "Lion Park" ofrohen qira për ambiente zyrash me çmime nga 22 deri 30 euro në muaj për metër katror, duke reflektuar standard të lartë ndërtimi, por edhe vendndodhje të favorshme për bizneset.

Nga ana tjetër, çmimet për zyrat në zona të ndryshme të Tiranës janë më të ulëta dhe më të përballueshme, por me variacione të dukshme brenda vetë

zonës. Në Unazën e Re, qiratë variojnë nga 6 deri në 8 euro në muaj për metër katror, duke e bërë atë një nga zonat më ekonomike për zyra. Në ish-parkun e autobusëve, "21 Dhjetori", çmimet janë më të larta, duke filluar nga 10 deri në 13 euro në muaj për metër katror. Zona e Rugës së Kavajës në Qendër paraqet një gamë prej 15 deri në 23 euro në muaj për metër katror, ndërsa ish Blloku dhe sheshi "Willson" janë ndër më të shtrenjtët në zonat jo-kulla, me çmime që luhaten nga 18 deri në 25 euro në muaj për metër katror.

Në zona si ish-stacioni i trenit, Bulevardi i Ri dhe Tregu Medreseja te zona 5 Maji, çmimet e zyrave nisin nga 8 deri në 10-12 euro për metër katror në muaj.

Rritje kanë shënuar edhe qiratë e dyqaneve vitet e fundit. Në vitin 2020, sipas të dhënave të agjencive imobiliare, çmimet maksimale të ambienteve për dyqane në rrugët kryesore ishin 40 euro për metër katror, ndërsa maksimalja e qirasë për dyqanet në qendrat tregtare arriti 52 euro për metër katror. Për 2024, sipas "Colliers Albania", qiratë maksimale kanë arritur në 70 euro për metër katror në muaj për qendrat tregtare dhe 55 euro për metër katror në muaj për rrugët kryesore të shitjes me pakicë. Rritja është 38%. ■

**PAS DEKADASH NË PERIFERI
TË VËMENDJES NDËRKOMBËTARE,
SHQIPËRIA PO KTHEHET NË NJË
DESTINACION TË LAKMUAR PËR
PRODHIME FILMIKE GLOBALE,
FALË KOMBINIMIT TË BUKURIVE NATYRORE,
VULLNETIT POLITIK DHE POLITIKAVE
NXITËSE PËR INDUSTRIJË KREATIVE.**

HOLLYWOOD-I? JO MË NJË ËNDËRR

Nga Deada HYKA

Industria filmike shqiptare po kalon një metamorfozë që deri para pak vitesh dukej e pamundur. Nga një traditë e ndërtuar nën hijen e kinemasë socialiste dhe izolimit kulturor, Shqipëria po shfaqet sot si një aktore e re në hartën globale të prodhimeve audiovizive. Kombinimi i peizazhit ende të paprekur, klima fiskale që po orientohet drejt investimeve të huaja dhe interesit në rritje të studiove të mëdha ndërkombëtare kanë krijuar një moment të ri.

Nga Riviera e bukur deri tek Alpet e thepisura, vendi ofron një peizazh që mund të shërbejë si sfond për çdo narrativë kinematografike. Ajo që deri dje shihej si pengesë, mungesa e infrastrukturës moderne, tashmë po shihet si një terren i lirë për të eksperimentuar, me investime të reja që po krijojnë kushte konkurruese me qendrat tradicionale të prodhimit filmik në rajon. Interesi i kompanive të huaja po bëhet real. Politikatat fiskale që parashikojnë ulje taksash dhe lehtësi për prodhime ndërkombëtare e kanë vendosur Shqipërinë në hartën e studiove më të mëdha, ndërkohë që komuniteti i artistëve vendas po përfiton nga një

qarkullim i ri idesh, teknologjish dhe financimesh. Në thelb, sipas producentëve, suksesi i këtij tranzicioni do të matet jo me numrin e filmave që xhirohen në bregdet apo male, por me aftësinë për të ndërtuar një ekosistem krijues që ushqen talentin vendas dhe e kthen industrinë filmike nga një rastësi e fatit në një histori zhvillimi afatgjatë. Nisur nga kjo valë e re interesimi, ekspertët vlerësojnë se ndikimi ekonomik i këtij sektori mund të jetë i ndjeshëm, jo vetëm për turizmin dhe promovimin e vendit, por edhe për sektorë të tjerë mbështetës si ndërtimi, transporti, teknologjia dhe edukimi. Prania e kompanive gjigante dhe fil-

limi i bashkëpunimeve konkrete do të krijojë mundësi të reja punësimi, do të rrisë kërkesën për profesionistë të specializuar dhe do të nxisë investime në infrastrukturën filmike, një terren deri më tani i pashfrytëzuar plotësisht në Shqipëri.

ÇFARË PO BËHET

Vizita e fundit e përfaqësuesve të NBCUniversal, Warner Bros, Amazon MGM Studios dhe Motion Picture Association e ngriti Shqipërinë në një tjetër nivel vëmendjeje. Nuk ishte një udhëtim turistik, por një test real i potencialit logjistik dhe krijues të vendit.

RREZIQET

Rreziku, megjithatë, është i dukshëm. Shqipëria mund të reduktohet në një "backlot" të Hollivood-it, një hapësirë e bukur ku filmohen histori që nuk kanë të bëjnë me kulturën apo shoqërinë shqiptare. Një model i tillë do të sillte fitime afatshkurtra, por do ta linte industrinë vendase në varësi të bujës së të huajve. Sfida e vërtetë është krijimi i një ekosistemi që u jep përparësi talenteve lokale, regjisorëve, skenaristëve, aktorëve dhe që i jep industrisë shqiptare mundësinë të prodhojë për audiencë kombëtare dhe ndërkombëtare.

“Shqipëria i ka të gjithë përbërësit për t’u bërë një lojtar i gjallë në ekosistemin global të filmit —lokacione unike, kosto konkurruese prodhimi dhe një bazë gjithnjë e më e gjerë teknike dhe krijuese”, - u shpreh Grant Van Cleve, president i Dhomës Amerikane të Tregtisë në Shqipëri. Për Neritan Mullaj, drejtor ekzekutiv i AmCham, kjo është një mundësi jo vetëm për ekonominë kreative, por për të ekspozuar kulturën dhe mikpritjen shqiptare si një aset të çmuar në tregun global. “Fushata e emrave të mëdhenj të industrisë së filmit nuk është vetëm një shans për industrinë krijuese, por një mundësi për të prezantuar njerëzit dhe potencialet e tyre, kulturën dhe mikpritjen tonë”, shtoi ai.

Mesazhet politike nuk munguan. “Hollywood vjen në Gjirokastrë sepse tanimë Gjirokastra nuk është vetëm krenaria jonë, por një skenë magjike ku historia dhe pasioni për artin takojnë sytë e botës”, - tha Kryeministri Edi Rama duke nënvizuar rëndësinë simbolike që merr ky interes për vendin. Ai shtoi se prodhuesit e mëdhenj të industrisë filmike nga Warner Bros e Amazon, te Disney, Paramount e NBCUniversal “panë nga afër një vend ku Perëndia ka qenë arkitekt dhe njeriu ka ndërtuar skenën e magjishme për artin e imazhit, me mundësinë për ta përfshirë në hartën e filmave botërorë”. Qeveria po përpaket të përforcojë këtë valë interesi me politika konkrete. Një regjim i ri fiskal me rimbursime dhe ulje taksash për prodhimet ndërkombëtare ka hyrë në fuqi, ndërsa një skemë e tipit “tax shelter” pritet të zbatohet, duke e bërë Shqipërinë më konkurruese ndaj fqinjëve ballkanikë. Lejet për xhirime janë thjeshtuar dhe sinjalet politike synojnë të tregojnë vullnet të qartë për të pozicionuar vendin si një njeje rajonale. Blendi Gonxhja, ish-ministër i Ekonomisë, Kulturës dhe Inovacionit, e përmbledhi kështu: “Ky është një biznes, i cili tregon qartë se kur krijohen kushtet e favorshme për investitorët, përmes lehtësive fiskale, thjeshtimit të procedurave dhe politikave që nxisin prodhimin vendas, rezultatet janë të prekshme dhe afatgjata”.

Skepticismi, megjithatë, nuk mungon. Shqipëria nuk ka studio të dimensioneve ndërkombëtare që të rivalizojnë Beogradin apo Shkupin, tashmë qendra të konsoliduara të prodhimit filmik në Ballkan. Burimet njerëzore janë të kufizuara dhe përvoja në industrinë globale është ende në fazat e

■ BUXHETI DHE FINANCIMET AKTUALE

Buxheti vjetor i Qendrës Kombëtare të Kinematografisë në Shqipëri është rreth 1.3 milionë euro, shumë më i ulët se ai i Kosovës, që për tri vite ka afërsisht 11 milionë euro. Megjithatë, në dy vitet e fundit, projektet shqiptare kanë fituar rreth 550,000 euro nga bashkëprodhime ndërkombëtare, krahasuar me anëtarësimin në konventa që kushton afërsisht 189,000 euro në vit. ■

■ LEJET

Ashtu si në çdo vend me një skenë kinematografike ndërkombëtare që po zhvillohet, lejet e xhirit, të cilat gjatë mund të ndërlikohen nga burokracia, në Shqipëri janë shumë të lehta për t’u siguruar. Shqipëria përfaqëson një lloj “Lindje e Egër” për kineastët. Ashtu si në shumicën e vendeve, lejet për xhirime në prona private në Shqipëri negocohen rast pas rasti. Ndërsa për pronat shtetërore apo publike, zakonisht kërkohet miratimi nga institucionet përkatëse. Edhe siguracioni ndërkombëtar i prodhimeve është i thjeshtë për t’u menaxhuar: partnerët vendas përdorin siguracionin e tyre, ndërsa ekipet ndërkombëtare janë të detyruara të sigurojnë vetëm anëtarët e huaj të ekipit që nuk janë rezidentë në Shqipëri. ■

para. Rreziku që vendi të reduktohet në një “backlot” të bukur për prodhime të huaja, pa përfshirje të thellë, është real. “Forcimi i lidhjeve ekonomike me Shtetet e Bashkuara dhe promovimi i investimeve amerikane që nxisin rritje të qëndrueshme dhe inovacion janë në qendër të misionit të AmCham Albania”, theksoi Grant Van Cleve, duke lënë të kuptohet se suksesi nuk mund të vijë vetëm nga peizazhet, por nga krijimi i një ekosistemi që gjeneron vlerë afatgjatë.

Përpjekjet për të shmangur këtë skenar kanë nisur. Hapja e Tirana Training Institute, pjesë e Catalyst Story Institute të SHBA-së, tregon një qasje drejt ndërtimit të kapaciteteve vendase. Programet e trajnimit synojnë të krijojnë profesionistë që plotësojnë standardet ndërkombëtare. Në të njëjtën kohë, nisma si #FamTourAlbania sollën producentë e drejtorë artistikë në destinacione të paprekura si Rubiku, Memaliaj apo Valbona, duke i ekspozuar me potencialin vizual dhe logjistik të vendit. Shqipëria ka një histori kinematografike të ngarkuar me barrën ideologjike të së kaluarës socialiste, por edhe me një disiplinë teknike që mund

të shërbejë si themel. E kombinuar me investime të huaja dhe një vizion strategjik, kjo trashëgimi mund të jetë ura drejt një industrie moderne e të qëndrueshme. Pyetja që mbetet është nëse vendi do të kufizohet në rolin e një scene periferike apo do të arrijë të prodhojë histori autentike për audiencën ndërkombëtare. Nëse Shqipëria arrin të ruajë autenticitetin duke ndërtuar një industri që ushqen talentin vendas dhe prodhon vlera kulturore dhe ekonomike, kinemaja mund të shndërrohet në një mjet të fuqishëm të soft power-it kombëtar.

PROBLEMATIKA

Duke pasur parasysh promocionin gjigant që i bëhet turizmit në Shqipëri, mbështetja e projekteve filmike kombëtare dhe ndërkombëtare në bazë të lokacioneve do të ishte promovimi më i mirë që do t’u bëhej zonave të ndryshme. Në të njëjtën kohë, do të diversifikonte klimën e filmit. Kështu shprehet Andamion Murataj, regjisor, drejtues i Balkan Film Market, i cili shton se, vendi ynë është i disfavori- ►►

zuar në rajon. “Të krahasojmë përqindjen e PBB-së që këto vende i dedikojnë filmit dhe kulturës në përgjithësi. Kjo do të ishte mënyra më e qartë dhe më e drejtë për të vlerësuar ku jemi”. “Skema ‘cash rebate’ është aktualisht në fazën finale të hartimit dhe synimi është i qartë: të jetë një nga më konkurrueset në rajon”, thotë Jonid Jorgji, kreu i Qendrës Kombëtare të Kinematografisë. “Do të jetë një mjet i fuqishëm për tërheqjen e investimeve të huaja, me rregulla të qarta, proces transparent dhe efektivitet në zbatim”. Ai shton se paralelisht po punohet për të rijetëzuar hapësira publike dhe industriale, si kombinate apo magazina të braktisura duke i kthyer në studio filmike me standarde moderne dhe kosto të përballueshme. “Po ashtu, diskutohet një regjim i veçantë fiskal për artistët dhe profesionistët e huaj që vendosen në Shqipëri. Synimi është të krijohet një komunitet ndërkombëtar krijues, që e sheh Shqipërinë jo vetëm si lokacion, por si bazë të përhershme pune”, - thekson Jorgji. Sipas tij, edhe pa aktivizuar skemën e rebate, vendi ynë mbetet një kombinim i rrallë: natyrë e jashtëzakonshme, kosto të ulëta, njerëz të aftë dhe institucione që duan ta çojnë industrinë përpara.

POTENCIALI

Shqipëria ka qytete tipike të stilit sovjetik dhe relike të braktisura që gjenden në Europën Lindore, por gjithashtu shumëllojshmëri vendndodhjesh që përshtaten me një sërë skenarësh. Për shembull, Berati, “Qyteti i një mbi një dritareve”, me arkitekturë mahnitëse osmane dhe xhami, mund të shërbejë lehtësisht si skenografi për Lindjen e Mesme. Gjirokastra ka një kështjellë imponuese të shekullit XII që ngrihet mbi qytet. Apolonia është

TREGU GLOBAL

Industria globale e filmit ka përjetuar luhajtje të forta gjatë viteve të fundit, e goditur fillimisht nga pandemia që uli ndjeshëm prodhimet dhe të ardhurat nga biletat, por më pas duke u rikthyer gradualisht me një rimëkëmbje të fuqishme. Sipas të dhënave të Shoqatës së Kinemasë (MPA), tregu global arriti në rreth 33 miliardë dollarë në vitin 2023, një rritje krahasuar me vitet 2020–2021, por ende pak nën nivelet rekord para pandemisë kur tejkalonte 40 miliardë dollarë. Gjithsesi, pesha e transmetimit online është rritur ndjeshëm: platformat streaming kanë konsoliduar pozitën si aktorë kryesorë, duke gjeneruar të ardhura që e kanë kaluar tashmë industrinë tradicionale të kinemasë në shumë tregje. Azia, me Kinën në krye, ka zënë një pjesë të madhe të tregut botëror të kinemasë, ndërsa Amerika e Veriut mbetet qendra historike dhe më e strukturuar e industrisë. Këto prijnë tregojnë se e ardhmja e filmit po ndërtohet mbi një ekuilibër të ri mes sallave të kinemasë, që po mbeten hapësira të rëndësishme për premierat dhe filmat me buxhet të madh, dhe shërbimeve të transmetimit që po diktojnë ritmet e konsumit masiv. ■

shtëpia e rrënojave antike greke, si dhe e Kishës dhe Manastirit të Shën Marisë të shekullit XIII. Koleksioni i madh i kështjellave dhe fortesave bizantine në vend, si Kalaja e Porto Palermos apo Kalaja e Gjirokastrës, do të ishin lokacione të shkëlqyera për skenarë mesjetarë ose për shfaqje muzikore të stilit Bollywood. “Pazari i Vjetër” i Korçës, i rindërtuar pas një zjarri në vitin 1878, është ideal për skenarë të vendosur në shekullin XIX. Bregdeti shqiptar mund të shërbejë si skenë për Greqinë ose Italinë e Jugut, por pa kostot e larta që sjell xhirimi brenda

Bashkimit Europian.

Shqipëria ka gjithashtu shumë qytete të vogla që nuk kanë ndryshuar që nga fundi i epokës socialiste, si Rubiku, Memaliaj dhe Cërriku, ku mund të xhirohen skenarë të periudhës së Luftës së Ftohtë me shumë pak ndërhyrje apo skenografi shtesë. Alpet Shqiptare, me pamje mahnitëse, të mbuluara me pyje të dendura, si dhe gryka e lugina të bukura. Ndër atraksionet kryesore janë Liqeni i Komanit (“Perla e Alpeve Shqiptare”) dhe Parku Kombëtar i Valbonës. Për shembull, veriu i Shqipërisë ishte vendi ku u xhirua bashkëprodhimi shqiptaro-amerikan i vitit 2017, “The Forgiveness of Blood”, me regji të Joshua Marston. Shqipëria ka qenë gjithashtu skena e prodhimit të fundit kinez “Balkan Blood”.

KRAHASIMI RAJONAL

Në dekadat e fundit, Ballkani ka tërhequr gjithnjë e më shumë vëmendjen e industrisë së filmit ndërkombëtar. Serbia ka ngritur komplekse të mëdha studiosh dhe ofron stimuj fiskalë agresivë, ndërsa Maqedonia e Veriut është shndërruar në një magnet për seriale televizive dhe produksione të mesme, falë kombinimit të subvencioneve dhe aksesit të lehtë në lokacione. Në këtë garë, Shqipëria e ka nisur vonë, por ofron një aset që fqinjët e saj e kanë më pak: një imazh të paprekur, një terren vizual që nuk është konsumuar ende nga filmat e shumtë të dekadës së fundit.

Për kompanitë e huaja, kostot janë një faktor vendimtar. Sipas regjisorit Andamion Murataj, në Shqipëri, çmimi i shërbimeve mbështetëse, nga qiraja e hapësirave deri te logjistika dhe forca punëtore është ende disa herë më i ulët se në Europën Perëndimore. “Në një kohë kur shpenzimet e prodhimeve po rriten në mënyrë dramatike, çfarë mund të gjenerohet këtu nuk janë të papërfillshme”, - thotë ai.

Ndërkohë qeveria ka hyrë në lojë duke ofruar politika të reja nxitëse, përfshirë rimbursime për një pjesë të kostove të prodhimit dhe procedura më të thjeshtuara për marrjen e lejeve të xhirimit. Kjo nuk është vetëm një strategji për tërheqjen e projekteve afatshkurtra; është një përpjekje për të ngritur një industri që mund të qëndrojë në këmbët e saj.

Ekspertët pohojnë se përfitimet më të mëdha nuk maten me buxhetin e një

filmi të huaj që kalon për disa muaj në vend. Ato lidhen me zinxhirin e gjatë të efekteve: punësimin e dhjetëra profesionistëve vendas, transferimin e njohurive teknike, rritjen e kapaciteteve të studios lokale dhe, mbi të gjitha, ekspozimin e talentit shqiptar në një treg global. Shqipëria ka një traditë filmike të konsoliduar gjatë periudhës socialiste, kur kinemaja shërbente si mjet propagande, por edhe si hapësirë

artistike për krijues të guximshëm. “Kjo trashëgimi kulturore, e cila shpesh shihet si pengesë për shkak të bagazhit ideologjik, mund të kthehet në një pasuri: një bazë e fortë njerëzish të trajnuar që sot kanë mundësi të përballen me standarde të reja” - thotë z. Murataj. Rreziku, megjithatë, është i dukshëm. Shqipëria mund të reduktohet në një “backlot” të Holliwood-it, një hapësirë e bukur ku filmohen histori që

nuk kanë të bëjnë me kulturën apo shoqërinë shqiptare. Një model i tillë do të sillte fitime afatshkurtra, por do ta linte industrinë vendase në varësi të bujës së të huajve. Sfida e vërtetë është krijimi i një ekosistemi që u jep përparësi talenteve lokale, regjisorëve, skenaristëve, aktorëve dhe që i jep industrisë shqiptare mundësinë të prodhojë për audienca kombëtare dhe ndërkombëtare. ■

“JEMI KONKURRUES ME SKEMA LEHTËSUESE, PEIZAZHE UNIKE DHE TALENTE VENDASE”

Shqipëria po hyn me hapa të sigurt në hartën ndërkombëtare të industrisë së filmit. Në një bisedë për “Monitor”, kryetari i Qendrës Kombëtare të Kinematografisë, Jonid Jorgji, shpjegon pse Shqipëria shihet gjithnjë e më shumë si një “set filmik natyror”, cilat janë përparësitë reale që ofron, rolin e QKK-së në këtë transformim dhe si mund të kthehet kinemaja në një motor ekonomik e turistik për vendin.

Cilat janë elementet kryesore që e bëjnë Shqipërinë tërheqëse për producentët dhe regjisorët e huaj që kërkojnë vende të reja për xhirime?

Shqipëria është, në vetvete, një set filmik natyror. Në një rreze të shkurtër mund të kalosh nga bregdeti mesdhetar në male alpine, nga qytetet historike në fshatra që duket sikur kanë ndalur kohën. Kjo lloj kompaktësie gjeografike është një pasuri që u kursen produksioneve kohë dhe para dhe u ofron regjisorëve fleksibilitet maksimal. Por Shqipëria nuk është vetëm “pamje e bukur”. Ajo po ndërtohet si një vend gjithnjë e më mikpritës për industrinë e filmit: me kornizë institucionale më të qartë, mbështetje logjistike dhe një klimë bashkëpunimi që ndihmon projektet të ndodhin. Kostoja e ulët e prodhimit është gjithashtu një avantazh i jashtëzakonshëm, pa përfshirur faktin që Shqipëria është ende një nga vendet më pak të shfrytëzuara vizualisht, çka i jep çdo projekti një ndjenjë “zbulimi”. Dhe nuk mund të mos përmendet faktori njerëzor: këtu gjen profesionistë të përkushtuar, me pasion dhe me dëshirë për t’u rritur. Kjo energji është shpesh ajo që e kthen një xhirim në një përvojë krijuese të paharrueshme.

Si ka ndryshuar perceptimi ndërkombëtar për Shqipërinë në vitet e fundit në raport me industrinë e filmit?

Nga një pikë e bardhë në hartën filmike, Shqipëria po kthehet në një territor që ngjall kureshtje dhe interes të vërtetë. Ky ndryshim nuk ka ardhur rastësisht, është rezultat i një përqaasjeje të re nga shteti dhe institucionet për ta parë industrinë audiovizuale si një instrument të zhvillimit ekonomik dhe diplomatik, jo thjesht kulturor. Sot, Shqipëria është më e pranishme në forume ndërkombëtare, më e aksesueshme për produksionet e huaja dhe mbi të gjitha, më e parashi-

kueshme. Stabiliteti politik dhe siguria janë faktorë që nuk duhen nënvlerësuar, veçanërisht në një industri që operon me afate, buxhete dhe ekupe të mëdha. Prania e rritur e produksioneve të huaja, suksesi i bashkëprodhimeve me partnerë ndërkombëtarë dhe përfaqësimi i Shqipërisë në evente prestigjioze po krijojnë një “valë të re” perceptimi. Në vend që të pyesin “ku është Shqipëria?”, tashmë producentët pyesin: “si mund të xhirojmë atje?”.

Sa e rëndësishme është larmishmëria gjeografike e Shqipërisë në vendimmarrjen e kompanive të huaja për të xhiruar këtu?

Ekstremisht e rëndësishme. Prodhuesit e dinë se çdo orë që kursehet në zhvendosje është para e kursyer. Shqipëria ofron shumëllojshmëri peizazhesh që mund të simulojnë zona të ndryshme të botës – nga Mesdheu në Alpe, nga Lindja në Perëndim – të gjitha brenda një distance që askund tjetër nuk e gjen kaq afër. Përveç kësaj, Shqipëria po investon seriozisht në ruajtjen dhe aktivizimin e siteve turistike dhe monumenteve të kulturës. Vende si Berati, Gjirokastra, Shkodra apo Apolonia dhe Butrinti janë jo vetëm pjesë e trashëgimisë sonë, por edhe pasuri vizuale që u japin filmave autenticitet dhe frymë. Producentët duan vende që duken të vërteta – dhe Shqipëria është reale, e paprekur dhe e gatshme të tregojë histori.

Çfarë roli luan Qendra Kombëtare e Kinematografisë në lehtësimin e procedurave burokratike dhe në mbështetjen e këtyre produksioneve?

Synimi im është që QKK të kthehet në një pikë reference për produksionet që ►►

duan të punojnë në Shqipëri, jo thjesht si zyrë informuese, por si një partner operativ në terren. Nga lejet të bashkëpunimi me bashkitë, nga orientimi në lokacione të lidhjet me profesionistët lokalë, QKK ndërhyr atje ku procesi ka nevojë për mbështetje reale. Në të njëjtën kohë, Qendra është jashtëzakonisht aktive në tregjet ndërkombëtare duke promovuar Shqipërinë si lokacion xhirimi duke prezantuar talente shqiptare dhe duke krijuar ura bashkëpunimi me kompani dhe institucione të huaja. Një tjetër mision i rëndësishëm është financimi i bashkëprodhimeve në minorancë, një strategji e mençur që sjell produksione të huaja në territorin shqiptar, duke aktivizuar burimet lokale dhe duke rritur ndërveprimin profesional. QKK nuk është thjesht një derë hyrëse, është një dritare nga ku Shqipëria shfaq potencialin e saj në botën filmike.

A ekziston një skemë incentivash financiare për produksionet e huaja, dhe sa konkurrese është Shqipëria në këtë drejtim krahasuar me vendet e tjera të rajonit?

Skema cash rebate është aktualisht në fazën finale të hartimit dhe synimi është i qartë: të jetë një nga më konkurrueset në rajon. Do të jetë një mjet i fuqishëm për tërheqjen e investimeve të huaja, me rregulla të qarta, proces transparent dhe efektivitet në zbatim. Ndërkohë, po punohet për të rijetëzuar hapësira publike dhe industriale, si kombine apo magazina të braktisura, në studio filmike me standarde moderne dhe kosto të përballueshme. Po diskutohet një regjim i veçantë fiskal për artistët dhe profesionistët e huaj që vendosen në Shqipëri. Synimi është të krijohet një komunitet ndërkombëtar krijues, që e shoh Shqipërinë jo vetëm si lokacion, por si bazë të përhershme pune. Edhe pa aktivizuar ende skemën e rebate, Shqipëria mbetet një kombinim i rrallë: vend me natyrë të jashtëzakonshme, kosto të

ulëta, njerëz të aftë dhe institucione që duan ta çojnë industrinë përpara.

A është infrastruktura teknike dhe burimet njerëzore vendase (aktorë, teknikë, staf mbështetës) e gatshme për të përballuar kërkesat e projekteve të mëdha ndërkombëtare?

Industria shqiptare ka hyrë në një fazë të re, ku kapacitetet profesionale po rriten ndjeshëm. Kemi një brez të ri teknikësh – nga regjisor, teknikë, deri të menaxherë lokacionesh e artistë të efekteve vizuale, që jo vetëm janë formuar brenda vendit, por kanë pasur fatin të punojnë në produksione ndërkombëtare. Dhe ky kontakt me standardin global po e ngre cilësinë gjithnjë e më lart. Por jemi të vetëdijshëm që s'mjafton vetëm dëshira. Prandaj, kjo është sfida jonë e radhës: të garantojmë jo vetëm bukuri natyrore dhe mikpritje, por edhe kapacitete teknike të nivelit të lartë. QKK, në bashkëpunim me Ministrinë e Kulturës, Turizmit dhe Sportit, po zhvillon programe të posaçme trajnimi në bashkëpunim me ekspertë ndërkombëtarë, për të certifikuar dhe për të fuqizuar profesionistët shqiptarë në të gjitha hallkat e zinxhirit filmik. Rritja e industrisë duhet të jetë gjithëpërfshirëse – jo vetëm në imazh, por edhe në thelb.

Sa mund të ndikojë zhvillimi i këtij sektori në ekonominë lokale dhe në promovimin e turizmit kulturor?

Kinemaja nuk është vetëm art – është ekonomi, zhvillim dhe diplomaci kulturore. Një film nuk “konsumon” vetëm skena – konsumon shërbime lokale, punëtorë, infrastrukturë dhe përhap histori. Sipas përvojës së rajonit, çdo 1 euro e investuar në industrinë filmike, gjeneron deri në 7 euro për ekonominë vendase. Ky është një potencial që nuk mund të anashkalohet.

Një produksion që zgjat vetëm disa javë mund të përfshijë qindra profesionistë dhe të gjenerojë të ardhura të drejtpër-

drejta në hoteleri, gastronomi, transport, pajisje teknike, logjistikë, kostume, ndriçim, madje edhe ndërtim skenash. Por ndoshta ndikimi më i fuqishëm është në turizëm. Një film është më shumë se promovim – është një ftesë emocionale për të ardhur dhe për ta përjetuar vendin. Siç ndodhi me Kroacinë pas “Game of Thrones”, ose me Zelandën e Re pas “Lord of the Rings”, një film i suksesshëm mund ta vendosë një vend të tërë në hartën e dëshirës turistike globale. Shqipëria e ka këtë potencial – dhe kinemaja është çelësi që e hap këtë derë.

Cilat janë sfidat kryesore që Shqipëria duhet të adresojë për të forcuar pozitën si një destinacion konkurrues për xhirime?

Çdo industri që do të rritet në mënyrë të qëndrueshme, ka nevojë për tre shtylla: infrastrukturë, burime njerëzore dhe incentivim të qëndrueshëm. Shqipëria ka bërë hapa të rëndësishëm, por sfida jonë është ta ngremë këtë entuziazëm në një ekosistem funksional dhe afatgjatë. Duhet të vazhdojmë të investojmë në trajnimin e teknikëve dhe profesionistëve të fushës, të përshepojtmë miratimin e skemës cash rebate, të krijojmë studio filmike moderne, të forcojmë imazhin tonë ndërkombëtar dhe të bëjmë më të lehtë çdo hap për një kompani që zgjedh të xhirojë në Shqipëri. Po, sfidat janë reale, por edhe vullneti institucional është po aq i madh. Shqipëria ka hyrë në garë për të qenë jo vetëm një zgjidhje alternative në rajon, por një pikë referimi për produksione të guximshme, krijuese dhe ndërkombëtare.

Si e shihni të ardhmen? Synohet Hollywood-i, por në terma praktikë, a mund të bëhet Shqipëria një qendër rajonale për produksionet filmike?

Hollywood-i është padyshim një simbol i madh i industrisë, por ne nuk po garojmë për t'u bërë Hollywood, po garojmë për të qenë vetja jonë, në nivelin më të lartë të mundshëm. Qëllimi ynë është realist, por ambicioz: ta pozicionojmë Shqipërinë si një qendër rajonale të produksioneve filmike, me potencial për t'u integruar në zinxhirin e madh evropian dhe ndërkombëtar. Me peizazhet që kemi, kostot konkurruese, profesionalizmin që po rritet dhe një klimë që është gjithnjë e më bashkëpunuese, kjo nuk është më ëndërr – është një objektiv konkret. Nëse deri dje Shqipëria konsiderohej “plani B”, sot gjithnjë e më shpesh po bëhet zgjedhja e parë. Dhe e ardhmja na takon nëse vazhdojmë ta ndërtojmë me vendosmëri, vizion dhe profesionalizëm. ■

FIAT

MBËRRITI FIAT GRANDE PANDA

AUTO MASTER

+355 67 605 0744 | Automaster, distributor zyrtar | FIAT në Shqipëri

ULLIRI SHQIPTAR SHKON NË SATELITË NË HAPËSIRË

Ulliri është në ADN-në tonë mesdhetare, është peizazh, është natyrë, është kulturë, është e ardhur, është punë që të heqësh të zinj të ullirit, por kur i kemi thënë ne jo punës, është shëndet dhe shije. Çfarë po hani? Vaj luledielli a ulliri të nxjerrë me solventë?

Nga Fatos FICO*

Farat shqiptare të ullirit, Kina i dërgon në satelitë në hapësirë për përmirësime gjenetike, ndërsa në Shqipëri, vaji i ashtuquajtur “i këmbëve”, i nxjerrë me ujë të përvëlur nga ullinj gati të kalbur, ende konsiderohet nga shumë njerëz si vaji më i mirë dhe pa hile. Në ekonominë e sotme për vende si Shqipëria, traditat janë po aq të

rëndësishme sa progresi teknologjik. Vaji “i këmbëve” nuk është traditë, është një praktikë e diktuar nga varfëria ekstreme deri vonë, e sot padituria ekstreme. Lotaria më e shpejtë dhe më e lirë e modifikimit të farave në hapësirë sesa modifikimi gjenetik modern, në Shqipëri nuk ka nevojë të bëhet, sepse kemi baza të mira historike, shkencore dhe agroteknike, por që po humbasin me shpejtësi.

FLUTURON FARA, E FLUTURON PARAJA

80 vite më parë, ish-kryeministri kinez, Çu En Lai, mbolli në mënyrë demonstrative një fidan ulliri nga 10 mijë të tillë që Shqipëria i dhuroi Kinës. Fidanët u mbollën në tetë rajone të Kinës në gjerësi gjeografike të njëjta me Mesdheun dhe në zona kodrinore të thata me pak mundësi rritjeje për kultura të tjera, në rajone ekonomisht të varfra të Kinës. Për dekada të tëra nuk ka informacion çfarë ndodhi me këta ullinj, por në dekadën e fundit shikohet se vaji i ullirit i quajtur “lëngu i artë” dhe pema e ullirit e quajtur pema “e kryeministrit”, janë rikthyer me forcë.

Edhe sikur në mungesë të prodhimit e tregimit të vajit dhe ullinjve kokërr, Kina e konsideron sukses që me dhjetëra mijë hektarë janë të mbjella me pemë e të gjelbëruara, që sjellin mbrojtjen e tokës nga erozioni dhe më shumë oksigjen, si suksesin e parë. Agjencitë e lajmeve kineze thonë se me dhjetëra mijë fermerë kanë dalë nga varfëria me kultivimin e ullirit që zë një sipërfaqe prej rreth 150 mijë hektarë dhe se sektori gjeneron rreth 500 milionë euro në vit. Vaji ekstra i virgjër i ullirit kinez ka fituar vitet e fundit shumë çmime të arta në konkursset ndërkombëtare. Kina konsumon rreth 50 mijë tonë vaj ulliri në vit dhe prodhon vetë vetëm 10 mijë tonë.

Prodhuesi më i madh kinez i vajit të ullirit thotë se problemi kryesor që patën fillimisht ishte cilësia ose se “paratë e këqija nxjerrin nga qarkullimi paratë e mira”. Ky përndryshe quhet ligji i Gresham. Gresham, një financier britanik, pa se monedhat e reja me më pak përmbajtje metali të çmuar, të cilat u hodhën në qarkullim por me vlerë të njëjtë shkëmbimi si ato të vjetrat me

Authorised
Service
Contractor

Vetëm 32€ kudo në botë

Me UPS, dërgimi i zarfeve dhe dokumentacionit bëhet më i thjeshtë se kurrë: një tarifë unike, shërbim global dhe besueshmëria e një rrjeti ndërkombëtar që ju garanton shpejtësi dhe siguri.

*Aplikohen termat dhe kushtet për dokumentat

United Transport shpk
Authorised Service Contractor for UPS in Albania
info@albaniancourier.al www.albaniancourier.al
Mob. 044808080

••• më shumë flori ose argjend, i zëvendësuan ato. Njerëzit i shkrinë monedhat e vjetra si metal me vlerë ose i ruanin. Më konkretisht për ullirin, do të thotë që vaji jo cilësor nxjerr nga tregu vajin cilësor. Ligji i Gresham i shekullit të 16-të nuk njihet shumë në Shqipëri. Në shekullin e 16-të, Shqipëria ishte një humbëtitë brenda Perandorisë Osmane, ku ekonomia dhe zhvillimi ishin kthyer në bejte të fermentuara si ajo e trahanasë dhe jo në ligje ekonomike. Ndoshta situata më e afërt për Shqipërinë është ajo kur Mbreti Zog zëvendësoi floririn në qarkullim me paratë letër, e më moderne kur sado përpjekje nga institucionet, Euro vështirë se do të zëvendësohet me Lek si monedhë për blerje të mëdha dhe për kursime. Më e thjeshtë, e lidhur me luresit, është kur në epokën e mediave sociale, postimet sensacionale, populiste, të paverifikuara, të bazuara mbi emocione e paragjykime, zëvendësojnë shkrimet e vërteta të bazuara mbi fakte, kërkime, e me standarde editoriale. Për prodhuesit shqiptarë të vajit të ullirit cilësor, ky ligj i parasë së keqe është përditshmëria. Me një ndryshim: nëse floririn apo argjendin e monedhës së mirë e shkrin dhe e ruan, vaji nuk ruhet dot aq gjatë. Kur vaji, ose një prodhim jo cilësor dhe një prodhim cilësor kanë të njëjtin çmim, prodhimi jo cilësor do ta nxjerrë nga qarkullimi prodhimin cilësor. E kjo na çon në një ligj tjetër. “Tregu për limonë” është sjellja ekonomike dhe informacioni asimetric midis shitësit dhe blerësit që i dha Akerlof çmimin Nobel për ekonominë. Saimiri, një ullishtar i ri nga Mallakastër, nuk e njeh Akerlof, por e di mjaft mirë se çfarë do të thotë që konsumatorët nuk e njohin cilësinë e vajit ekstra të virgjër. Saimiri punon, investon, mundohet dhe kërkon të prodhojë vaj ekstra të virgjër të një cilësie shumë të lartë, por kërkesa e vetme që merr është: sa është çmimi? Diku tjetër, i thonë të gjithë blerësit, ne e marrim edhe më lirë. Por, a është e njëjta cilësi për atë çmim? Saimiri ka përballë dy zgjedhje: ose të ulë cilësinë, ose të mos prodhojë dhe të emigrojë, përndryshe vaji cilësor nuk ka treg sepse konsumatorët nuk dinë ta dallojnë cilësinë dhe nuk kanë informacion që ta dinë se vaji që blejnë, ashtu si makinat e Akerlof, mund të jetë limon apo pjeshkë. Prodhuesit si Saimiri me pak mijëra litra vaj, por dhe ata me dhjetëra mijë, përballen

përveç kësaj edhe me konkurrencën nga jashtë. Ata nuk mund ta vendosin çmimin dhe zakonisht detyrohen dalin në treg me çmime shitje dy deri në tre euro më pak se çmimi i vajit të ullirit që vjen nga Greqia, kryesisht me bidonë metalikë të sjellë në sasi të mëdha nga emigrantët, vizitorët e tregtarët. Në Greqi, çmimi i shitjes, si dhe raporti cilësi-çmim, lidhet më mirë me tregun vendas, por edhe atje për shkak se Greqia prodhon shumë më tepër se sa konsumon, çmimi i vajit në tregun ndërkombëtar vendos kufijtë e çmimit edhe për tregun vendas grek. Çmimin në tregun ndërkombëtar e vendos Spanja, e cila prodhon mesatarisht 1,4 milionë tonë vaj dhe mund të kapë deri në 50% të tregut botëror. Çmimi i vajit spanjoll, në varësi të prodhimit dhe kërkesës gjatë viteve të fundit, është luhatur nga 3 deri në 10 euro për litër dhe për vitin 2025 mendohet të jetë rreth 5 euro litri të prodhuesi. Në Shqipëri besohet se prodhimi i vajit këtë vit do të trefishohet në krahasim me pak vite më parë, në rreth 30 mijë tonë. Ndërsa për Shqipërinë, kjo është një arritje e madhe e krahasuar me prodhimin spanjoll, i gjithë prodhimi shqiptar është sa një gabim në rrumbullakosje i atij spanjoll. Aktorët në tregun ndërkombëtar, sasitë dhe çmimet na mundësojnë të shikojmë se cilat janë rrugët e rritjes për prodhimin shqiptar. Eksporti nuk është rruga e parë sepse konkurrenca është shumë e madhe dhe në mungesë të cilësisë dhe rrugës institucionale që e garanton atë, vetëm një çmim i ulët e mundëson eksportin. Ndërsa fermerët ullishtarë spanjollë, grekë, italianë, përfitojnë subvencione jo të pakta, ato janë minimale, pothuajse inekzistente për shumicën e ullishtarëve shqiptarë, prandaj një çmim i ulët eksporti do të thotë të shesësh me humbje kundrejt

çmimeve të subvencionuara europiane. Rruga më e mirë mbetet të rritet tregu vendas duke rritur përdorimin e vajit të ullirit si dhe një kërkesë më e lartë nga emigrantët e diaspora shqiptare duke i bindur ata për cilësinë e prodhimit. Tregu vendas rritet duke ulur kostot e prodhimit e rrjedhimisht çmimin, që për kostot e jetesës dhe të ardhurat në Shqipëri është i lartë. Kjo me anë të subvencioneve, politikave dhe nxitjes së investimeve në sektor. Por, së pari duhet ta ruajmë tregun e prodhimit vendas me anë të prodhimit me standarde edhe më të larta, e cilësi të ndryshme, transparente dhe të kuptueshme nga konsumatori. Teoria e tregut për limonë na ndihmon të kuptojmë që konsumatori duhet informuar, edukuar dhe se institucionet shtetërore të standardeve dhe kontrollit duhet të funksionojnë shumë herë më mirë dhe shumë më energjikisht sesa aktualisht.

KARABINIERË E FINANCIERË PËR PAK VAJ MË SHUMË

E ndërsa fjala e parë, nëse do të pyeten fermerët, fabrikat dhe qytetarët, mund të jetë: më shumë subvencione për të rritur prodhimin, nuk janë subvencionet që do ta rrisin atë, por standardet. Dhe më tej, kontrolli mbi standardet. Këtë e ka arritur në një masë jo të vogël Italia, e cila konkurron për shitjet me Spanjën, Greqinë dhe vendet e tjera të Mesdheut vetëm me cilësi e standarde më të larta. Për shkak se Italia mund të shesë thjesht edhe me imazhin e krijuar prej saj, një pjesë e mirë e eksporteve italiane janë në fakt vaj i ambalazhuar në Itali me origjinë nga Spanja, Greqia, Tunizia, e madje pak edhe nga Shqipëria. Kjo

nuk është rastësi, por sepse ata kanë standardizuar dhe vendosur kontrolle të rrepta mbi cilësinë. Vaji i ullirit është një nga produktet më të kontrolluara në sektorin agroushqimor në Itali. Inspektorati i Cilësisë dhe Luftës ndaj Mashtrimeve Agroushqimore bën me mijëra kontrolle në vit, mbi 9 mijë të tilla, dhe këtyre u shtohen edhe kontrollet nga Komanda e Karabinierëve për mbrojtjen e shëndetit dhe ato të Guardia di Finanza, me mijëra kontrolle të tjera. Masmediat italiane jo vetëm informojnë mbi cilësinë, përdorimet dhe vetitë shëndetësore, por shpesh kanë emisione investigative për mbrojtjen e konsumatorit. Për aq sa është e mundur, një konsumator italian është i vetëdijshëm që ka cilësi të ndryshme dhe çmime të ndryshme të vajit të ullirit. Për eksportet, lidhur me konkurrencën, Italia e ka diferen-cuar prodhimin duke u përpjekur ta vendosë atë në shkallët e cilësisë më të lartë. Rol jo të vogël luajnë këtu dhe Rajonet e ndryshme si Puglia, Toscana, Sicilia, etj., të cilët promovojnë prodhuesit e tyre lokalë dhe varietetet e rajonit. Për të rritur edhe më tej autenticitetin rajonal dhe për të minimizuar importin e ullinjve për shtrydhje nga jashtë Italisë, nga viti tjetër, bizneset do të mundën të përpunojnë vetëm ullinj të cilët nga vendi i mbledhjes deri në shtrydhje shkojnë brenda 6 orësh. Origjina e mbrojtur, e garantuar dhe tipiciteti gjeografik (DOP, IGP) janë standarde të tjera të cilat rrisin vlerën duke lidhur atë me historinë, traditën dhe territorin. Standardi kryesor është

ligji, i cili kërkon që të konsiderohet ekstra i virgjër, vaji, përveç analizave fiziko-kimike me tregues si aciditeti nën 0,8%, peroksidet zero ose nën 20 meq O₂/kg, etj., ai duhet të vlerësohet nga një panel test njerëzor për analizën sensoriale; ekspertë të cilët kanë një procedurë të caktuar, fjalor të caktuar për vlerësimet, si dhe vendin e mjetet e duhura të degustimit që vaji të marrë përfundimisht klasifikimin si ekstra i virgjër për etiketën. Në Shqipëri, panel test, analiza sensoriale, nuk bëhet pothuajse për asnjë parti vaji që del në treg me etiketën ekstra i virgjër, e as për vajin që importohet, apo është ekzistues në treg. Në Itali, Inspektorati i Cilësisë dhe Luftës ndaj Mashtrimeve të prodhimet agroushqimore e ka nën vëmendjen kryesore sektorin e vajit të ullirit dhe sipas të dhënave të tyre, gati 25% ose një e katërta e kampioneve të marra për vajin ekstra të virgjër paraqesin parregullsi. Kjo nuk do të thotë se vaji nuk bën, por zakonisht është një cilësi më e ulët se ajo e deklaruar në etiketë, me parametra kimikë ndryshe nga ligji, ose parametra organoleptikë, shije e aroma, jo konform klasifikimit. Kryesisht për produkte vaji ekstra të virgjër me çmim të ulët dhe të mesëm, probabiliteti që një shishe vaj me etiketën ekstra të jetë realisht ekstra është 75-80%, diferenca 20-25% nga totali, kryesisht është vaj i virgjër ose me defekte. Spanja ka bërë hapa gjigantë drejt përmirësimit të cilësisë dhe situata është e ngjashme me Italinë, ku probabiliteti

vlerësohet në 75-80% që vaji ekstra në etiketë të jetë autentik.

Në Greqi bëhen më pak kontrolle se në Itali, por ka rritje të kërkesës për gjurmueshmërinë dhe standardet. Probabiliteti që vaji të jetë ekstra sipas etiketës është përgjithësisht i lartë, veçanërisht për kategoritë me çmim të mesëm e të lartë, si dhe për vajin me origjinë të mbrojtur; ai vlerësohet në 70-80%.

Duhet ditur se për shkak të kontrolleve më të shumta në tregun e brendshëm dhe njohurive më të mira nga konsumatorët, shitësit nga këto vende e kanë më të lehtë të eksportojnë e shesin vaj ekstra në limitet e normës, ose dhe nën normë, e me probleme sensoriale dhe defekte në vendet që nuk e kanë traditë vajin e ullirit dhe sidomos atje ku kontrollet e standardeve nga institucionet janë më të pakta, ose pothuaj inekzistente.

VAJ MEDET

Dyqanet në rrugët rurale të Shqipërisë, përpara e gjatë sezonit të ullirit, mbushen me bidonë e shishe plastike të përdorura për shitje. Nuk mungojnë as bidonë plastike të rinj, të cilët nuk janë të certifikuar për përdorim ushqimor, por industrial. Sado cilësor vaji që del nga linja, sado punë e investim të jetë bërë nga fermerët dhe fabrikat, në momentin që vaji hidhet në një shishe plastike të përdorur, ai vaj nuk ka vlerë morale, e ajo monetare është pazar sa shpejt i duhen paratë prodhuesit.

Në Greqi, si pasojë e traditës, pothuajse i gjithë vaji, edhe ai i prodhuesve të vegjël e familjarë, shitet me bidonë teneqeje. Spanja përdor për të ulur kostot, ambalazhimin plastik, por plastikën e duhur dhe për përdorim të shpejtë. Shteti shqiptar, nëse vërtet do të kërkojë zhvillimin e sektorit, hapi i parë duhet të jetë të nxisë prodhimin vendas të ambalazheve të duhura, ose nëse kjo është e pamundur, të heqë tarifat e TVSH-në për importin e tyre nga Greqia të teneqeve, e të plastikës së duhur nga vende të tjera. Po ashtu, për ambalazhimin e vajit që do të ruhet më gjatë në dyqane, të shisheve të duhura të qelqit, pa tarifa e pa TVSH. Ambalazhimi kushton edhe kur importohet, sepse ka peshë qelqi, e volum plastika, por çmimit të tyre në dyqan i shtohet dhe 20% ashtu si dhe vetë vajit. E këtu kemi përsëri një problem madhor, që konsumatorët ►►

shqiptarë, nëse blejnë në dyqan, do ta blejnë 20% më shtrenjtë vajin bashkë me ambalazhin, se sa një konsumator në Itali, Greqi apo Spanjë, ku nuk paguhet ose paguhet TVSH e reduktuar për ushqimet. Kjo do të thotë një kërkesë më e ulët dhe më pak para që mbeten në fund për fermerët dhe fabrikat e përpunimit.

Saimiri, ullishtari i ri nga Mallakastra, llogarit vetëm kosto bazë të prodhimit këtë vit 500 lekë/për litër dhe nëse blen ambalazh qelqi për një litër kush-ton 100 lekë, një bidon plastik për 10 litra, 70 lekë, dhe një bidon teneqeje 600 lekë, për 10 litra. Ambalazhimi në qelq dhe metal është i paarrtshëm për Saimirin; këtë duhet ta bëjë vetë blerësi, që kur blen me bidon të përdorur plastik, ta transferojë vetë vajin. Nëse Saimiri do të shesë si në Greqi me teneqe 5/10-litërshe, me një marzh fitimi minimal, çmimi për litër duhet të jetë minimalisht 8 euro, ndërkohë që kërkesa është për 4-5 euro për litër. Kërkesa për çmime shumë të ulëta, kjo për arsye të fuqisë blerëse, por edhe në bazë të njohurive e kërkesës që kanë blerësit, i ka dekurajuar deri tani edhe shumicën e fabrikave a linjave të përpunimit që të mos shesin, por të bëjnë vetëm shtrydhjen. Një kërkesë pak më e rritur drejt cilësisë dhe pak më shumë fonde publike drejt linjave kanë bërë të mundur së fundmi që disa linja të futen në treg me produkte vaji ekstra duke investuar në hapësira e tankera ruajtës me ftohje, e madje dhe me azot për të ruajtur cilësinë sa më gjatë. Fragmentimi i ullishtave, dhe se shpesh ato janë e vetmja formë për të fituar sadopak para fizike (cash) i shtyn fermerët të mos e shesin ullirin kokërr për përpunim, por ta shtrydhin atë deri në pikën e fundit. Edhe sikur të mos e shesin vajin në treg, vetëkonsumi që zëvendëson yndyrat e tjera që janë mjaft të kushtueshme si gjalpi e vaji i lulëdiellit e bën këtë aktivitet të mbahet në këmbë. Ambalazhimi ishte problemi i parë i ngritur; me këtë u presupozua që problemet e tjera të prodhuesve janë të zgjidhura, por si mund të ndihmohen ata sepse ambalazhi nuk është i vetmi problem, por është ai që spikat i pari.

Problemet e tjera nuk janë aspak të zgjidhura dhe ato janë: shkundëset mekanike, sidomos ato elektrike me bateri, janë një ndihmë e paçmuar kur fuqia punëtore dikur e lirë tani mungon pothuajse e gjitha, e janë të domosdoshme të subvencionohen ose

të kenë çmime të favorizuara. Rrjetat mbledhëse për tokën dhe arkat për transport, janë investimi tjetër që duhet. Fermerët, ashtu si bidonët plastikë të përdorur, përdorin edhe thasë plehu kimik, e thasë të tjerë plastikë të përdorur më parë, për transport, gjë që ul cilësinë e vajt më vonë, nevojiten arkat. Ujitja me pika, dhe ujitja në përgjithësi e lidhur me ndryshimet klimatike janë domosdoshmëri për qëndrueshmëri të prodhimit. Format e bashkëpunimit duhen stimuluar, ku fermerët që kanë varietete të njëjta ose që vijnë nga e njëjta zonë gjeografike të kenë të njëjtat standarde prodhimi e shitjeje. Linjat ose fabrikat mund të stimulohen edhe më shumë për prodhim vaji ekstra të virgjër që ruhet dhe cilësor. Vaji i ullirit ekstra, nëse ruhet në kushtet e duhura, e ruan cilësinë edhe për dy vjet, duke rritur kështu fuqinë negociuese të prodhuesit. Informim më i mirë për konsumatorët; një përdorues i mirë mban në shtëpi disa lloje vaji ulliri për gatim, bukë, sallata, ose edhe për skuqje, etj. Konsumatorët dhe prodhuesit duhen informuar e mësuar se jo çdo vaj ulliri ka edhe veti shëndetësore, apo se shija jep një premium në çmim; pikërisht

këto janë diferencat në çmim midis llojeve të vajt të ullirit, dhe se vetëm vaji ekstra, me më shumë polifenole, i paoksiduar, i ruajtur ashtu si duhet, i ka këto veti dhe arrin çmime të larta. Prandaj vende si Italia, Spanja, Greqia, investojnë për standarde e kontrole. Pa standarde dhe kontrole nga institucionet përgjegjëse, si dhe mbështetjen e panel test-eve vështirë se do të kemi vaj ekstra të virgjër të certifikuar në treg.

Vaji i keq e nxjerr nga tregu vajin e mirë, këtë e dinë edhe në Kinë. I dërgojnë ata farat e ullirit deri në hapësirë që të gjejnë përmirësime. Shqipëria e ka këtë lëng të artë që përpara se të ishte pema e kryeministrit në Kinë, ishte te ne, e Gjergjit. Në brigjet e Adriatikut e Jonit nuk merrje dot nuse, e as nuk të lejonin të martoheshe nëse nuk mbillje disa rrënjë ullinj. Ulliri është në ADN-në tonë mesdhetare, është peizazh, është natyrë, është kulturë, është e ardhur, është punë që të heqësh të zinj të ullirit, por kur i kemi thënë ne jo punës, është shëndet dhe shije. Çfarë po hani? Vaj lulëdielli a ulliri të nxjerrë me solventë? ■

**Ekspert i zhvillimit të qëndrueshëm*

HETIME PËR KORRUPSION GJATË NDËRTIMIT TË KORRIDORIT VC

Drejtori i "Autostradave të Federatës së Bosnjës e Hercegovinës" (FBiH), Denis Lasić, drejtori ekzekutiv, zyrtari i prokurimeve dhe një konsulent i kompanisë, ish-ministri federal Erdal Trhulj, janë nën hetim nga Zyra e Prokurorit Publik European për dyshime mbi keqpërdorim të fondeve të huasë dhe korrupsion gjatë ndërtimit të Korridorit Vc. Ndërkohë që investitorët europianë dhe prokuroria po hetojnë manipulime në mënyrën e shpenzimit të fondeve, nga kompania ka ardhur një reagim mohues. Përfaqësuesit e saj pretendojnë se nuk është keqpërdorur asnjë qindarkë dhe se për veprat penale janë përgjegjës ish-drejtuesit. Një kompani që, sipas mediave vendase, prodhon më shumë skandale sesa kilometra autostrade.

Hetimi i brendshëm i Zyrës së Hetimit të Mashtrimeve të Bankës Europiane të Investimeve (EIB) mbi abuzimin me fondet e Bashkimit European është bërë tashmë pjesë e dosjes së Prokurorisë Publike Europiane. Drejtori Denis Lasić, dyshohet gjithashtu se ka manipuluar një tender për punimet e mbikëqyrjes në nënseksionin Ozimice-Poprikuše të autostradës, ku, sipas dyshimeve, kompania e renditur e dyta në garë është dashur të paguante një ryshfet. Së bashku me të, zyrtarët Dževlan, Vranjković dhe Trhulj dyshohen se kanë ndikuar në mënyrë të paligjshme në rezultatin e prokurimit publik.

"Sipas deklaratës së zëvendësprokurorit të BE-së, është favorizuar kompania italiane Technital dhe nga ajo është kërkuar ryshfet. Detajet flasin se gjithçka ka ndodhur në një lokal në Istocno Sarajevo dhe se shuma e kërkuar ishte 125 mijë euro. Kështu është shkruar në dokument, ku theksohet se katër personat e përmendur nga kompania, si edhe konsulentit, kanë tentuar të ndikojnë në proces në favor të kësaj kompanie", deklaroi gazetari Amil Dučić.

Kompania italiane e përmendur, e cila raportoi vetë rastin e korrupsionit, përmes një ndërmjetësi nga Sarajeva, kishte dorëzuar që në vitin 2023 një ofertë prej 4.6 milionë eurosh për këtë kontratë. Procedura e tenderit, e marrë në dorë nga drejtorja e Lasić atë vit, është tashmë në qendër të hetimeve,

pasi, sipas dokumenteve të ndërmjetësit, oferta e renditur e dytë u shpall fituese nën justifikimin e një "gabimi llogaritës", ku 4.6 u bë 4.06 milionë euro, çka përbën objektin e hetimit nga autoritetet e BE-së.

Pyetja që shtrohet është si arriti kompania e renditur e dyta të fitojë kontratën me vetëm 0.45 pikë diferencë, ndërkohë që kishte edhe një ofertues tjetër që kishte paraqitur një ofertë një milion euro më të ulët.

"Është mjaft domethënëse që Zyra e Prokurorit European ka gjetur dyshime të arsyeshme për të nisur një hetim. Kjo tregon qartë se një institucion i pavarur, jashtë sistemit gjyqësor të Bosnje dhe Hercegovinës, ka indicie konkrete për të hetuar zyrtarë të lartë ose drejtues të një kompanie publike për keqpërdorim të mundshëm fondesh", deklaroi Damjan Ožegović, studiues i lartë dhe bashkëpunëtor juridik në organizatën Transparency International në Bosnjë dhe Hercegovinë (TI BiH).

Në të njëjtën kohë, krahas hetimit të Prokurorisë Europiane dhe asaj shtetërore të Bosnjës e Hercegovinës, edhe prokuroritë kantonale kanë zhvilluar hetime mbi këto pretendime. ►►

rumani

QEVERIA NDAN 96 MILIONË EURO PËR NDËRMARRJET SOCIALE

Ministria e Investimeve dhe Projekteve Europiane e Rumanisë ka vënë në dispozicion 96 milionë euro për një skemë të re mbështetëse, që synon të ndihmojë aktorët e ekonomisë sociale të vendit, përfshirë edhe disa kooperativa.

Programi “Mbështetje për Ekonominë Sociale” financohet përmes Programit të Arsimit dhe Punësimit, në kuadër të Fondit Social European Plus, dhe do të jetë aktiv deri në fund të vitit 2028. Nëpërmjet kësaj skeme, ndërmarrjet sociale dhe ato të integritimit në punë, përfshirë edhe ato që operojnë si kooperativa, do të mund të përfitojnë deri në 500 mijë euro secila, përmes një instrumenti të kombinuar financiar që përfshin garanci portofoli, grante interesi, rimbursime kapitali dhe asistencë teknike. Skema përfshin në mënyrë të veçantë kooperativat, me kusht që të jenë të regjistruara si ndërmarrje sociale ose ndërmarrje të integritimit në punë.

Kooperativat që veprojnë në fushën e përpunimit, shërbimeve apo përfshirjes sociale janë të kualifikuara për përfitim, por kooperativat e prodhimit bujqësor janë të përjashtuara, përveç rasteve kur kanë edhe veprimtari përpunuese ose jo parësore. Për t’u kualifikuar, ndërmarrjet duhet të kenë të paktën një vit aktivitet, të jenë të akredituara si ndërmarrje sociale ose të integritimit, dhe të kenë selinë në territorin e Rumanisë. Në përpunime me ligjin e BE-së, çdo ndërmarrje e vetme mund të marrë deri në 300 mijë euro ndihmë “de minimis” nga një shtet anëtar brenda një periudhe trevjeçare, pa qenë nevoja për miratim

individual nga Komisioni European. Aktivitetet që do të financohen përqendrohen në tre fusha kryesore: investime dhe kapital qarkullues, transformim dixhital dhe kalim drejt ekonomisë së gjelbër, si dhe integrim të personave vulnerabël në tregun e punës. “Është shumë e rëndësishme që ky instrument të jetë i disponueshëm sa më shpejt për ndërmarrjet sociale, në mënyrë që t’i ndihmojë të zhvillohen, të bëhen më konkurruese dhe të maksimizojnë ndikimin e tyre social”, deklaroi Angela Achiței, presidente e organizatës ADV Romania, e cila përfaqëson një grup ndërmarrjesh sociale të ndërlidhura. Ky është një hap përpara i rëndësishëm, por nuk duhet parë si një qëllim përfundimtar. Organizata ADV, së bashku me Alternative Financing (AFIN), kanë kontribuar drejtpërdrejt në hartimin e këtij instrumenti financiar, duke ofruar ekspertizë dhe asistencë teknike për administratorin e skemës. ■

rumani

BANKA QENDRORE MBAN NORMËN BAZË TË INTERESIT NË 6.5% MES PRESIONEVE INFLACIONISTE

Banka Qendrore e Rumanisë vendosi të mbajë të pandryshuar normën bazë të interesit në nivelin 6.50%, në përpunime me pritshmëritë e tregut. Ky vendim erdhi ndërsa vendi po përballlet me rritje të presioneve inflacioniste. Sipas autoriteteve, rritja e çmimeve është nxitur nga heqja e tavanit të çmimeve të energjisë dhe rritja e taksave në shkallë të gjerë, masa që kanë shtuar kostot për konsumatorët dhe bizneset, duke e bërë më të vështirë kontrollin e inflacionit. Në muajin gusht, banka kishte rritur ndjeshëm parashikimin e inflacionit, duke thuar se dyfishuar pritshmërinë për dhjetorin, nga 4.6% në 8.8%. Duke mbajtur normën e interesit të pandryshuar, politikëbërësit synojnë të gjejnë ekuilibrin midis frenimit të inflacionit dhe mbështetjes së rritjes ekonomike. Ky qëndrim tregon kujdes nga banka, e cila vijon të monitorojë efektet e politikave të reja fiskale dhe energjetike në çmimet në Rumanë. ■

◀◀ I gjithë dokumentacioni është përcjellë pranë strukturës hetimore POSKOK. Nga Agjencia Shtetërore për Hetim dhe Mbrojtje (SIPA) është konfirmuar se veprimet janë kryer me urdhër të prokurorisë shtetërore, tek e cila është dorëzuar edhe raporti. Po ashtu, në fillim të këtij viti, u konfirmua se agjencia kishte ofruar asistencë me kërkesë të Zyrës së Prokurorisë Publike Europiane. Edhe Banka Europiane e Investimeve ka konfirmuar zhvillimin e hetimit dhe ka njoftuar se ka rritur masat e monitorimit dhe raportimit mbi aktivitetet në Korridorin Vc.

Nga kompania kanë ardhur deklarata mohuese dhe akuza të reja për krim ekonomik. Sipas tyre, ish-drejtuessit, tashmë të arrestuar, kanë përvetësuar fondet e kompanisë në të njëjtën mënyrë, përmes fryrjes së çmimeve dhe kontratave.

“Është krejtësisht e qartë se cili ka qenë qëllimi real i kësaj fushate. Pas saj qëndron pronari i fshehtë i kompanisë TRASA d.o.o., Elmedin Voloder, dhe ish-drejtori i FBIH, të cilët, përmes raportimeve në EIB dhe tani edhe pranë Prokurorisë

Publike Europiane, kanë tentuar të devijojnë vëmendjen nga aktivitetet e tyre kriminale dhe të drejtojnë hetimin kundër menaxhimit aktual. Të gjitha provat janë dokumentuar dhe dorëzuar tek autoritetet kompetente në Bosnje dhe Hercegovinë, të vetmet të autorizuara për të zhvilluar hetimin dhe për të identifikuar autorët e vërtetë”, thuhet në reagimin e kompanisë.

Ndërkohë, mbikëqyrja e punimeve në këtë nënseksion të autostradës mbetet e pezulluar, pasi ndërtimi nuk ka nisur asnjëherë. Tre vjet dhe tre tenderë të anuluar, dy gjatë mandatit të drejtimit aktual dhe i fundit në maj të këtij viti, pas hetimit të përmendur nga EIB, kur kontrata iu dha kompanisë së renditur e fundit në listë. Një tender i ri për mbikëqyrje, me vlerë 4.7 milionë euro, është shpallur një muaj më parë. Edhe ky projekt financohet nga EIB, ndërsa mbetet për t’u parë nëse hetimi aktual do të vonojë nisjen e ndërtimit, gjë që do të sillte penalitete të reja dhe rritje të mëtejshme të kostove për Korridorin Vc. ■

bullgari

FATKEQËSITË KLIMATIKE “KANË PËRPIRË” 1% TË EKONOMISË NË VITIN 2025

Që nga fillimi i këtij viti, Bullgaria është përballur me valë të nxehiti rekord, një sërë zjarresh shkatërruese dhe, vetëm disa ditë më parë, me një fatkeqësi të re, përmbajtje katastrofike që morën jetë njerëzish. Ndryshimet klimatike tashmë kanë një kosto të qartë, dhe ajo po rritet çdo vit. Sipas një analize të re të Bankës Qendrore Europiane (BQE) dhe Universitetit të Manheim, dëmet nga fenomenet ekstreme klimatike i kanë kushtuar Europës rreth 43 miliardë euro vetëm gjatë vitit 2025. Por këto janë shifra paraprake, që nuk përfshijnë ende fatkeqësitë më të fundit në kon-

tinente, dhe viti nuk ka mbaruar ende. Në nivel të Bashkimit European, dëmet përlogariten në rreth 0.25 % të PBB-së, por për Bullgarinë, goditja është katër herë më e fortë. Humbjet në këtë vend arrijnë në 1 % të Prodhimit të Brendshëm Bruto, ose rreth një miliard euro, aq sa buxheti i një qyteti mesatar. Në terma praktikë, kjo do të thotë se në vitin 2025, çdo qytetar bullgar ka “humbur” rreth 140 euro për shkak të thatësirës dhe të nxehtësisë ekstreme, komenton Gennady Kondarev, ekspert i energjisë në Qendrën Kërkimore të Energjisë së Detit të Zi. “Situata është e ngjashme edhe në Greqinë fqinje. Ven-

det e tjera më të goditura janë Qiproja dhe Malta. Pse? Sepse janë ekonomi të vogla dhe shumë të ekspozuara ndaj rreziqeve që lidhen me klimën. Ndërsa në terma absolutë, ekonomitë e mëdha të Europës pësojnë humbje edhe më të mëdha. Bullgaria nuk është e përgatitur mjaftueshëm për rreziqet klimatike që po shtohen, infrastruktura e saj është e vjetruar, ndërsa ajo e re shpesh ndërtohet pa marrë parasysh ndryshimet klimatike”, thekson Kondarev.

Ndër shkaqet e dëmeve të mëdha dhe humbjeve të jetëve në bregdetin bullgar të Detit të Zi është edhe ndërtimi në zona ku nuk duhej ndërtuar kurrë. “Ngjarje që dikur ndodhnin ‘një herë në shekull’, tani po përsëriten gjithnjë e më shpesh”, shton ai. Një shembull i qartë është vetë ky vit: fundi i dimrit ishte i ngrohtë, pasuar nga një pranverë e ftohtë që dëmtoi bujqësinë dhe rriti çmimet e frutave, ndërsa më pas erdhi një shtator përvëlues dhe stuhi bore në fillim të tetorit. “Është koha që planifikimi dhe ndërtimi të bëhen duke marrë parasysh kushtet ekstreme të motit, të cilat tashmë janë bërë normaliteti i ri”, thekson eksperti. Sipas specialistëve, Bullgaria renditet ndër vendet më të cenueshme në Europë, për shkak të varësisë së saj nga bujqësia dhe buri- met ujore, si dhe për shkak të kapaciteteve të kufizuara për përshtatje. Ata paralajmërojnë se janë të nevojshme masa urgjente për t’u përballur me këto rreziqe në rritje. ■

kroaci

UNICREDIT PARASHIKON RITJE MË TË FORTË EKONOMIKE SE MESATARJA E BE-SË

Analistët e grupit UniCredit parashikojnë se ekonomia kroate do të rritet me 3,1 % në vitin 2025 dhe 3,2 % në vitin 2026, duke tejkaluar mesataren e Bashkimit European dhe atë të Europës Qendrore e Lindore. Parashikimi, i publikuar nga Zagrebačka Banka, thekson se konsumi personal do të mbetet shtytësi kryesor i rritjes.

“Ekonomia e Kroacisë ka dëshmuar qëndrueshmëri ndaj sfidave të fundit globale, kryesisht falë faktorëve të brendshëm, një tregu pune të fortë, shpenzimeve të larta të konsumatorëve dhe projekteve të financuara nga BE-ja në kuadër të Planit Kombëtar të Rimëkëmbjes dhe Qëndrueshmërisë”, deklaroi Hrvoje Dolenec, kryeekonom-

mist i Zagrebačka Banka. Sipas raportit tremujor më të fundit të UniCredit, rajoni i Europës Qendrore dhe Lindore pritet të mbetet një nga zonat më dinamike të rritjes në kontinent, me rritje të PBB-së prej 2,2 % në 2025 dhe 2,4 % në 2026, e nxitur nga konsumi, stabilizimi i eksporteve dhe ringjallja e flukseve të investimeve. ■

Më e madhja e të gjitha kohërave

KINA, KAMPIONIA E INXHINIERISË. APO JO?

Plani i saj i ardhshëm pesëvjeçar duhet të përballet me kalimin nga prodhimi te shërbimet

Partia Komuniste në pushtet në Kinë mbajti së fundmi një takim të madh për të shqyrtuar planin e ri pesëvjeçar të vendit. Ky plan do të mbulojë pjesën e mbetur të dekadës dhe do të ndikojë në vendimmarrje për shumë më gjatë. Rreth 370 anëtarë të Komitetit Qendror të partisë morën pjesë. Mes tyre kishte ministra, guvernatorë provincash, gjeneralë, një historian dhe madje edhe një gazetar. Nga rreth 200 anëtarët me të drejtë vote, mbi 50 kanë diplomë në inxhinieri.

Ashtu si edhe plani i mëparshëm, dokumenti i ri përfshiu një listë të gjerë “projektesh madhore inxhinierike”, nga restaurimi i ligatinave deri te përmirësimi i aliazheve metalike me rendiment të lartë. Këto nisma do të mbështeten mbi fuqinë punëtore më të madhe inxhinierike në botë, e cila, sipas vlerësimeve, numëronte mbi 20 milionë persona në vitin 2023. Kina synon gjithashtu të tërheqë talente të huaja. Më 1 tetor, ajo prezantoi një vizë të re “K”, që u mundëson të diplomuarve në shkencë, matematikë dhe inxhinieri të hyjnë në vend edhe pa një ofertë pune paraprake. Vendimi ka irrituar shumë ekspertë vendas të teknologjisë, të cilët e kanë parë si nënvlerësim të aftësive të tyre.

Inxhinieria është shndërruar në një burim krenarie dhe fuqie për Kinën. Sipas autorit Dan Wang, në librin e tij të ri “Breakneck”, vendi është bërë një “shtet inxhinierik”. Pavarësisht etiketave që i vihen, përkushtimi i vërtetë i Kinës është ndaj infrastrukturës dhe industrisë, urave dhe

makinerive, ndërtimit dhe prodhimit, si dhe ndaj disa formave më të errëta të “inxhinierisë sociale”, si politika e një fëmije të vetëm dhe politika “zero-COVID”.

Wang e krahason etjen e Kinës për të rindërtuar botën dhe për ta riformësuar shoqërinë me pasivitetin amerikan. Ai shkruan se vendi ku jeton tani është “një shoqëri juridike që bllokton çdo gjë që mundet, të mirë apo të keqe”. Libri i tij kujton një shprehje të njohur që i atribuohet Bill Clinton-it: “Ju keni shumë inxhinierë” - thuhet se ka është shprehur gjatë një vizite në Kinë në vitin 1998, “ndërsa ne kemi shumë juristë... le t'i shkëmbejmë!”

Sot, prirja kineze për inxhinieri ka marrë një rëndësi të re. Kina kërkon të zotërojë teknologjitë “strategjike”,

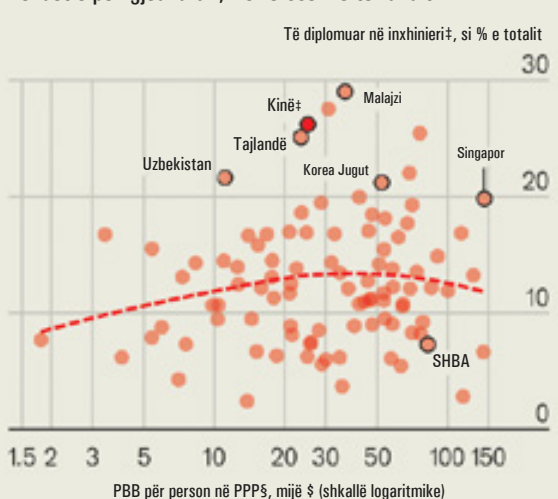
si prodhimi i avancuar i çipave, që nuk mund t'i importojë më nga SHBA-ja dhe aleatët e saj. Studentët po i përgjigjen kësaj sfide. Ndër studentët universitarë, 36% regjistrohen në degë të inxhinierisë, një përqindje që ka qenë në rritje, edhe pse numri total i regjistrimeve universitare është zgjeruar. Ekspertët kinezë argumentojnë se përparimet teknologjike të vendit përfaqësojnë një “dividend inxhinierik”, që po zëvendëson “dividendin demografik”, nga i cili Kina përfitoi në dekadat e kaluara.

Por ka forca ekonomike që as edhe një “shtet inxhinierik” nuk mund t'i kontrollojë. Një udhëheqje dhe një trup studentor i mbushur me inxhinierë nuk kanë mundur ta ndalin rënien e prodhimit dhe ndërtimit si pjesë e PBB-së, një pasojë e trendeve të thella të produktivitetit dhe kërkesës. Ndoshta Clinton gaboi kur tha se Kina kishte shumë inxhinierë, por provat e fundit sugjerojnë se ajo ka shumë ndërtues dhe prodhues. “Etiketa ‘shtet inxhinierik’ përshtatet më pak sot sesa në vitet 1980–2010”, - vëren analisti amerikan Jonathon Sine.

Ekonomistët kanë vënë re se industrializimi ndjek një trajektore në formë kurbe, që rritet, arrin kulmin dhe më pas bie. Ndërsa punëtorët zhvendosen nga bujqësia në industri, prodhimi rritet si pjesë e ekonomisë. Por kur shoqëritë pasurohen, konsumi kalon drejt shërbimeve dhe pesha e prodhimit bie. Këto prirje përforcohen edhe nga ndryshimet e çmimeve: mallrat e prodhuara bëhen më të përbalueshme për shkak të rritjes më të shpejtë të produk-

Ndërtimi i trurit

Vendet e përzgjedhura*, 2023 ose më të fundit

\$Pariteti i fuqisë blerëse

†Përfshihet kursin online

†Përfshihet prodhimin dhe ndërtimin

*96 vende me të dhëna të disponueshme

Burimet: Ministria e Arsimit e Kinës; UNESCO; Banka Botërore

tivititetit, që nuk ndodhin në sektorët e tjerë. Kështu, pjesa e tyre në PBB bie, përveçse kur statistikat llogariten me çmime konstante.

Duket e arsyeshme të mendohet se edhe prirja për inxhinieri ndjek të njëjtën trajektore: ajo rritet ndërsa prodhimi industrial fiton rëndësi dhe bie kur një vend deindustrializohet. Disiplina është më popullore në vendet me të ardhura të mesme të larta, si Malajzia. Gjithashtu, ajo mbetet e fortë në vendet me trashëgimi komuniste, si ish-republikat sovjetike. Kina nuk përbën përjashtim, përqindjet e saj janë në përputhje me mesataren ndërkombëtare, ku përfshihen edhe arsimit profesional. Edhe ajo vetë e kaloi një “kurbe” të tillë: pjesa e studentëve universitarë të regjistruar në inxhinieri ra nga 36% në vitin 2001 në më pak se 32% midis 2004 dhe 2011.

Udhëheqja kineze dikur dukej e pajtuar me këtë model. Plani i saj i 13-të pesëvjeçar (2016–2020) kishte për objektiv rritjen e pjesës së sektorit të shërbimeve në PBB nga 50.5% në 2015 në 56% në 2020. Edhe përbërja e drejtuesve të lartë reflektonte këtë evoluim: numri i inxhinierëve në nivelet më të larta të partisë u ul duke u zëvendësuar nga menaxherë, ekonomistë, shkencëtarë shoqërorë dhe madje edhe juristë. Në vitin 2013, Cheng Li nga Instituti Brookings shkruante për “ngjitjen e shpejtë” të juristëve në hierarkinë politike të Kinës. “Ky shndërrim i elitës, - shkruante ai, - ka gjasa të

ndikojë në politikat socio-ekonomike dhe politike të udhëheqjes”. Por nuk ndodhi kështu. Në fund të dekadës, udhëheqësit e Kinës u bënë gjithnjë e më të vendosur për të frenuar kalimin drejt shërbimeve. Gjatë presidencës së parë të Donald Trump, kufizimet në eksport pothuajse paralizuan disa nga firmat më të njohura teknologjike kineze, përfshirë ZTE dhe Huawei.

LAVDI INXHINIERIT

Në përgjigje, Xi Jinping këmbënguli se vendi duhet të ndërtojë një sistem industrial “të plotë”, që ta bëjë më pak të varur nga të tjerët dhe të tjerët më të varur prej tij. Plani pesëvjeçar i miratuar në fillim të vitit 2021 hoqi angazhimin për të rritur pjesën e shërbimeve në PBB dhe premtoi, përkundrazi, ta mbante pjesën e prodhimit të qëndrueshme. Ndërkohë, përqindja e studentëve që zgjidhnin inxhinierinë ishte sërish në rritje, po ashtu edhe numri i inxhinierëve në Komitetin Qendror të Partisë.

Megjithatë, kjo kthesë politike nuk i ka ndaluar vështirësitë industriale. Prodhimi i madh industrial dhe i ndërtimit në Kinë po has vështirësi për të gjetur blerës. Shumë banesa të reja qëndrojnë të pashitura. Çmimet në dalje nga fabrika për produktet industriale kanë rënë për gati tre vjet radhazi. Dhe megjithëse studentët janë të gatshëm të ndjekin studimet e inxhinierisë, kjo nuk do të thotë se janë po aq të gatshëm të puno-

jnë në prodhim. Një sondazh i vitit të kaluar nga agjencia e punësimit Zhaopin zbuloi se vetëm 8% e studentëve duan të punojnë në sektorin e prodhimit (ndërsa mbi një e katërta parapëlqejnë IT-në). Madje edhe mes atyre që studiojnë shkencë apo inxhinieri, vetëm 37% ndjekin karriera të lidhura me fushën, sipas një artikulli të vitit 2022 nga Qin Fang dhe kolegët e saj në Universitetin Jugperëndimor të Financës dhe Ekonomisë në Chengdu.

Kur Komiteti Qendror i Partisë, me pjesëmarrjen e gjerë të inxhinierëve, të shqyrtojë planin e ri pesëvjeçar, do të duhet të vendosë nëse do të luftojë kundër këtyre trendeve apo do t’u përshtatet atyre. Sinjalet e fundit politike sugjerojnë se udhëheqja kineze mund të theksojë sërish konsumin e shërbimeve si zgjidhje ndaj mungesës kronike të kërkesës në ekonomi.

Nëse ndodh kjo, ata mund të gjejnë ngushëllim në një fabul daoiste që dy ish-udhëheqës, Mao Zedong dhe Jiang Zemin, pëlqenin ta tregonin: Një plak i marrë ishte i vendosur të rrafshonte dy male që i pengonin rrugën, vetëm me një kazmë. Pasi ia kushtoi jetën dhe brezat pasardhës kësaj detyre, perënditë u mahnitën nga këmbëngulja e tij dhe i zhvendosën malet, duke hapur rrugën për udhëtarët që vizitonin fshatin e tij. Edhe ky “projekt hyjnor inxhinierik” ishte, në fund të fundit, në shërbim të udhëtimit dhe turizmit: malet u zhvendosën dhe në vend të tyre lulëzoi një industri shërbimesh. ■

Krimi nuk duhet të shpërblehet

KRIMI KIBERNETIK PO GODET BIZNESET E MËDHA. SI TË ZBUTET DËMI

Ndalimi i pagesës së shpërblimeve (ransom) do të ishte një fillim

Më shumë se një muaj për Jaguar Land Rover (JLR), prodhuesin e automobilave me pronësi indiane. Një javë për Asahi, gigantin japonez të birrës. Gjashtë javë për Marks and Spencer (M&S), shitësin britanik me pakicë. Kjo ka qenë koha që u është dashur secilës nga këto kompani për t'u rikuperuar pas një sulmi kibernetik. Për JLR-në, ndërprerjet kanë shkuar përtej vetë kompanisë. Muajin e kaluar qeveria në Britani, ku ajo bazohej, tha se do të garantonte një hua prej 1.5 miliardë paund (2 miliardë dollarë) për të mbajtur në këmbë furnitorët e prodhuesit të makinave.

Krimi kibernetik prej kohësh ka qenë i dominuar nga hajdutë që synojnë të vjedhin informacione për përfitim financiar. Tani atyre po u bashkohen shantazhistë, të cilët përdorin kërcënimin për dëmtimin e operacioneve të një firme për të përftuar pagesa më të larta. Kriptovalutat kanë mundësuar ransomware, një sulm ku hakerat zaptojnë dhe enkriptojnë të dhënat jetike dhe më pas premtojnë t'i çkodojnë pasi të paguhet shpërblimi. (Ndonjëherë edhe e mbajnë fjalën.) Për sa kohë kriminelët i përqendrojnë sulmet te firmat në Perëndim, vende si Kina dhe Rusia, ku bazohen shumë grupe të tilla, nuk kanë shumë arsye për të ndërhyrë.

Kompanitë nuk mund ta parandalojnë

plotësisht këtë, por nuk janë të pafuqishme. Siç raportohet, sulmet e fundit u japin mësim të tjera firmave se si të ulin gjasat për të pësuar të njëjtin fat, dhe si të ulin dëmin nëse kjo ndodh. Një mënyrë është të kuptojnë cilat pjesë të një sulmi do të rezultojnë më të kushtueshme në planin afatgjatë. Ndërsa sulmet kibernetike janë bërë më të zakonshme, kompanitë kanë filluar të mbrohen, duke blerë polica sigurimi të specializuara për të zbutur rrezikun. Kjo është pozitive: sigurimi i nxit kompanitë të marrin më seriozisht sigurinë, pasi ato që nuk kujdesen përballen me prime më të larta.

Shumë kompani ende nuk kanë një mbrojtje të mjaftueshme nga sulmet kibernetike, ose nga mungesa e vetëdijes, ose ngaqë është e kushtueshme. Vlerësohet se JLR humbi rreth 50 milionë paund për çdo javë pas sulmit. M&S mendohet të ketë humbur rreth 300 milionë paund të ardhura gjatë javëve kur riparonte faqen e internetit, por sigurimi për rikuperim pas krizave i mbuloi vetëm një të tretën. Blerja e sigurimeve që mbrojnë kundër këtyre humbjeve do t'i nxiste kompanitë jo vetëm të përpiqen të ndalin depërtimet, por edhe të sigurojnë që sistemet e tyre të rikuperohen shpejt. Një tjetër mënyrë është të kuptohet rreziku i nënkontraktimit (outsourcing). Delegimi i pjesëve

të një biznesi te furnitorë specialistë është një vendim i logjikshëm. Por kompanitë e IT-së që ofrojnë shërbime të jashtme mbajnë "çelësat" e shumë "mbretërive". Punonjësit e mbështetjes teknike ndjekin zakonisht udhëzime standarde sa herë që marrin një telefonatë për shërbim IT, gjë që i bën të lehtë për t'u manipuluar nga hakerat që shtiren si punonjës të brendshëm.

Siç pritej, disa nga sulmet e fundit duket se janë kryer pasi hakerat fituan akses përmes firmave të nënkontraktuara. Bizneset që zgjedhin të delegojnë duhet të verifikojnë me kujdes nënkontraktorët dhe të vendosin marrëveshje për ndarjen e riskut përpara nënshkrimit. Vetë ofruesit mund të zbulojnë se forcimi i sigurisë i dallon nga rivalët. Edhe qeveritë mund të ndihmojnë, duke filluar me përforcimin e rregullave të zbulimit. Shumë kompani shpesh hezitojnë të pranojnë se janë sulmuar. Ky ngurrin e vështirëson identifikimin e modeleve dhe dobësive për autoritetet, duke rrezikuar të tjerët. Deri vonë, SHBA-ja zhvillonte forume ku kompanitë mund të shkëmbejnë informacion mbi rreziqet kibernetike në mënyrë të sigurt, pa rrezikuar shkeljen e rregullave të konkurrencës. Këto nisma duhen rikthyer dhe vendet e tjera mund t'i marrin si shembull. Qeveritë mund të shkojnë edhe më tej dhe të ndalojnë pagesën e shpërblimeve në tërësi. Disa shtete amerikane tashmë u ndalojnë institucioneve publike të bëjnë pagesa. Mbretëria e Bashkuar po planifikon diçka të ngjashme. Në disa vende, pagesat mund të bien ndesh me rregullat kundër financimit të krimit të organizuar. Gjetkë, policia shpesh këshillon kundër tyre. Një ndalim i plotë mund të tingëllojë ekstrem, por interes i përbashkët është të ketë më pak ransomware. Kjo industri vazhdon të ekzistojë sepse është më shumë në interesin e kompanisë të paguajë shantazhuesit se sa të përballen me dëmin. Nëse sulmet kibernetike nuk sjellin fitim, ato do të zhduken. ■

Katër rrota mirë, dy rrota edhe më mirë

HARROJINI MAKINAT ELEKTRIKE. ÇIKLIZMI PO REVOLUCIONARIZON TRANSPORTIN

Fuqia e pedaleve po lulëzon, duke nxitur një luftë të re kulturore, shkruan The Economist

Për të kuptuar pse urbanistët e pëlqejnë biçikletën, mjafton të qëndrosh për pak në një pjesë të rrugës Saint Denis në Montreal dhe të numërosh mjetet që kalojnë. Në një të enjte me diell, gjatë dhjetë minutave të orarit të pikut, korrespondenti i The Economist numëroi 132 biçikleta (të paktën gjashtë prej tyre me fëmijë pas shpine) që kalonin në një drejtim. Në krah, në korsinë shumë më të gjerë të makinave, kaluan 82 automjete (thuhet të gjitha vetëm me drejtuesin brenda) dhe një autobus urban, duke u zvarritur centimetër pas centimetri. Çdo makinë më shumë do ta bllokonte plotësisht rrugën. Megjithatë, në korsinë e biçikletave kishte ende hapësirë të mjaftueshme, vetëm në një ditë të qershorit, biçikletat u përdorën nga më shumë se 14 mijë çiklistë. Gjatë dekadës së fundit, dhe veçanërisht nën drejtimin e Valérie Plante, kryetare bashkie që prej vitit 2017, Montreali është shndërruar në qytetin më miqësor me biçikletat në Amerikën e Veriut. Në lagjen Plateau, biçikletat përbëjnë një të pestën e të gjitha udhëtimeve, pak më pak se makinat. Në të gjithë

qytetin, më shumë se një e treta e banorëve pedalojnë të paktën një herë në javë. Përdorimi i sistemit publik të biçikletave të qytetit, Bixi, është dyfishuar që prej vitit 2019, duke arritur në 13 milionë udhëtime vitin e kaluar. Bumi i biçikletave në Montreal është vetëm një shembull i mënyrës se si një teknologji e re transporti, po ndryshon me shpejtësi qytetet në vendet e pasura. Ajo është tepër efikase në energji, pothuajse pa kosto, redukton ndotjen, trafikun, redukton nevojën për hapësira gjigante parkimi. Nuk është makina elektrike me drejtim autonom, ashtu siç kishin parashikuar gjigantët e teknologjisë dhe drejtuesit e industrisë së automobilave. Është biçikleta modeste. Dhe, si çdo teknologji që ndryshon rregullat e lojës, rritja e përdorimit të saj dhe përpjekjet e qyteteve për ta bërë pedalimin më të këndshëm po polarizojnë opinionin dhe po ndezin luftëra të reja kulturore. Edhe pse taksitë me drejtim autonom kanë shënuar rritje të ndjeshme, ato duken të ngadalta krahasuar me rivalët e tyre me dy rrota. Waymo, kompania e taksive autonome e Alphabet, kreno-

het se makinat e saj kryejnë rreth 250 mijë udhëtime në javë. Megjithatë, vetëm në Nju Jork, kjo shifër arrihet çdo tre ditë përmes sistemit të biçikletave me përdorim publik të qytetit. Në Londër, çiklistët tashmë janë dyfishuar krahasuar me makinat në City, qendrën financiare të qytetit. Parisi, ku sot ata janë më të shumtë se drejtuesit e makinave në të gjithë qytetin, po i afrohet kryeqyteteve tradicionale të çiklizmit në Europë, Amsterdamit dhe Kopenhagës, edhe pse çiklizmi vazhdon të rritet edhe atje. Në Kopenhagë, kryeqytetin danez, biçikletat përbëjnë pothuajse gjysmën e udhëtimeve të përditshme për në punë apo në shkollë. Edhe në Pekin, vetëm 30 vjet pasi çiklistët u shtynë nga rrugët për t'u hapur vend makinave, numri i biçikletave është sërish në rritje. Vetëm se sot çiklistët priren të ngasin një biçikletë të shtrenjtë Brompton sesa një Flying Pigeon të zezë, biçikleta ikonike që dominoi rrugët në vitet pas revolucionit komunist. Edhe biçikletat elektrike po përhapen me shpejtësi në botën në zhvillim. ►►

◀◀ Në Daka, kryeqytetin e Bangla-deshit, karrocet elektrike me tre rrota po zëvendësojnë me ritme të larta ato me karburant. Motorët-taksi elektrikë po shtohen gjithashtu me shpejtësi në shumë qytete të Afrikës Lindore.

ARSYET E RIKTHIMIT

Arsyeja e parë për këtë rilindje me dy rrota ishte Covid-19. Pas shpërthimit të pandemisë, shitjet e biçikletave u rritën ndjeshëm, pasi udhëtarët u përpoqën të shmangnin transportin publik dhe qeveritë krijuan korsi të përkohshme për biçikleta, për të ndihmuar ruajtjen e distancës sociale. Në një anketë amerikane, 18% e të pyeturve thanë se kishin blerë një biçikletë, shumë prej tyre për herë të parë, duke kontribuar në një rritje prej 16% të numrit mesatar javor të udhëtimeve me biçikletë midis verës së 2019-s dhe asaj të 2020-s. Në Tokio, 23% e biznesmenëve filluan të përdornin biçikletën për të shmangur turmat në trena.

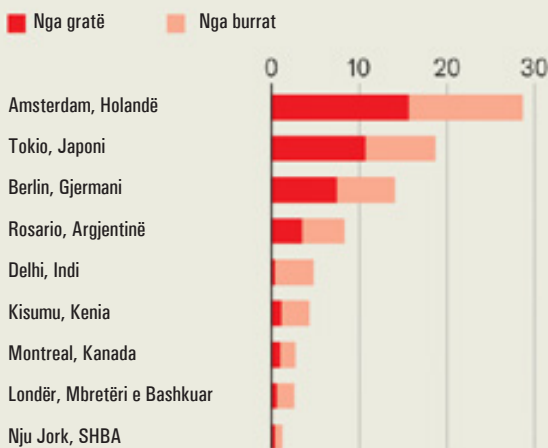
Arsyeja e dytë lidhet me përparimet në teknologjinë e baterive dhe biçikletave elektrike, që i kanë bërë ato më të lira dhe më të këndshme për t'u përdorur. Falë ndihmës që japin gjatë pedalimit, ato u vijnë në ndihmë njerëzve që nuk mund të përshtaten lehtë me biçikletat tradicionale sportive. Punonjësit mund të mbërrijnë në takime pa u lodhur dhe pa pasur nevojë të ndërrojnë rrobat. Ato janë veçanërisht të dobishme për transportimin e fëmijëve ose ushqimeve. Biçikletat elektrike kanë përshpejtuar gjithashtu ndjeshëm përdorimin e sistemeve të biçikletave me qira, duke i bërë ato edhe fitimprurëse. Në shembullin e sistemit "Divvy" të Çikagos, biçikletat elektrike përdoren 70% më shumë se ato klasike, edhe pse janë shumë më të shtrenjta.

DUA TË NGAS BIÇIKLETËN TIME

Arsyeja e tretë është përhapja e infrastrukturës që favorizon çiklizmin. Biçikletat si mjet transporti pothuajse u zhdukën në mes të shekullit XX, jo vetëm sepse makinat ishin më të shpejta dhe më komode, por edhe sepse ato e bënë çiklizmin jashtëza-

Kryeqytetet e biçikletave

Qytete të përzgjedhura, udhëtime të kryera me biçikletë, 2019 ose të dhënat më të fundit, % e totalit

Burimi: "Cycling behaviour in 17 countries across 6 continents", nga R. Goel et al., 2022

konishtë të rrezikshëm. Në vitin 1950, 805 çiklistë humbën jetën në rrugët e Mbretërisë së Bashkuar, dhjetë herë më shumë se numri i vdekjeve vitin e kaluar. Në vitin 1987, satiristi amerikan P.J. O'Rourke parashikoi me ironi se çiklistët "do të zhdukeshin", pasi do të përplaseshin nga kamionët. Por, fatmirësisht për ta (dhe për fat të keq për drejtuesit që i urrejnë biçikletat), ai nuk kishte parashikuar shpikjen e korsisë së ndarë për biçikleta. Korsitë e biçikletave nxisin çiklizmin, sepse ato ulin ndjeshëm rrezikun e

përplasjes me drejtues makinash të pakujdesshëm apo agresivë. Anketat tregojnë se çiklizmi është më i përhapur në vendet ku çiklistët ndihen më të sigurt. Dhe pak gjëra i bëjnë ata më të mbrojtur sesa ndarja fizike nga makinat. Ndërtimi i korsive për biçikleta kushton shumë më pak se një linjë metroje, ndërsa ndihmon qytetet të ulin trafikun dhe të kursejnë para, duke nxitur njerëzit të kalojnë nga katër rrota te dy. "Nëse është i ndërtuar mirë dhe krijon një sistem që mund të konkurrojë me makinën, çiklizmi mund të reduktojë ndjeshëm trafikun", thotë Brent Toderian, ish-planifikues urban i Vankuerit.

Në Montreal, Madeleine Giey, një nënë 37-vjeçare e tre fëmijëve, është shembulli tipik se si kjo funksionon. "Asnjëherë më parë nuk e kisha përdorur biçikletën në qytet, as si e rritur e as si fëmijë", thotë ajo. Por që kur qyteti nisi ndërtimin e korsive të ndara, ajo dhe bashkëshorti shitën makinën e dytë. Tani Giey nget biçikletën çdo ditë për të çuar fëmijët në shkollë dhe më pas shkon në punë me të. Nën drejtimin e Plante, Montreal ka nisur gjithashtu të mbyllë rrugë të tëra për makinat gjatë verës, të ngushtojë disa të tjera dhe të heqë vende parkimi. Qëllimi, thotë ajo, nuk është t'i ndalojë drejtuesit krejtësisht, por t'i ngadalësojë, duke i

bërë rrugët më të sigurta për të gjithë, përfshirë këmbësorët. Ajo këmbëngul se kjo është pozitive edhe për bizneset, ndonëse shumë prej tyre ende kundërshtojnë korsitë e biçikletave. Që nga hapja e korsisë në rrugën Saint Denis, numri i dyqaneve bosh është përgjysmuar. Megjithatë, korsitë e sigurta për biçikleta shpesh shihen në kundërshtim me makinat në një betejë të tipit “fiton njëri, humbet tjetri” për hapësirë rruge dhe vende parkimi, duke i vënë çiklistët dhe drejtuesit në anë të kundërta të një konflikti kulturor gjithnjë e më të ashpër. Edhe pse korsitë për biçikleta zënë më pak se 2% të sipërfaqes rrugore në Montreal (makinat marrin 80% dhe këmbësorët pjesën tjetër), ato janë kthyer në një çështje të nxehtë në zgjedhjet për kryetar bashkie më 2 nëntor. Soraya Martinez Ferrada, kandidatja kryesore e opozitës, kërkon të pezullojë projektet e reja dhe të heqë ato që shqetësojnë bizneset.

Më shumë se një dekadë më parë, Rob Ford, ish-kryetari i Bashkisë së Torontos, i njohur për abuzimin me kokainë, popullarizoi shprehjen “lufta ndaj makinave”, duke premtuar të shkurtonte fondet për transportin hekurudhor dhe të hiqte korsitë e biçikletave. Kjo thirrje është përvetësuar me entuziazëm nga politikanët populistë dhe të djathtë në vende të tjera. Nigel Farage, udhëheqësi i partisë së djathtë britanike Reform, i sheh kufizimet e shpejtësisë dhe korsitë e biçikletave si shenjë të një “fanatizmi

antimakina”. Richard Holden, sekretari britanik në hije për transportin, akuzon qeverinë për një “luftë ndaj drejtuesve të automjeteve.”

Sadiq Khan, kryebashkiaku laburist i Londrës, thotë se një nga vendimet më të vështira që mori ishte zgjerimi i zonës së ajrit të pastër, pasi mori dhjetëra kërcënime me vdekje për këtë politikë. Në Berlin, në vitin 2023, kur në pushtet erdhi Unioni Kristian Demokrat, qeveria e re pezulloi menjëherë ndërtimin e korsive të reja për biçikleta të planifikuara nga paraardhësit e saj të majtë.

Fakti që zonat më miqësore me biçikletat janë shpesh vendbanime të klasës së re të mesme urbane, që votojnë më shumë për parti të majta, e nxit edhe më tej përplasjen politike. Në SHBA, pas ardhjes në pushtet të Donald Trump, Departamenti i Transportit urdhëroi një rishikim të të gjitha fondeve federale për projekte si korsitë e biçikletave, që synonin uljen e përdorimit të karburanteve fosile. Gjithnjë e më shumë, zotërimi dhe përdorimi i makinës është bërë vijë ndarëse në politikën europiane dhe amerikane. Në zgjedhjet e fundit para-prake në Nju Jork, socialisti Zohran Mamdani, i cili nuk zotëron makinë dhe krenohet për mijëra udhëtime me CitiBike, fitoi bindshëm në zonat ku pak njerëz kanë makinë. Drejtuesit e makinave votuan për Andrew Cuomo.

GARAT PO AFROHEN

Biçikletat elektrike sjellin gjithashtu probleme reale. Për shkak se janë më të rënda dhe më të shpejta (dhe shpesh përdoren nga fillestarë), aksidentet mund të jenë më të rënda sesa me biçikleta tradicionale. Në Londër, biçikletat e kompanisë Lime janë fajësuar nga mjekët për një rritje të rasteve me këmbë të thyera. Në Holandë, vdekjet e çiklistëve arritën rekord në vitin 2022. Çiklistët

me biçikleta elektrike përballen me shkallë vdekshmërie dukshëm më të lartë sesa përdoruesit e biçikletave të zakonshme.

Një problem shtesë është përhapja e biçikletave elektrike të paligjshme dhe shumë të shpejta, ato që mund të përshpejtojnë me komandë dore, jo vetëm me pedale. Në Londër dhe Nju Jork, ato janë bërë të preferuarat e shpërndarësve të ushqimit, të cilët fitojnë më shumë sa më shpejt të lëvizin. Në shumicën e qyteteve amerikane, vetëm biçikletat me pedale dhe shpejtësi maksimale deri në 20 milje në orë (32 km/orë) lejohen në korsitë për biçikleta. Në Europë kufiri përkatës është 25 km/orë. Por shumë prodhues kinezë shesin biçikleta apo motorë që mund të modifikohen për të arritur shpejtësi shumë më të larta. Këto trembin këmbësorët dhe rrezikojnë të prishin bumin e çiklizmit.

Në Nju Jork, policia nën drejtimin e kryebashkiakut Eric Adams, i cili së fundmi refuzoi të sfidojë Mamdanin në zgjedhjet e nëntorit, ka reaguar ndaj valës së biçikletave elektrike të shpejta me një fushatë arrestimesh. Për habinë e aktivistëve të sigurisë rrugore, çiklistët po përballen me akuza penale, ndërsa drejtuesit e makinave që shkelin ligjin zakonisht marrin vetëm gjoba.

Këto sfida mund të ngadalësojnë përhapjen e përdorimit të biçikletës. Megjithatë, në qytetet ku ajo është bërë pjesë e jetës së përditshme, ideja për t'u kthyer sërish te rrugët e mbushura me makina duket absurde. Në Holandë, ish-kryeministri Mark Rutte shkonte çdo ditë në punë me biçikletë. Në Danimarkë, mbreti Frederik mbërriti vitin e kaluar në një aktivitet bamirësie me dy djemtë e tij në një biçikletë elektrike me karrocë përpara. Në Paris, tashmë është shfaqur një ankesë e re: trafik biçikletash. Montreali po i afrohet edhe ai këtij realiteti, të paktën gjatë verës. Ka ardhur koha e biçikletave. ■

Pa drejtues të mesëm

ZJARRI QË PO DJEG MENAXHERËT E MESËM

Pse kompanitë po “hollojnë” strukturat e tyre

Menaxherët e mesëm kurrë nuk e kanë pasur të lehtë. Nëpunësit i shohin me zili për ngjitjen në shkallët e karrierës. Drejtuesit e lartë i fajësojnë kur strategjitë dështojnë. Në perceptimin e përgjithshëm, ata janë simbol i fryrjes së burokracisë; më shumë objekt satire sesa respekti. Ajo që i karakterizon është stresi dhe “djegia” profesionale (burnout).

Por kohët e fundit, situata për ta është bërë edhe më e vështirë. Shumë prej tyre po humbasin vendet e punës. Në gusht, Google njoftoi se kishte shkurtuar 35% të menaxherëve që mbikëqyrnin ekipe me më pak se tre persona. Në shtator, Fiverr, platforma e tregut për profesionistët e lirë, deklaroi se do të reduktonte numrin e menaxherëve për t’u përqendruar më shumë tek Inteligjenca Artificiale (IA). Amazon ka bërë shkurtime gjatë gjithë vitit, për të përmirësuar efikasitetin – më së fundi në korrik, në sektorin e teknologjisë cloud. Ndërkohë, Mark Zuckerberg i Meta-s ka kritikuar që

në vitin 2023 fenomenin e “menaxherëve që menaxhojnë menaxherë”. Deri tani, këto shkurtime janë përqendruar vetëm në teknologji, por fenomeni po shtrihet edhe në sektorë të tjerë. Vetëm këtë vit, shprehje si “reduktim i shtresave të menaxhimit” janë përmendur 98 herë në konferencat për fitimet e kompanive të përfshira në indeksin global të bursës S&P, dyfish më shumë se gjatë gjithë vitit 2022. Në listë përfshihen banka zvicerane UBS, kompani britanike e produkteve të konsumit Reckitt Benckiser dhe prodhuesi francez i gazrave industrialë Air Liquide. Çfarë qëndron pas këtij fenomeni të “heqjes së shefave”?

Një shpjegim i thjeshtë është se në një klimë ekonomike të pasigurt, kompanitë po shkurtojnë kostot. Anketat e drejtuesve (për shembull nga Rezerva Federale e Atlantës dhe Banka e Anglisë) tregojnë se shumë prej tyre planifikojnë të ulin ritmin e punësimeve dhe të investojnë më pak. Ndër arsytet e tjera, ata përballen me vështirësi për të kuptuar regjimin

e ndërlikuar të tarifave të Presidentit Donald Trump.

Një arsye tjetër lidhet me pandeminë. Kur shpërtheu Covid-19, kompanitë pezulluan punonjësit. Më pas erdhi një valë punësimesh, ndërsa kompanitë, veçanërisht në teknologji, garonin për të përmbushur kërkesën e lartë për shërbime dixhitale dhe tregti elektronike. U deshën menaxherë të rinj për të mbikëqyrur stafin e ri. Në të njëjtën kohë, shumë kompani ngritën në detyrë më shumë njerëz sesa duhej. Për të mbajtur punonjësit e mirë, u dhanë poste menaxheriale edhe atyre që kishin nën drejtim vetëm një ose dy vartës, vëren Bryan Hancock nga McKinsey. Si rezultat, radhët e menaxherëve u frynë. Byroja Amerikane e Statistikave të Punës monitoron 425 kategori të gjera profesionale. Midis viteve 2019 dhe 2024, pesë nga dhjetë profesionet me rritjen më të shpejtë ishin pozicione menaxheriale.

Tani, kompanitë po heqin tepricat. Të dhënat nga Live Data Technologies tregojnë se që nga nëntori 2022, kur

kulmoi vala e punësimeve pas Covid-it, kompanitë amerikane të listuara në bursë kanë ulur numrin e menaxherëve të mesëm mesatarisht me rreth 3%. Edhe numri i punonjësve jo-menaxherialë ka rënë në të njëjtën masë. Por kompanitë e teknologjisë dhe shëndetësisë, që punësuan më shumë gjatë pandemisë, kanë shkurtuar menaxherët e mesëm më shpejt se stafin e jo-menaxherial. Ndërkohë, sektorë të goditur fort nga Covid-i, si ai i shitjes me pakicë, kanë humbur një pjesë të madhe si të punonjësve, ashtu edhe të mbikëqyrësve të tyre. Po Inteligjenca Artificiale, që shihet si “vrasësi” i ri i vendeve të punës? Shumë kompani, përfshirë Amazon dhe Walmart, po flasin për përfshirjen

e teknologjisë, ndërsa paralelisht po pushojnë menaxherët. Por për momentin, lidhja me ChatGPT duket e papërfillshme. The Economist krahasoi të dhënat e Live Data Technologies për numrin e punonjësve sipas sektorëve me të dhënat e anketës Business Trends and Outlook të Byrosë së Regjistrimit të SHBA-së, e cila pyet kompanitë, ndër të tjera, nëse kanë përdorur IA në dy javët e fundit. Analiza nuk gjeti asnjë lidhje midis përdorimit të IA dhe “hollimit” të shtresave menaxheriale.

Kjo mund të ndryshojë me kohën. Prej vitesh, teknologjia ka marrë përsipër disa nga detyrat tradicionale të menaxherëve, nga shpërndarja e informacionit të monitorimi i punës

së stafit. Sipas një ankete të McKinsey, menaxherët e kalojnë rreth një të katërtën e kohës në detyra administrative, të cilat gjithashtu mund të zëvendësohen nga IA.

Megjithatë, për momentin, IA mund të jetë aleati i tyre. Raffaella Sadun nga Harvard Business School thekson se menaxherët e mesëm efektivë mund të luajnë rol kyç në përvetësimin e trajnimeve brenda kompanive, veçanërisht në ato që përpiqen të bindin stafin të mësojë dhe përdorë teknologjitë e reja. Nëse kompanitë duan që punonjësit të aftësohen në IA, mund të jetë një vendim i zgjuar që të mos nxitojnë t'i largojnë menaxherët e tyre të mesëm, të paktën ende jo. ■

ITALIA SYNON TË RRIKË ME 50% TAKSËN E SHESHTË PËR TË HUAJT E PASUR

Rritja në 300 mijë euro do të ishte një goditje e fortë për të pasurit që kërkojnë të shmangin taksat e larta në pjesë të tjera të Europës

Italia synon të rrisë me 50% taksën e sheshtë mbi të ardhurat e huaja të individëve të pasur që vendosen në vend, duke e çuar në 300 mijë euro. Rritja, nëse miratohet nga parlamenti, do të përbëjë një goditje të rëndë për të pasurit që kërkojnë të shpëtojnë nga taksat e larta në vende të tjera të Europës.

Gjatë dekadës së fundit, Italia, dhe veçanërisht kryeqyteti i saj financiar, Milano, është shndërruar në një destinacion tërheqës për super të pasurit e botës, të joshur nga cilësia e jetesës

dhe lehtësitë fiskale që u mundësojnë të paguajnë një shumë fikse mbi të gjitha të ardhurat e tyre jashtë vendit. Por skema ka qenë e debatueshme mes qytetarëve të zakonshëm italianë, sidomos në Milano, të cilët e kanë fajësuar atë për rritjen e çmimeve të pasurive të paluajtshme dhe përkeqësimin e krizës së banesave.

Një zyrtar i Ministrisë së Financave deklaroi të premten se masa është përfshirë në projektbuxhetin e Italisë për vitin 2026, i cili parashikon rreth 18.7 miliardë euro ulje taksash dhe

rritje të shpenzimeve sociale, përfshirë një ulje taksash për punëtorët me të ardhura të ulëta dhe të mesme.

Projektbuxheti gjithashtu konfirmon synimin e Romës për të mbledhur mbi 4 miliardë euro nga bankat vitin e ardhshëm, pasi anëtarët e koalicionit trepartiak të kryeministres Giorgia Meloni arritën një kompromis në minutën e fundit për mënyrën e sigurimit të të ardhurave pa vendosur një taksë fitimprurëse (windfall tax). “Është një ligj buxheti që u përgjigjet nevojave dhe problemeve konkrete të familjeve, bizneseve dhe punëtorëve të këtij vendi,” tha Meloni në një konferencë shtypi në Romë.

Me zgjedhjet e ardhshme të përgjithshme të planifikuara për vitin 2027, Meloni është e etur të lehtësojë presionin financiar mbi familjet italiane, fuqia blerëse e të cilave është gërryer nga presionet e forta inflacioniste në vitet pas pandemisë së Covid-19.

Megjithatë, me pritshmëritë për rritjen e PBB-së nën 1% për tre vitet e ardhshme, Roma po kërkon burime të reja të ardhurash për ta mbajtur deficitin buxhetor nën pragun 3% të BE-së.

Nëse miratohet nga Parlamenti, taksa e re e sheshtë prej 300 mijë eurosh

do të zbatohet mbi të ardhurat jashtë vendit të personave që zhvendosen në Itali, sapo të hyjë në fuqi buxheti i ri në janar 2026.

Kjo do të jetë rritja e dytë e kësaj skeme, e cila nisi në vitin 2016 për të luftuar “ikjen e trurit”. Që atëherë, ajo ka tërhequr shumë të pasur që janë vendosur në Milano, veçanërisht pasi Britania e Madhe shtrëngoi regjimin e saj fiskal.

Qeveria e Melonit vitin e kaluar e dyfishoi taksën e sheshtë për të ardhurit e rinj në 200 mijë euro. Ministri i Finan-

cave, Giancarlo Giorgetti, e përshkroi atëherë skemën si “të ashtuquajturën taksë e sheshtë për miliarderët” dhe këmbënguli se Italia mbetet ende një destinacion tërheqës për super të pasurit, edhe pas rritjes.

Sipas rregullave aktuale, një banor i ri i huaj, ose një italian që kthehet pas të paktën nëntë vitesh qëndrimi jashtë vendit, mund të paguajë një taksë të sheshtë prej 200 mijë eurosh në vit mbi çdo të ardhur apo pasuri të huaj për një periudhë deri në 15 vjet.

Vende të tjera që kanë qenë me interes

të shtuar nga të pasurit përfshijnë Emiratet e Bashkuara Arabe, të cilat nuk vendosin asnjë taksë personale mbi individët. Monako dhe Zvicra vazhdojnë të jenë destinacione të preferuara për super të pasurit. Ndërkohë që Zvicra është një nga vetëm tre vendet europiane që zbaton një taksë mbi pasurinë neto, të huajt e pasur mund të arrijnë marrëveshje të personalizuar me autoritetet kantonale për shumën e përgjithshme të taksave që paguajnë mbi të ardhurat dhe pasurinë e tyre. / FT ■

KRIZA E MISHIT “TË RREMË”: RËNIA DRAMATIKE E KOMPANISË SË MBËSHTETUR NGA BILL GATES

Një nga investimet më të promovuara nga Bill Gates, kompania e mishit me bazë bimore Beyond Meat, po përjeton ditët më të vështira që nga krijimi i saj. Aksionet e kompanisë ranë nën 1 dollar, duke e vendosur në rrezik dalje nga lista nga bursa Nasdaq dhe duke tronditur investitorët, që dikur e shihnin si simbol të “ushqimit të së ardhmes”. Sipas raportimeve të Associated Press, Beyond Meat po përballet me një krizë të thellë financiare. Çmimi i aksioneve zbriti në 92 cent, pas një rënieje prej 12% brenda ditës, ndërsa nga fillimi i vitit ato janë ulur me 73%. Kompania njoftoi se shumica e mbajtësve të obligacioneve kishin pranuar një plan për të ulur borxhin me 800 milionë dollarë, duke zgjatur maturimin e tij deri në vitin 2030. Por për ta arritur këtë, ajo pritet të emetojë deri në 326 milionë aksione të reja, çka ka frikësuar investitorët pasi kjo do të dobësojë ndjeshëm vlerën e aksioneve ekzistuese.

Në të njëjtën kohë, të ardhurat neto të kompanisë ranë me 15% në gjashtëmuorin e parë të vitit, ndërsa kërkesa për qoftet për hamburger, salsicet dhe produktet e tjera me bazë bimore ka rënë ndjeshëm në tregun amerikan.

Kur u listua në bursë në

vitin 2019, Beyond Meat u quajt “ylli i sektorit të mishit bimor”. Kompania tërhoqi investitorë të njohur si Bill Gates dhe aktorin Leonardo DiCaprio, ndërsa firmosi marrëveshje me zinxhirë të mëdhenj si McDonald’s dhe KFC.

Por suksesi i fillimit nuk u përkthye në kërkesë të qëndrueshme. Konsumatorët amerikanë nuk u bindën nga shija dhe lista e gjatë e përbërësve, ndërsa çmimet e larta dhe inflacioni i viteve të fundit e bënë produktin edhe më pak tërheqës. Kompania prezantoi një version “më të shëndetshëm” të hamburgerit në vitin 2024, por pa rezultat.

Në Europë, ku McDonald’s përdor produkte të Beyond Meat, kërkesa është disi më e qëndrueshme, por shitjet në SHBA vazhdojnë të bien, dhe kompania madje pezulloi aktivitetin në Kinë për shkak të shitjeve të dobëta.

Bill Gates e ka promovuar për vite me

radhë mishin e prodhuar në laborator si një zgjidhje për krizën klimatike dhe për reduktimin e emetimeve nga bujqësia tradicionale. Ai e quajti këtë sektor “një pjesë thelbësore të të ardhmes së ushqimit” dhe investoi në disa kompani që punojnë me proteina alternative.

Por rënia e Beyond Meat është një goditje e dukshme për reputacionin e tij si investitor vizionar. Dështimi i kompanisë që simbolizonte “revolucionin e ushqimit të pastër” ka ringjallur debatet nëse tregu i mishit artificial është realisht i qëndrueshëm apo ishte vetëm një flluskë e fryrë nga entuziazmi i investitorëve.

Për momentin, duket se konsumatorët po i rikthehen produkteve tradicionale dhe organike, ndërsa “mishi i rremë” po humbet terren. Beyond Meat duhet të ulë kostot, të përmirësojë shijen dhe të rikthejë besimin e tregut nëse nuk dëshiron të mbetet thjesht një kujtim i një epoke idealiste të ushqimit.

Ndërkohë, për Gates dhe investitorët e tjerë që besuan në këtë sektor, kriza e Beyond Meat është një paralajmërim se e ardhmja e ushqimit nuk mund të ndërtohet vetëm mbi teknologji dhe qëllime të mira, por mbi produktet që konsumatori realisht do të blejë. / AP ■

DEPOZITA 14 MUJORE

BËJI PËRQAFIMET TË ZGJASIN MË SHUMË

Përfitoni interesa deri në:

3% në Lekë / **2.1%** në Euro

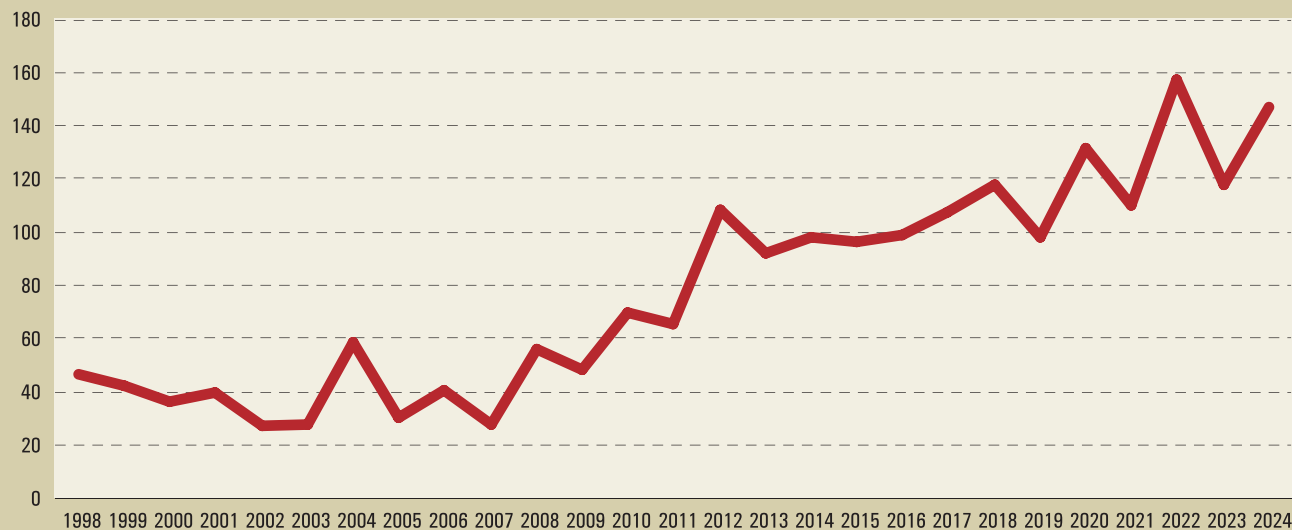
*Interesi 3% në Lekë dhe 2.1% në Euro është i vlefshëm për depozita në shumën mbi 3,500,000 Lekë/35,000 Euro.

**Ky interes përfshin +0.2% nga norma e tabelës për depozitat në Lekë dhe +0.1% në Euro nëse depozita hapet online apo nëse klienti është pensionist.

 UNIONBANK

+355 42 389 111 | www.unionbank.al

PRODHIMI I ULLINJVE PËR VITET 1998 DERI NË 2024 (MIJË TON)

Në disa zona të Beratit ka nisur vjelja e ullirit, ndërsa pritet të fillojë së shpejti edhe në fshatra të tjerë. Në Elbasan vjelja pritet të nisë nga fillimi i muajit nëntor. Megjithatë, kjo fazë e parë e sezonit shoqërohet me sinjalizime për një ulje të ndjeshme të prodhimit, krahasuar me vitin e kaluar. Grumbullues dhe përpunues të ullirit në zonat e Beratit dhe Elbasanit pohojnë se prodhimi i ullirit si kokërr për konsum të drejtpërdrejtë, ashtu edhe për përpunim në vaj, rezulton më i ulët se në vitin 2024. Deri në fund të sezonit, pritet që sasia e grumbulluar të jetë 30 deri 40% më pak. Kastriot Çuedari, përpunues nga Berati, thotë se kjo rënie vjen si pasojë e temperaturave të larta gjatë verës, të cilat u shtrinë edhe në vjeshtë, duke ndikuar negativisht në zhvillimin e fryteve. Në zonën e Cakranit, Taulant Musaraj pohon se prodhimi mund të jetë 40 deri në 50% më i ulët krahasuar me sezonin tetor-nëntor 2024, për të njëjtat arsye klimaterike. Disa fermerë në këtë zonë kanë nisur vjeljen e prodhimit sipas tij. Agron Çakalli, nga Federata Bujqësore Elbasan, shton se ndikim kanë pasur edhe cikli biologjik natyror i ullirit, ulja e shërbimeve agroteknike për shkak të mungesës së mjeteve financiare, si dhe pakësimi i numrit të fermerëve, për shkak të emigracionit.

Silvana Subashi thotë se pavarësisht sasisë më të pakët që pritet sivjet cilësia

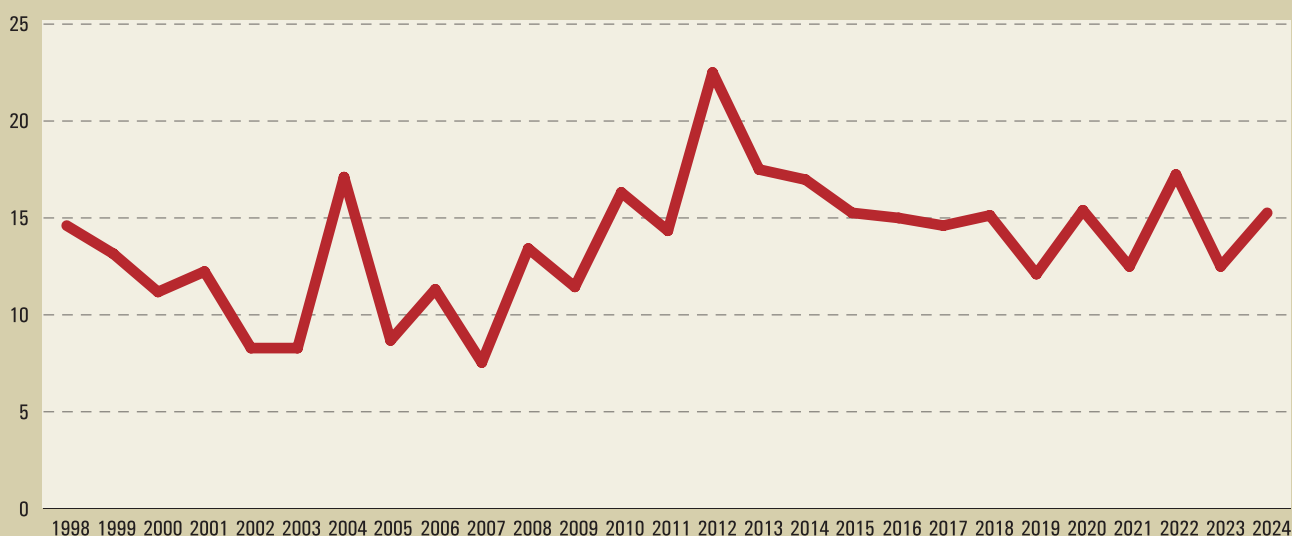
dhe rendimenti pritet të jetë më i mirë sesa vjet, duke ofruar një mundësi më të mirë për prodhimin e vajit ekstra të virgjër.

Por në 26 vite, sipas të dhënave të INSTAT nga 1998 deri në 2024 rezulton se ulliri ka pasur luhatje të ndjeshme si në prodhim dhe në rendiment.

Në harkun e 3 dekadave sasia më e lartë e prodhuar u arrit në 2022. Në këtë vit u prodhuan 157,7 mijë ton ullinj me rritje 43% krahasuar me vitin paraardhës. Rendimenti i prodhimit ishte 17.2 kv/ha apo 4.7 kv për ha më shumë sesa në 2022. Përveç 2022 sasia e lartë e prodhimit të ullinjve është arritur edhe në 2012, sidomos pas masave për subvencione të marra nga qeveria nga viti 2009 deri në vitin 2013. Në 2012 u prodhuan 108 mijë ton ullinj, me rritje 65% krahasuar me 2011. Në 2023 sasia e prodhuar e ullinjve arriti në 117,6 ton ullinj. Krahasuar me 2022 prodhimi i ullinjve ra 25%. Rënie shënoi edhe rendimenti i prodhimit me 4.8 kv për ha në 2023 në raport me vitin 2022. Në 2024 sipas të dhënave të INSTAT u prodhuan 146,7 mijë ton ullinj. Krahasuar me 2023 sasi e prodhimit u rrit rreth 25%. Në 2024 rendimenti i prodhimit të ullirit arriti 15.2 kv/ha. Në raport me 2023 rendimenti ishte me rënie 2.8 kv/ha. ■

BURIMI: INSTAT

RENDIMENTI I PRODHIMIT TË ULLIRIT (KV/HA)

Air Cargo Service ofron shërbimet e Lufthansa Cargo

Me shërbimet e Lufthansa Cargo,
ofrojmë zgjidhje logjistike për ngarkesa të ndryshme si:

- Mallra me vlerë
- Produkte të freskëta
- Produkte farmaceutike
- Kafshë shtëpiake
- Pajisje të rënda etj

Eksport drejt Europës brenda 24 orë dhe drejt vendeve të tjera brenda 48 orëve.

TOGETHER WE RISE WITH SAP

More than
15 years
partner

